

СРПСКИ СВАДБЕНИ ОБИЧАЈИ У ВОЈВОДИНИ

Душанка Марковић

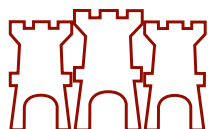
МУЗЕЈ ГРАДА
НОВОГ САДА

CITY MUSEUM
OF NOVI SAD

Душанка Марковић
СРПСКИ СВАДБЕНИ ОБИЧАЈИ
У ВОЈВОДИНИ

МУЗЕЈ ГРАДА
НОВОГ САДА

CITY MUSEUM
OF NOVI SAD

Захвалношћ аутора на помоћи и сарадњи у реализацији изложбе „Хајде, брајне, куйи свайне – српска свадба“, организацији „музејских љрела“, снимању документарно-етнолошког филма „Без јабуке барјак се не вије – српска свадба у Срему“ и писању љубликације „Српски свадбени обичаји у Војводини“ следећим инсђићуцијама:

Етнографском музеју у Београду, Галерији Матице српске, Музеју Војводине, Музеју наивне и маргиналне уметности у Јагодини, Музеју Срема, Музеју Српске православне цркве, Музеју хлеба Пећинци, Народном музеју у Београду, Народном музеју Ниш, Спомен збирци Павла Бељанског, Архиву Војводине, Библиотеци Матице српске, Успенској цркви у Новом Саду, Епархији Сремској, Историјском архиву Града Новог Сада, Месној заједници Марадик, Етно кући Марадик, Задрузи домаће радости „Земља“, КУД-у „Бранково коло“ Сремски Карловци, Луки комерцу, Винарији Живановић, Удружењу самосталних занатлија Нови Сад, Индустрији меса Ђурђевић, Дневнику, Новосадској телевизији, ТВ Дуги, Deep house group, Multidizajnu, Signum, Ансамблу „Зоруле“, Wake up bend-у, Златари „Панић“,

и љојединцима:

Др Весни Марјановић (рецензенту), Вери Шарац-Момчиловић, Јелени Тешић, Милицы Обрадовић, мр Катарини Радисављевић, Биљани Џинцар-Костић, Слободану Кокановићу, Љубици Отић, Богдану Шекарићу, Гордани Јолић, др Гордани Петковић, Вери Карић, Љиљани Лазић, Милени Врбашки, Дивни Гачић, Марији Драгишић, Љиљани Коковић, Слободану Вукобратовићу, Зорану Бугарском Брици, Мирјани Ђелап, Сави Тодорову, Живораду Пантићу, Стевану Брадићу, Милораду Лонићу, Драгици Араповић, Зорици Милосављевић, др Александри Новаков, Виктору Радуну, Ивани Јовановић Гудурић, Максиму Мудринићу, Огњену Огњановићу, Милошу Максићу, Оливери Болти, Ђорђу Јањатовићу, Јовану Бакалову, Драгољубу Бадрљици, Бошку Брзићу, Милану Дворнићу, Нади и Јелени Јулинац, Невенки Ковачевић, Веселину Лазићу, Савки Гојковић, Вери Јовановић, Владимиру Јекићу, Србици Крстић, Марији Булић, Надежди Савић, Радојки Кувизић, Борки Виторовић, Маријани Раткелић Лазић, мр Синиши Јокићу, Горану Митровићу, Оливери Амићић, Невенки Башић.

Шђамђање љубликације омоћућила

Управа за културу Града Новог Сада

Душанка Марковић

СРПСКИ СВАДБЕНИ ОБИЧАЈИ У ВОЈВОДИНИ

Нови Сад 2017.

СКРАЋЕНИЦЕ коришћене у овом раду

АВ – Архив Војводине

ГМС – Галерија Матице српске

Е – Етнолошке збирке

ЕАЈ – Етнолошки атлас Југославије

ЕМ – Етнографски музеј у Београду

ЗЗСК Е – Завичајна збирка у Сремским Карловцима, Етнолошке збирке

ЗЗСК И – Завичајна збирка у Сремским Карловцима, Историјске збирке

ИАГНС – Историјски архив града Новог Сада

КИ – Културно-историјско одељење МГНС

КИД ПЧЕСА – Културно историјско друштво „Пролеће на ченејским салашима“

МГНС – Музеј града Новог Сада

МКВ – Матична књига венчаних

МНМУ – Музеј наивне и маргиналне уметности

Музеј СПЦ – Музеј Српске православне цркве

НМ – Народни музеј у Београду

МВ – Музеј Војводине

СЗПБ – Спомен-збирка Павла Бељанског

ФНРЈ – Федеративна Народна Република Југославија

УВОД

Свадебни обичаји код Срба спадају у обичаје из животног циклуса који обилују бројним обредним радњама. Због чега и од када датирају поједине радње у чину склапања брачне заједнице, нека су од питања на која ни старији најчешће, а поготово младенци немају одговор. Овом студијом, изложбом „Хајде, брате, купи свате – српска свадба“ и етнолошко-документарним филмом под називом „Без јабуке барјак се не вије – српска свадба у Срему“ настоје се разоткрити неке од тих непознаница за данашњу и будућу популацију. Истраживање се односи на простор Војводине и на улогу и значај свадбе у народном животу. Обухваћено је раздобље од половине 18. до половине 20. века. Местимично је извршена анализа ранијих периода, као и поређење са данашњицом и свадбеним обичајима других подручја где Срби живе ради утврђивања повезаности, то јест разлога истоветности појединих обредних радњи. Спознаје везане за овај сегмент људског живота налажене су у различитој литератури, архивским документима, потом предметима који су коришћени у свадбеним обичајима, а чувају се у музејима и приватним колекцијама. За што веродостојнији приказ свадбених обичаја српског народа у Војводини коришћени су усмени искази, нарочито старијих саговорника. Намера је да се примени етнографски приступ схватању свадбе у народном животу, а не да се просуђује и оцењује нужност и сврсисходност свадбених обичаја.

Осим наведеног, овим радом настоје се систематизовати досадашња истраживања о свадбеним обичајима у Војводини. Знатан број научника из различитих области обрађивао је свадбу и њене обреде у Војводини, али углавном по регионима, градовима, па и селима. Међу првима треба споменути Уроша Милутиновића, Зорку Јанковић, Милоша Шкарића и Миленка Филиповића. Добар део свога радног века овој теми су посветиле етнологи др Мила Босић, Љиља Радуловачки и др Весна Марјановић. За потребе овог рада коришћена је сачувана грађа из истраживања које је Друштво етнолога Југославије спровело на простору Војводине у периоду 1964-1977. године, ради израде *Етнoлoшкoг aтлaсa Јyгoслaвиje* (ЕАЈ).¹

1 Израда *Етнoлoшкoг aтлaсa Јyгoслaвиje* (ЕАЈ) била је поверена загребачком Филозофском факултету, а руководилац пројекта био је Бранимир Братанић. За простор Војводине надлежан је био Војвођански музеј на челу са др Мирјаном Малуцков. Целокупна грађа рађена је у више примерака од којих су оригинали слати у Загреб, а преписи остајали у Етнографском музеју у Београду и у надлежним институцијама (учесницима у пројекту). Тако је један део грађе сачуван у архиви Музеја града Новог Сада.

Део тих истраживања чува се у Музеју града Новог Сада. Драгоцен извор представљао је и рукопис Јефте Лончаревића о српским свадбеним обичајима у Срему. Подаци су налажени и у периодици из 19. века где су, с времена на време, објављивани текстови везани за удадбу, односно женидбу. Такви су *Лейхойис Майице српске*, *Немања*, *Јавор*, *Женски свет*... У писању текста коришћени су и видео и аудио записи из околине Сомбора које су уступили Ђорђе Јањатовић и Слободан Вукобратовић.

Посебно драгоцену грађу пружили су текстови из издања КИД ПЧЕСА у којима су обрађиване теме свадбе, брака, деце... Веселин Лазић је, са својим сарадницима, у тим едицијама, успевао да окупи људе различитих интересовања, професија, старости, да их мотивише за бележење њихових сећања и сазнања, како би била сачувана за поколења и како би послужила научним круговима за различите студије. У томе је и успео. За ову тему нарочито су биле корисне едиције *Војвођански свадбови* (1990), *Циљанчица* (1994), *Rumena jabuka* (2004).

За проучавање свадбених обичаја коришћени су и идентификациони подаци за музејске и архивске предмете и документе који су, на директан или индиректан начин везани за свадбу. У музејима су то бројни предмети у збиркама уз које су наведене забелешке о дародавцима/продавцима; када, како, ко и у коју сврху их је израђивао, као и како су коришћени. У архивима су то подаци из црквених и матичних књига венчаних, и бројни тестаменти у којима се често наводе делови девојачких мираза.

Из изнетог се види да се свадбеним српским обичајима у Војводини бавило доста стручњака, али и да није урађена свеобухватна анализа српских свадбених обичаја у овој покрајини. Постоје обичаји и обреди који се не изостављају, којима је дата огромна пажња у свадбеном церемонијалу, и који, на неки начин, јесу суштина саме свадбе. Неки од њих постоје вековима, а неки су само променили облик или форму. На свадбама у прошлости већина учесника је имала своју улогу и задужења, знало се какву ношњу носе младенци, када се и која песма изводи. На данашњим свадбама гостима се сматрају сви, па и млада и младожења. Избор музике препуштен је личном одабиру младенаца. Тако се на свадбама може чути класична, поп и рок музика, староградски шлагери и тамбураши, народна и фолк музика. Некада обавезан српски колач (погача) замењен је тортом. Променило се и место одржавања. Некада кућа, касније *шатира* у дворишту или на сокаку, замењени су ресторанским салама или просторима специјално опремљеним за свадбена весеља. Раније се свадба у граду у много чему разликовала од свадбеног весеља на селу. Данас та разлика не постоји. Младенци и родитељи договарају се око финансирања свадбе, а даривање се свело на новчане „поклон честитке“. Задржани су поједини обичаји попут улоге кума, извођења невесте, куповине младе, свечаног одевања, али крајње маргинализовани и сведени на свадбене занимљивости...

Све до почетка Другог светског рата све је било другачије. Сваки гост, свака радња, свака песма имали су своје значење, свој смисао и своје место.

БРАК И БРАЧНА ЗАЈЕДНИЦА

Брачна заједница, као вид друштвене организације, не постоји од икона, а не може се ни утврдити тачно време њеног формирања. Сматра се да су у племенама, у најраније време, постојале индивидуе које су живеле заједно, без брака, а самим тим и без породица. Племена су бројала на десетине, па и стотине индивидуа. Претпоставља се да је до формирања појединачног брака из заједничког дошло постепено, и у различитим временима у појединим цивилизацијама. Некадашњи заједнички живот, заснован само на промискуитету, временом се преточио у мање заједнице у којима се знало за партнерске односе.

Једна од хипотеза о настанку брака јесте Лабокова (Percy Lubbock) теорија. Он сматра да је отмица жена из других племена дала повода за формирање појединачних бракова. Наиме, на отету жену право је имао само „отмичар“. Предност оваквих заједница огледала се у могућности лакшег опстанка удруживањем више племена ради одбране од разних непријатеља. Често су отмице представљале разлог за отпочињање ратова, племенских сукоба, али су постепено ти сукоби превазилажени и претварани у пријатељства.² Да би се избегла освета и да би се девојчина породица помирила са зетом и његовом породицом, „отмичар“ је био дужан да плати насталу „штету“ девојчиној породици. Некада је то чињено даровима у роби, стоци, а касније новцем. Овде се даривање може сматрати казном за учињено (не)дело. Из овог обичаја развио се и обичај даривања (плаћања), односно куповине и продаје младе унапред. Обичај који се сачувао до данас, плаћање младе приликом извођења, реликт је тог прастарог обичаја.³ Овакав начин формирања породице постао је општи и временом је довео до забране склапања бракова између крвних сродника.

Друга теорија о настанку брака тиче се хришћанске догме, по којој су први људи које је Бог створио били и први брачни пар – Адам и Ева. Како су били једини пар њихова деца нису имала избор него да се венчавају међусобно. Када је на земљи било довољно људи, уследила је „божја забрана“ склапања бракова између сродника (Трећа књига Мојсијева 18: 18-6).

2 М.Н., Први облици брака – Женско питање и сексуални одношаји према мушкима, *Немања – илустровани лист за људску и забаву*, св. 3 и 4, Беч 1888, 63-64, 85-86.

3 М.Н., Први облици брака, *Немања*, бр. 4, 1888, 85-86.

Православље третира брак као свету тајну и заједницу брачника у времену и вечности; он је одређен као јединство двеју особа у једном бићу, једној суштини, као сједињење у једно тело и једну душу, али у својству две личности.⁴

Свака цивилизација имала је потребу да брачне заједнице озакони и односе у њима уреди. У Египту сматра се да је то учинио Манес (Manes или Namer), у Индији Светакет, у старој Грчкој Кекропс, Кини Фоки, а код Словена бог рода, порода и породице – Бог Род. Њихову улогу, у хришћанској религији, заузео је свети Никола који се сматра заштитником породице и рода уопште.⁵ Богородица, богиња плодности и љубави, заштитница је породиља.⁶ Иначе, у хришћанској ери, брачне односе код Срба, као и многе друге области, добрим делом је уредио свети Сава.

Брак је социјална заједница и институција која има репродуктивну, економску, обредну и религијску функцију. Наравно да ни брачна заједница није увек и свагде изгледала исто. Код нас, и према црквеним и према државним правилима, браком се сматра заједница склопљена између две особе различитог пола. Брачни другови су у законодавству многих земаља, па и у српском, третирани као појединци, а не као чланови шире породице. Стога брак представља уговор и темељ имовинских права, али и обавеза супружника.⁷ Крајњи циљ сваке брачне заједнице, у традиционалном моделу, јесте стварање потомства и продужење врсте.

Склапање брачних заједница обављано је према одређеним правилима која су различито дефинисана у вишемиленијумској историји људског рода. Могу се сагледавати из три угла или становишта. Најстарија су правила формирана у народу у виду народних обичаја или обичајног права. Из њих су проистекла правила која су усвојиле држава и црква.

Према народном веровању, сваки брак који је био склопљен по традиционалним, народним обичајима, који су подразумевали просидбу, веридбу, уговор, јавно довођење невесте у младожењин дом, преношење девојачке спреме, примање накончета, посипање житом, вођење младе око огњишта, клањање кућном прагу, сматран је регуларним, ваљаним и пуноправним у сваком погледу. „Прстеновање“ или „обручавање“ су називи који су се у народу користили за чин венчања. Оно је, у прошлости, увек обављано у дому невесте.

4 Павићевић, Александра, *Народни и црквени брак у српском сеоском друштву*, Српска академија наука и уметности – Етнографски институт, Посебна издања, књ. 46, Београд 2000, 23; Богдановић, Арсеније, *Света тајна љубави, Православни брак и породица*, Зборник радова, Светигора, Цетиње 1995, 5.

5 М.Н., *нав. дело*, 63-64, 85-86; Костић, Петар, *Културни и мађијски предмети*, каталог изложбе, Етнографски музеј у Београду, Београд 1980.

6 Влаховић, Петар, *Свадбени и погребни обичаји, Народна култура Срба у XIX и XX веку*, Београд 2003, 381.

7 Девеџић, Мирјана, *Значај брачности за ниво фертилитета, Демографија*, књига 1, Институт за демографију Географског факултета, Београд 2004, 73-92.

На почетку хришћанске ере, бракови су склапани по наслеђеним паганским обичајима, а брак је сматран грађанском одлуком која нема никакве везе са хришћанском вером. Према Новом завету Исус Христ није одредио правила по којима се регулишу односи у брачној заједници. Хришћани су склапали бракове по грађанским законима и изводили их по својим старим народним обичајима. Јачањем хришћанства, јача и идеја да се брак учини црквеном институцијом и да се прогласи за једну од светих тајни (sacramentum).⁸ Основ за покретање поступка венчања у оквиру религије нађен је у старозаветном тумачењу посланице апостола Павла Ефесцима (531-32) у којој каже: *Тоїа ради осїавиће човјек оца својеїа и майер, и їрилијейиће се жени својој, и биће двоје једно їијело. Тајна је ово велика; а ја їоворим за Христїа и за цркву.*⁹ Према предању, силаском Светог духа на апостоле извршено је установљење цркве у којој се, на свакој литургији обавља причешћивање верника и њихово уподобљавање лику и образу Божјем. Кроз ту призму, црква тумачи и свету тајну брака, као један од путева човека према Богу, пут кроз љубав, узајамну жртву и одрицање, али и радост препознавања Божјег лика у супружнику.¹⁰ Најзначајнијој свадби хришћанског света, према предању, присуствовао је Исус Христ и благосиљао је.

Сл. 01 Адам и Ева у Рајском врту, Беочин, 1905,
ЗЗСК Е 1620

8 Ђорђевић, Р. Тихомир, *Животињи круї – рођење, свадба и смрт у веровањима и обичајима нашеї народа*, Просвета, Ниш 2002, 313-314.

9 Ђорђевић, Т., *нав. дело*, 314.

10 Павићевић, Александра, *Народни и црквени брак у српском сеоском друшћву*, Српска академија наука и уметности – Етнографски институт, Посебна издања, књ. 46, Београд 2000, 24.

Сл. 02 Марко Мемић
Маша, Род, заштитник
рода, порода и породице
у словенској митологији

Ради се о „Свадби у Кани“ Галилејској чија ликовна пројекција се налази на фрескама у бројним манастирима (Каленић, Хопово, Високи Дечани, Грачаница...). На фрескама је свадбена прослава сведена на заједничку гозбу, уз незаобилазне ћупове у којима је Христ воду претворио у вино.¹¹

На почетку хришћанске ере, бракови склопљени у цркви нису били важећи пред државним властима. Први корак на зближавању грађанског и црквеног брака, и то само за средњи сталеж, учињен је у 6. веку, за владавине цара Јустинијана.¹² Венчања су обављана у црквама, често и испод светог дрвета – храста. (Сл. 05)

Брак је први пут законски регулисан 839. године. То је учинио византијски цар Лав Мудри прописавши да је законит само онај брак који црква благослови, и то за виши сталеж. За владавине цара Андроника II Палеолога (1306), донесена је наредба да брак не може бити склопљен без знања и благослова свештеника, односно цркве.¹³

Брачне односе код Срба, као и многе друге животне области, уредио је свети Сава. Вративши се из Никеје 1219. године, послао је своје изасланике на све стране „свога отачества“ да венчавају људе и који јесу и који нису били венчани *да би били блајословени у име Госјодње*.¹⁴ Не зна се само по ком закону су они били већ венчани: по „обичају народном“ или по „грађанском закону“ који је важио у тадашњој Србији. Још тада, у 13. веку, одређено је да се чин венчања обавља увек недељом и никада у време великих постова. Свадба се није одржавала када је породица у жалости, нити у време великих пољопривредних радова. Брак који црква није благословила сматран је блудним. Међутим, то је време у коме је црквени церемонијал још увек привилегија принчева и богате властеле.¹⁵

11 Бојанин, Станоје, *Забаве и свейковине у средњовековној Србији од краја XII до краја XV века*, Историјски институт, посебна издања књига 49, Београд 2005, 173.

12 Ђорђевић, Т., *нав. дело*, 313-314.

13 Ђорђевић, Т., *нав. дело*, 314.

14 Ђорђевић, Т., *нав. дело*, 315.

15 Jagić, Vatroslav, *Sitna građa za crkveno pravo, Starine*, knj. VI, Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1874, 126.

Сл. 03 Милан Дворнић,
Прсијеновање девојке

Област брачних односа једним делом је уредио и цар Душан 1349. године својим *Закоником*, и то члановима 2 и 3.¹⁶ Стари пагански брак, коме је претходила отмица девојке, није се изгубио, иако је био строго забрањен Душановим *Закоником*. За отмичаре је *Законик* прописао строге казне. Тако је предвиђено да се одсеку обе руке и нос властелину који би отео властелинку, а тако исто и неплемићу који би силом одвео жену свога реда. *Себар*¹⁷ би био обешен, ако би се усудио да одведе властелинку. Једино је владалац имао право да пресуђује у случају отмице властелинке.¹⁸

16 *Власиела и дрући људи да се не жене без блајослова од своја архијереја, или да се блајослове од оних које су архијереји ѿсјавили изабравши их за духовнике. Ниједна свадба да се не учини без венчања, а ако се учини без блајослова и уијија цркве, ѿаков идасе разлуче.* Душанов законик (1349-1354), Матица српска, Нови Сад 1950; Ђорђевић, Т., *нав. дело*, 315-316.

17 *Себар* – је реч која се у средњем веку користила у значењу припадника потчињеног друштвеног слоја, а касније је постала синоним за сељачки или простачки.

18 Јиречек, Константин, *Историја Срба (до 1537)*, свеска II, Београд 1923, 27.

Сл. 04 Душан Михајловић,
Свадба у Кани Галилејској
(копија), 1956, ГМС У 3137

Извори за проучавање брачних односа, али и свадбених обичаја, у средњем веку, јесу архивска грађа, рукописна заоставштина, житија појединих светаца и властелина, родослови и летописи, иконе и сачувани предмети. О обичајном праву из овог периода сазнања се могу добити из народне књижевности и осликаних представа. Свадбе важних историјских личности и српске властеле народ је опевао и на тај начин сачувао и тадашње свадбене обичаје. Једна од најлепших песама-балада јесте *Женидба Милића Барјакџара*, а ту је и најдужа епска песма *Женидба Максима Црнојевића*. Овој групи треба додати и песме *Женидба Душанова*, *Женидба Марка Краљевића*, *Женидба краља Вукашина*, *Удаја сестре Душанове*, *Женидба Тодора од Сјалаћа*, *Змија младожења*, *Марко Краљевић укида свадбарину* и многе друге.¹⁹

¹⁹ Одабране српске народне њесме свадњовске – из свију крајева српских, Српска књижара браће М. Поповића, Нови Сад 1882.

Сл. 05 Владислав Тителбах,
Венчање, око 1893,
ГМС У 2510

Неке од најстаријих архивалија везаних за свадбена дешавања чувају се у дубровачким архивима. У документу из 1446. године наводи се да су Дубровчани сачекали Јелену Палеологову, жену Лазара Бранковића, даровима за њу, невесту, у виду баршуна и хермелина, у вредности од 300 дуката, који су наручени од Млетака. Лазар је добио дар у финој чоји од Мантове и Фиренце, такође у вредности од 300 дуката.²⁰

Срби су се и за време турске владавине венчавали по грађанским нормама – пред кадијом.²¹ Било је то време када се црквене норме нису тако строго и доследно примењивале, па се народ више придржавао својих обичајних и моралних правила.

20 Ласкарис, Михаило, *Византијске ђринце у средњовековној Србији*, Пешић и синови, Подгорица 1997, 104; Ромелић, Живка, Зорица Симић, *Обичај даривања*, каталог изложбе, Народни музеј Крушевац, Крушевац 2001, 4-5; Бојанин, С., *нав. дело*, 169.

21 Ђорђевић, Т., *нав. дело*, 316.

Сл. 06 Стара српска свадба

Сл. 07 Павле Паја Јовановић, *Женидба Душанова*, друга деценија 20. века, Народни музеј Ниш

Сеобе које су се дешавале деведесетих година 17, 18. и 19. века имале су одраз на друштвени и породични живот у Војводини, што је приморавало државни апарат, али и цркву, да интервенише доношењем разних уредби и закона. Аустријска власт је настојала да законским уредбама регулише брачне односе доношењем не само правила него и забрана. Тако је *бијамија*, као облик брачне заједнице, била строго кажњавана од световне, али и верске власти. У области Тамишког Баната постојало је наређење *да ће сви они брачни њарови, који једно друго оставе и синује у другу брачну везу, као њешки њресџујници закона најсирожије кажњени бићи – љубиљком љаве*. Ова „претња“ поновљена је и 1720. године са царског двора, а односила се на све крајеве где Срби

Сл. 08 Павле Паја Јовановић, *Женидба цара Душана*, 1900, НМ инв. бр. 031-2415

живе под аустријском влашћу.²² Сличне забране доносила је у то време и Српска православна црква. Наиме, некада су отмице девојака биле веома честе. Да би то престало, 1730. године на Народноцрквеном сабору у Сремским Карловцима донесена је *Одлука о забрани њолиџамије и оџмице девојака*.²³

22 Торђански, Светислав, *Биџамија*, необјављена рукописна грађа, налази се у Музеју града Новог Сада.

23 Владимир, Реља, *Српски народно-црквени сабори у Карловачкој митрополији* – из Фонда Завичајне збирке у Сремским Карловцима, *Годишњак Музеја града Новог Сада*, бр. 9, Музеј града Новог Сада, Нови Сад 2013, 65-66; Ivkov-Džigurski, Anđeliја, Jovan Romelić, Lazar Lazić, Aleksandra Dragin, Ljubica Ivanović Bibić, *Folklorno nasleđe u turizmu Srema*, Prirodno-matematički fakultet, Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo, Novi Sad 2012, 88.

Уредбе су доношене и због нерационалног трошења времена и новца приликом уговарања и склапања брака. Тако је у Срему, све до краја 18. века, био обичај да се девојка „купује“. У потрази за правом девојком запостављани су кућни послови, свадба је изискивала огромне трошкове због чега су многи момци остајали неожењени. За једну просечну свадбу, у то време, требало је издвојити око 100 форинти. Најбоља аналогија томе јесте цена вола која се кретала око 4 форинте, или плата судије, која је износила 12 форинти.²⁴ У свадбу је било позивано и до 30 свадбара који су врло често знали домаћину уништити целокупну покретну имовину.²⁵ Да би се избегле овакве ситуације, али и други обичаји са штетним дејством, 1786. године је у Товарнику донесена *Уредба свићле вармеђе од женидбе и њировах*.²⁶

Уредбом свићле вармеђе од женидбе и њировах (Acta congregationalia, ad 2244/1787), која се чува у Државном архиву у Загребу, одређено је да се за девојку не сме давати више од 17 крајцара или једног маријаша²⁷. Забрањивало се износити *буклију* и пити све док се девојка не испроси, односно не изведе. Прстеновање да се обавља одмах и да кратко траје. Забрањени су сви ручкови између просидбе и венчања који су финансијски изнуривали домаћине. Породица девојке дужна је да само приреди ручак после венчања. Одређен је и максималан број сватова, не већи од десет, поред младенаца и родитеља. Свадба је могла трајати до 9 сати увече уз мирно разилажење без музичке пратње, вике и буке. Забрањен је *чауш*. Насилно пијанство, уништавање чаша, флаша, тањира строго се кажњавало. Свекру је забрањено да доноси у девојачку кућу било шта сем вина, ракије, хлеба и *заобнице*, јер ручак мора бити о трошку пријатеља. И девојци је било забрањено да дарује сватове. Кршење ових правила кажњавало се са 25 батина.²⁸

24 Lazić, Milisav, Svatovski običaji u Sremu i Bačkoj, *Vojvođanski svatovi – Zbornik radova*, Edicija: Istorija poljoprivrede, salaša i sela, KID PČESA, Novi Sad 1990, 33.

25 Свадбари су, по обичају, код младине куће крали све што им је долазило до руку: есцајг, посуђе, живину, па и крупнију стоку. Лупали су и уништавали без мере и реда. Чак и кућне пећи, зидове, а врло често у тој непажњи долазило је и до повреда и пожара.

26 Gavrilović, S. (Slavko), *Ženidbeni i svatovski običaji u Sremu u XVIII stoleću – Prilog istorijskoj etnografiji Vojvodine, Godišnjak Филозофској факултета у Новом Саду*, књ. VII, Нови Сад 1962-1963, 31-33.

27 Маријаш је сребрни новац са ликом Блажене Девције Марије на наличју, који се ковао у Кремници за време владавине Марије Терезије, а вредео је 15, касније 17 крајцара.

28 Gavrilović, S., *nav. delo*, 31-33.

Сл. 09 *Матична књига венчаних*
(*Házassági anyakönyv I kotet*
1895–1897), ИАГНС
књ. 28 Ф 939

Међутим, *Уредба*, иако је била у интересу самог становништва, није се у потпуности поштовала, јер је „обичајно право“ у народу било јаче од државног законодавства.

Сличне уредбе доношене су и на простору тадашње Србије. Наиме, некадашњи обичај да младожењини гости „купују“ младу, дајући приличне своте, за кнеза Александра Карађорђевића је био неприхватљив, те је издао наредбу 1846. године да се *искање и давање новца и злати за девојку укида као обичај и рођиван досијојансџиву човечијем*.²⁹ Тиме је овај обичај званично укинут. Међутим, симболички „откуп младе“ задржао се до данас.

На територији данашње Војводине вођење евиденција венчаних у Српској православној цркви, односно матичних књига венчаних (МКВ), почело је четрдесетих година 18. века.³⁰ Вођење тих књига на овом простору прописано је за све признате конфесије и царским декретом из 1784. године (*Наредба о обавезном вођењу матичних књига рођених, венчаних и умрлих*). Срби су, у том периоду, поштовали каноне Српске православне цркве о браку. Увођењу грађанских/државних матичних књига у Аустроугарској, претходила је дужа парламентарна борба у којој су се „црквени кругови“ опирали доношењу *Закона о државним матичним књигама*. Овај Закон, који је инициран 1892. године, усвојен је две године касније, а његова примена започела је 1.10.1895. године.³¹

29 *Српски Сион, недељни лист за црквено-просветне и аутономне потребе Српске православне Митрополије карловачке*, бр. 24, Митрополија карловачка, Нови Сад 1892, 407-408.

30 Једна од најстаријих црквених Матичних књига венчаних у Војводини потиче из Мокрина (1757). У Кикинди је евидентирање у МКВ почело 1779. године, у Новом Саду Успенска црква бележи венчане од 1829. године, а најстарија МКВ из Саборне цркве потиче из 1855. године и чува се у Архиву Војводине (Ф 402, кутија 573).

31 *Браник – Орган Српске народне слободоумне странке*, бр. 30, Нови Сад 1895, 2-3; Лалић, Средоје, Велимир Михајловић, *Црквена архивска грађа у Војводини – Водич*, Ада/Дужине, Сремски Карловци, 1970; Јаковљевић, Александра, *Банайски свайови – водич кроз банайске свайове*, Народни музеј Панчево, Панчево 2012, 1.

Сл. 10 Српски сељачки сватови, *Немања*, 1887.

Према наведеном *Закону*, склапање брака се обавезно чини пред грађанским званичником, матичарем (матрикулаш). Срби су се противили овој иницијативи, јер су сматрали да се поменутим *Закonom* врши „мађаризација“ Војводине. Због тога су у неким местима, попут Сомбора, организовани народни зборови 1894. године.³² Народне свечаности и свадбарска весеља, кроз која се испољавало народно национално биће, представљали су и вид отпора српског становништва том виду потчињавања.³³ Српско становништво је, и поред прихватања грађанског брака као једне обавезе, и даље тражило црквени благослов.

Закonom је регулисано склапање грађанских бракова. Први брак у Новом Саду по новом *Закону о грађанском браку* склопили су син власника пиваре Иштван Винкле и госпођица Илона Молнар 24. октобра 1895. године. Они су после церемоније грађанског отишли у католичку и протестантску цркву где су обавили и црквено венчање. У граду их је венчао новосадски матрикулаш др Владимир Деметровић. Други пар који је склопио грађански брак били су Јевреји, а први Срби који су то учинили били су Љубица Асурђић и Петар Петровић, 31. октобра исте године (1895).³⁴

Српска православна црква је 1892. године донела правила о томе када се и како венчања могу одржавати.³⁵ Та правила су објављена и у *Службеном листу Српске митрополије* 1933. године. Од 1946. године грађанско склапање брака регулисано је на државном нивоу (ФНРЈ) *Закonom о браку и матичним књигама* и све до данас је задржало примат у односу на црквено венчање.

32 Beljanski, Milenko, *Letopis Sombora od 1877. do 1906. godine*, Prosveta, Sombor 1982, 117; Вукобратовић, Слободан, *Свајковски обичаји сомборских и салашарских Срба сјароседелаца*, Градска библиотека „Карло Бијелички“, Сомбор 2016, 74.

33 Вујчин, Љубомир, Народне игре у Бачкој, *Народне игре у Србији – игра*, свеска 6, Београд 1994, 13.

34 *Матична књига венчаних (Házassági anyakönyv I kotet 1895-1897)*, Историјски архив града Новог Сада, Државне матичне књиге Нови Сад, књига 28, Фонд 939.

35 *Српски Сион*, исто, 407-408.

СВАДБА И СВАДБЕНИ ОБИЧАЈИ КОД СРБА

Рођење, удадба/женидба и смрт су три најзначајнија догађаја у човековом животу и његове главне одреднице. За разлику од рођења, којим се започиње живот, и смрти, којом се завршава, а на које човек, породица и друштво углавном не могу да утичу, женидба/удадба представља прекретницу у човековом животу, и у њој и те како учествују главни актери (млада и младожења), али и породица и друштво. Зато постоји народна изрека *да се човек само њири њири у народу јавно ојласи: кад се роди, кад се жени/удаје и кад умре*. Женидбом се мењао друштвени статус двоје људи, као и њихова звања. Тада је младић/момак постајао ожењен човек, а девојка удата жена.

Реч *свадба* води порекло од православне речи *сваџи*, а има индоевропску паралелу у речи *свас*, у значењу *свој*. У староцрквеном језику *сваџи* значи рођак. У војвођанским регијама, осим овог термина, коришћени су местимично и термини *џир*, *јозба* или *сваџиови* (*сваџи*). Различити термини показатељ су порекла становништва које је, у својим миграцијама, донело и свој речник.

Обичаји представљају „жив“ процес који се временом мењао, прилагођавао ситуацијама, усаглашавао са средином и временом у коме се живело. Међутим, бројни сегменти свадбеног ритуала, којима се често и не може одредити време настанка и порекло, представљају преживеле архаизме из предхришћанског периода.

Свадбом у ужем смислу сматра се дан венчања двоје младих људи. Сам чин венчања има дугу традицију и не зна му се порекло. Постоје три вида венчања. Најстарије јесте народно венчање, а из њега су проистекли црквено и грађанско венчање. Према народном веровању, брак је склопљен када су испоштовани народни обичаји, или бар њихов већи део. Главни „законик“ у склапању народног брака јесте кум. Одступање од унапред одређених правила подложно је санкцијама, како колектива (друштва, средине), тако и Божјим казнама. Због тога и данас постоје одређења „то ваља“ и „то не ваља“, којима се даје до знања шта је пожељно, а шта није у свадбеним обичајима. Често су народна веровања, а нарочито празноверице, имале функцију застрашивања.

Многе обреде из народног венчања преузеле су црква, у институцији црквеног венчања, и држава, у грађанском венчању. То су *исџиџи*, „обручавање“ или „прстеновање“, „крунисање“ или „венчање“, јавно изјашњавање о прихватању брачног друга, венци или круне на глави, кумство, бацање букета...

Сл. 11 Десанка Станисављев пред удају за Обрада Деспотова и Десанка и Обрад као вереници, Велики Бечкерек (Зрењанин), 1914.

Склапање брака и сама свадба одувек су били и остали посебни статусни догађаји којима се породица представљала у јавности.³⁶ Свадба је један од најлепших дана у животу сваког човека, али свако је другачије доживљава и обележава. Сматрало се природним да сваки одрастао човек буде у браку. Уобичајено је било да се момци жене између 18 и 25 година живота. Најчешће су ступали у брак после војске, јер се на војну службу одлазило у 21. години, а враћало након две – три године. То је био дуг период за чекање, и за момке и за девојке. Неретко су се момци женили и пре одласка у војску, јер су по повратку са одслужења већ били „матори момци“. Девојке су се удавале најчешће после 16. године, односно, биле су спремне да пођу у нови живот кад заврше дарове и када ставе дукате на врат.³⁷ Најчешће је старосна разлика између младенаца била једну до пет година, с тим да је младожења старији од младе. У прошлости је било случајева да су склапани бракови између дечака који имају 12 до 14 година са много старијим девојкама. Разлог овој појави лежао је у потреби да у породицу уђе здрава и јака невеста, односно да се добије радно способна особа.

36 Марјановић, Весна, *И Бој и ђреци – ђравославље и народна религија, каталој изложбе*, Етнографски музеј у Београду, Београд 2013, 31-32.

37 Јанковић, Зорка, *Народни живот – Етнографско-етичка студија, Рад – српски народни велики календар са савременим сликама за 1911*, Рума–Нови Сад 1910, 51.

Сл. 12 Вереници Ката Ковачић и Станимир Овчин, Сомбор, 1929.

Сл. 13 Удавача са
дукатима, Нерадин, 1922.

Некада се водило рачуна да се најпре удају старије кћери и ожене старији синови, односно да иде све по реду. *Како се које дејше рађало, онако нека се жени и удава.* Такође, говорило се и *удавај девојку до 20 (јодина) за која хоћеш, а после 20. иде можеш* (како би се и млађе удавале).³⁸ Срамота је било ако би се млађа браћа женила пре старије, односно млађе сестре удавале пре старијих. Због тога родитељи нису дозвољавали млађој деци да играју у колу, иду на зборове и игранке, то јест, нису их јавно показивали док старији не буду у браку. Ако би се млађе дете удало или оженило пре старијег говорило се да је „прескочило плот“ или „ставио брата под корито“. Од свих годишњих доба, јесен је, из више разлога, била најпогоднија за одржавање свадбених весеља. Наиме, у пролеће је требало улагати у сетву и започињати многе радове. Лети су пољопривредни радови у јеку, а и велике врућине ометају свадбена славља. Зимом су бројни постови, кратак дан и хладно време. У јесен су завршени пољопривредни радови, усеви скинути са њива, грожђе обрано, вино и ракија припремљени. У кући је било довољно хране и новца који није требало улагати у сетву. Свадбе су одржаване све до Божићног поста или у периоду између Божићног и Ускршњег поста. Трајале су углавном два, три дана, а некада се свадбовало и по осам дана, што је изискивало огромне трошкове.³⁹

38 Врчевић, С. Вук, *Три главне народне свечаности: Божић, крсно име и свадба – сабрао по Боки-Кошторској, Црној-гори и Ерцејовини*, Наклада књижаре браће Јовановића, Панчево 1883.

39 Вујчин, Љ., *нав. дело*, 16.

Сл. 14 Срби из Баната у свечаној летњој народној ношњи – верена девојка са капом опточеном сребрним талирима и форинтама, Петрово Село, 1907, (фото Радивој Симоновић), вл. фото МВ инв. бр. 129

Венчања су одржавана недељом и то после црквене службе, односно литургије, и тада се свештенство, али и сватови, моле за младенце и њихову љубав. Осим недељом, венчања су организована понедељком, уторком и четвртком, а никако се није требало венчавати петком и средом јер су то посни дани. Није се венчавало ни суботом која се сматра даном мртвих, и даном када се одржавају задушнице. У прошлости се венчавало искључиво до подне, односно док Сунце напредује ка свом зениту. Веровало се да ће на тај начин и живот будућих младенаца имати узлазну путању и да ће само напредовати. Уколико су младенци били из различитих насеља, важило је правило да се венчање увек обављало у месту одакле је девојка, јер су сватови могли одвести само већ венчану девојку.

Сл. 15 Павле Паја Јовановић, *Кићење невесте*, 1886, НМ инв. бр. 031-115

Већ у другој половини 19. века момци и девојке сами себи бирају будуће партнере, саопштавају родитељима своје жеље и тек ако се они сложе могло се наставити са преговарањем, односно просидбом. Одобрење је било неопходно углавном због мираза. Уколико се родитељи не би сложили са одабиром своје деце, често би се млади узели и без њиховог благослова, односно, била би извршена „отмица девојке“ или одбегавање девојке.

Обичаји уопште, па и свадбени, подложни су променама. Неке промене су дуготрајне и корените. Нарочито су промене драстичне у 20. веку. Велики број српских свадбених обичаја се, услед начина живота, изгубио. Временом су промењени и приоритети при избору брачног друга. Млади се упознају сами и самостално одлучују о браку без утицаја родитеља. У другој половини 20. века предност добијају особе које имају редовне месечне приходе, односно они који су

живели у градовима и радили у фабрикама. Све чешће су млади имали прилику да се упознају и изван традиционалних начина комуникације. Тако је долазило до склапања бракова не само из других места и градова, него и других држава и континената. Померила се и старост младеца који ступају у брак. Од предсвадбених обичаја сачувани су веридба, момачко и девојачко вече, као и позивање родбине и пријатеља у сватове, али знатно измењени.

Венчање се данас готово обавезно обавља код матичара и/или у цркви. Из практичних разлога, свадбе се све чешће одржавају суботом како би венчању присуствовали и људи који су запослени и они који на свадбу долазе „из далека“.

Свадбени обичаји нису везани само за дан или дане свадбе. По времену извођења и значају, деле се у три групе. Први део јесу обичаји који свадби претходе и за њих је уобичајен назив предсвадбени обичаји. Они се поклапају са обредима сепарације. Други део јесу обреди који се изводе на сам дан свадбе/венчања, који у основи чине лимиалну зону ритуала. Трећем делу припадају обреди који се дешавају после свадбе и који су аналогни обредима агрегације.⁴⁰ Сваки од ових циклуса састоји се од више обреда и радњи који се изводе ради успешног склапања брачне заједнице и њиховог срећног будућег живота.

Сл. 16 Младенци са два девера, Сомбор (салаши), 1905, вл. фото С. Вукобратовић

⁴⁰ Према Арнолду ван Генеу (А. Van Cenner) обредни прелаз и мењање статуса двоје младих има три фазе. Сепарацијом се појединац издваја из свог дотадашњег животног и друштвеног контекста. Лимиална (маргинална) фаза представља конкретан прелаз и промену статуса у времену и простору. Агрегацијским ритуалима се појединац (углавном невеста) уводи у нови друштвени статус. А. Van Cenner, *The Rites of Passage*, Un. of Chicago 1960; Карановић, Зоја, *Свадба и дар, или дијалог који траје, Домейи – часопис за културу*, пролеће-лето 1992, година 19, бр. 68-69, Народна библиотека „Карло Бијелички“ у Сомбору, Сомбор 1992, 118-121.

Свадба и свадбени обичаји у Војводини

Сагледавање историјских промена, када је склапање брака у Војводини у питању, немогуће је без сагледавања ширег контекста, односно истраживања везаних за простор Балкана, из два основна разлога. Први се односи на мало сачуваних података из ранијих периода, а тичу се простора Војводине, а други је порекло највећег дела српског становништва у Војводини које потиче са других простора где су Срби живели или живе.

Подручје данашње Војводине насељавале су различите етничке заједнице, а током историје мењале су се и културне и политичке границе. Преци Срба у Војводини су некадашњи Словени, односно Прасловени, који су у доба насељавања Панонске низије живели у племенима и родовима. Сматра се да су Срби у Војводини насељени, као и у осталом делу Балкана, доласком Словена у 7. веку. Међутим, има и научника који тврде да су Срби на овом простору аутохтон народ.⁴¹ Војводина у оквирима у којима се данас налази постоји од краја Другог светског рата, а као Српско Војводство формирана је 1848. године. Обухвата површину од укупно 21.506 км² на којој живи око 2.000.000 становника. Већинско становништво вековима уназад јесу Срби. Највећим делом, српско становништво у овој панонској покрајини, досељено је у бројним миграцијама од 14. до краја 20. века. Најбројније миграције су биле после пада Српске деспотовине (1459), турског освајања Београда (1521), као и организоване сеобе крајем 17, 18. и 20. века. Миграције становништва из јужних и западних крајева бивше СФРЈ ка северној српској покрајини трају и данас. Досељавања становништва из других крајева и мешање са већ постојећим становништвом оставило је трага и одраза у материјалној, али и духовној култури овог поднебља, а самим тим и у свадбеним обичајима.

Војводину данас чине три области: Банат, Бачка и Срем, које су углавном раздвојене природном границом, рекама Дунав, Тиса и Сава, а граница према суседним државама јесте државна граница Републике Србије. Ове области се разликују не само територијално и рељефно, него и демографски. Те разлике су очигледне и у свадбеним обичајима. Многи од свадбених обичаја идентични су на целом простору, али постоје и знатна одступања у њиховој изведби или називима. Свака од области има своје специфичности или своје тумачење појединих обичаја, а разлике су видљиве и на територији једне области. На један начин се спроводи свадба на Фрушкогорју, а на други у осталом делу Срема. Разлике постоје и када су суседна села у питању, а с правом се може тврдити да постоје и од фамилије до фамилије.

41 Деретић, Јован, *Срби – народ и раса – нова вулгата*, Чикаго 1996; Гроздановић, Милош, *Срби јесу народ најсјарији*, Ниш 2004; Јевђевић, Доброслав, *Од Индије до Србије – праславни јокејци српске историје : хиљаде година сеоба српског народа кроз Азију и Европу према сјисима и циљанима највећих светских историчара*, Београд 2005.

У свадбеним обичајима Срба у Војводини одражава се веза са прошлошћу и постоји континуитет у спровођењу појединих обреда. Само извођење свадбених обичаја, иако различито од места до места, представља конгломерат црквених правила, моралног кодекса средине и вековима понављаних народних обичаја.

Свадба је одувек имала масовни карактер. Кроз свадбену церемонију свака породица је настојала приказати се у што бољем издању, показати свој статус и богатство. Тако су и обичаји зависили од сталежа коме младенци припадају (да ли је занатлија или паор, виноградар или слуга, трговац или калфа, чиновник или радник, официр или ученик). Посредно, материјалне могућности су одређивале поштовање свих обичаја, па и свадбених. На основу тога свадбе се могу поделити у три категорије: сиромашне, средњачке и газдачке (богате). Могућност да испоштују све или већину свадбених обреда имале су богате, и породице из средњег сталежа.

Други видови склапања брака у Војводини

Иако је свака породица настојала да поштује све народне обичаје и свадбу обави према традиционалним правилима, постојале су ситуације у којима то није било могуће, те су бракови склапани на други начин – „одбегавањем девојке“ и „отмицом“. Најчешћи разлози су били материјалне природе. Још је Радивој Симоновић забележио да српски народ сувише троши на свечаре. *Очеви су кадиод њродавали земљу да ойраве свайшове.*⁴²

Врло често су сиромашнији момци, уз претходни договор двеју породица, доводили девојку са прела или корзоа, што је остало забележено и у народној изреци: *С ђошка мање ѡрошка.*⁴³ За такву девојку се каже да је одбегла или добегла, а у Банату их називају *ускочице*.⁴⁴ Већ по доласку девојке у кућу будућег супруга, родитељи момка разгласе новост да им се оженио син. Према својим могућностима, припреме ракију и храну, позову родбину и комшије на весеље које почиње исто вече или сутрадан. Знали су позвати и свираче.⁴⁵ Овај обичај називан је „ракија“, а у Бачкој „слатка ракија“. У Банату су информацију да се момак оженио оглашавали паљењем ватре и просипањем перја пред кућом.⁴⁶

42 Симоновић, Радивој, *Етнoгpафски ѡрепег Војводине*, Нови Сад 1924, 11.

43 Босић, Мила, Главни елементи свадбарских обичаја Срба у Војводини, *Гласник Етнoгpафског музеја у Београду*, бр. 54/55, Београд 1991, 186.

44 Karadžić, Milan, *Svadbene zgrade i nezgrade, Rumena jabuka etno i agro-turizam Vojvodine*, Edicija Kulturno-istorijska baština Vojvodine, XIX, KID PČESA, Novi Sad – Kulpin 2004, 102.

45 Костић, Дајана, *Шћо је Срема и окол Срема... – Мој Срем – обичаји, ѡсеме и ипре*, Савез аматера општине Стара Пазова, Стара Пазова 2009, 83.

46 Босић, Мила, Женидбени обичаји Срба у Банату, *Рад војвођанских музеја*, бр. 33, Музеј Војводине, Нови Сад 1991, 135.

Сл. 17 Слатка „ракија“ код младеца Јованке Келић и Момчила Радојевића, Сомбор, 1969, вл. фото С. Вукобратовић

Најчешће се од девојке није тражио мираз и штафир, а чин венчања обављао се без великог оглашавања и весеља. Младенци су често, уколико нису имали, за само венчање позајмљивали бурме, па и ћилим који се стављао на под испод младеца. Ћилим је понекад и црква позајмљивала док траје венчање. Родитељи момка су се затим најављивали и одлазили на извињење девојчиним родитељима, а ишло се углавном четвртком.⁴⁷ Код оваквих свадби младенцима су поклони, са младине стране, уручивани приликом њихове прве посете младиним родитељима.⁴⁸

Након одбегавања углавном нису прављени сватови. Међутим, на северу Бачке, након неког времена, организовани су сватови. Девојка би, пре сватова, дошла у родитељску кућу, уколико су се родитељи измирили, или би одлазила у кућу неког из момкове фамилије, ако се нису измирили. У другом случају девојчина породица није учествовала у свадби.⁴⁹

Самосталне одлуке младих да ступе у брачну заједницу, па чак и против воље родитеља, нису биле реткост. Када се млади допадну једно другом, нису чекали родитељско одобрење, него су одбегавали без њиховог знања. Тако је Теза (Тереза) Црњански из Пивница побегла за свирца Ракића из Бачке

47 Вукобратовић, С., *нав. дело*, 15-17.

48 Polovina, Miloš, *Svadbe kod Srba, paora, u Gospodjincima (Šajkaška), Vojvođanski svatovi – Zbornik radova*, Edicija: Istorija poljoprivrede, salaša i sela, KID PČESA, Novi Sad 1990, 16.

49 Вукобратовић, С., *нав. дело*, 17-18.

Паланке како је њени не би спречили да пође за момка који јој се допао.⁵⁰

Брачне заједнице су склапане и тако што би момак „украо“ девојку која му се допала. „Отмице“ су, у ранијим периодима, бележене на простору целе Војводине. Девојку је, уз помоћ другова и рођака „отимао“ момак, одводио својој кући или у кућу код родбине, како је не би пронашли њени родитељи. У случају да девојка није желела остати у том браку, родитељи су је враћали, често и уз помоћ власти. Међутим, чешће се дешавало да су се родитељи и девојка мирили са том ситуацијом, јер је била велика срамота за породицу ако је девојка провела ноћ у кући момка. Девојка обележена као „отета“ није се могла лако удати, поготово не за момка.⁵¹ Највише „отмица девојке“ забележено је у Срему. Момак из Лаћарка Владо Савић 1901. године је отео сеоску лепотицу Еву Тадићеву из Бешенова, а Лаза Чортановачки Даринку Бугарскову, девојку из свог села Војке.⁵² Обичај „отмице“ на простору Срема задржао се до осамдесетих година 20. века. У Војки је 1989. године момак Слободан Радивојевић „украо“ Ружицу Чортановачки са којом живи у срећном браку.⁵³

Постојали су и бракови у којима је момак довођен у девојачку кућу. То је чињено у породицама у којима није било мушких наследника, па се једна од кћери „венила“. Обично је младожења био сиромашан момак или дошљак. Називани су: *домазет*, *дошло*, *навод*, *насељеник*, *уљез*.

Сл. 18 Милан Рашић, *Свадба у Гречићу*, 1990, вл. МНМУ, Јагодина

50 Казивање Стевана и Наде Јулинац, забележено 07.02. 2017. године.

51 Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Банату, *нав. дело*, 135.

52 *Србобран – лист за ђолићу, народну просвету и привреду*, бр. 227, Тискара Ф. Фишера, Загреб 1901.

53 Казивач „отета“ девојка Ружица Радивојевић рођ. Чортановачки која је, иако „отета“ од стране момка и његових другара, остала у браку и са Слободаном има двоје деце. Разговор вођен 20. јануара 2017. године.

Осим саме свадбе, уобичајене су прославе „сребрне“, „златне“ и „дијамантске“ свадбе. Сребрном свадбом се прославља 25, златном 50, а дијамантском 60 година заједничког живота. Не зна се од када потиче овај обичај, али је сигурно да је најпре прихваћен у грађанском слоју друштва и да га је било почетком 20. века, што потврђују сачувани документи; позивница из Руме (1907) и Панчева (1919).

Сл. 20 Позивница М. Л. Пејачевића за златну свадбу грофа са јеловником и музиком на немачком језику, Рума, 1907, МВ инв. бр. 1076

Сл. 19 Сватовска успомена Добриле и Јосифа Кабрхела и свечани сватовски јеловник хотела „Велика Србија“, Панчево, 1919, МВ инв. бр. 1075

Сл. 21 Прослава „златне свадбе“, 50 година заједничког живота, вл. фото С. Тодоров

ПРЕДСВАДБЕНИ ОБИЧАЈИ

Предсвадбеним обичајима припадају све радње од упознавања младеца до дана венчања. Ту спадају одабир супружника, начин упознавања, први договори и просидба, „загледање кућа“ и имања будућих младеца, односно пријатеља, веридба и „прстеновање“, „уговор“ или „буклија“, као и обичаји везани за позивање у сватове. У овом периоду куповала се опрема младој, завршавала девојачка спрема, обављане завршне припреме за свадбу и опраштало од девојаштва/момаштва. То је период у коме се будући супружници издвајају у прелазни статус, то јест сепарирају се. Из дотадашњег статуса момка/девојке уводе се у статус испрошене девојке или вереника. Нарочито је прелазни период битан за женску страну, невесту, која, у том периоду, подлеже одређеним нормама понашања и ограничењима; девојка се није могла појављивати без одговарајуће пратње, сваке недеље је имала посете момкове родбине и носила је оглавље за вереницу. (Сл. 14)

Избор брачног друга – упознавање младеца

Некада је одабир брачног друга био сведен на исто село или суседна насеља. Прве контакте млади су имали на прелима која су најчешће била зими, на *бусији*, раскршћу села или испред девојачке куће. Упознавало се на сеоским славама, вашарима, мобама, игранкама, седељкама испред кућа, крај чесме, у колу, на ливади крај села, односно на свим окупљањима која су најчешће била у смирај дана – када се обаве сви свакодневни послови.

Сеоска слава је била погодна прилика за „гледање“ односно „бирање“ брачног друга. Била је то прилика за први „излазак“ у девојачком, односно момачком *руву*. Када су се момак и девојка први пут ухватили у коло, значило је да су постали одрасли и да су спремни за удају/женидбу. Коло се играло не само на сеоској слави, него и на „роглу“ или „ћошку“, нарочито недељом и празником. Девојке су певале песме којима су давале до знања да су стасале за удају. Спремност за удају исказивана је и у обредним играма званим *лазарице* (Банат) или *краљице* (Бачка, Срем) које су имале изузетну улогу у друштвеној заједници. Чак су и пољопривредни радови били прилика за размену првих погледа или првих симпатија.

Сл. 22 Урош Предић, *Банайско коло, Орао* (1894)

Сл. 23 Окупљања код цркве Светог пророка Илије на Буковцу код Сомбора

Одрасли дечаци, *швијарци*, су постајали момци кад напуне 15–16 година, а девојчице, *швијарице* или *йерчинуше*, са 15 бивале су девојке. Тај прелаз, нарочито код девојака, означавао је одећом, накитом, а нарочито начином чешљања косе. Девојке су добијале скуте и скупоцену одећу, дукате око врата, у Срему *иљаде*. Косу су плеле у плетеницу, скупљале у пунђу или носиле распуштено. Један од знакова девојаштва било је појављивање без мараме, односно, девојка би ишла гологлава. За обућу су добијале папуче, а пред удају и ципеле. Момци су добијали горњи капут са астраган крагном и астраган шубару, црне чизме и дуге панталоне. У појединим селима северне Бачке забележено је да су момци, приспели за женидбу, добијали широку плисирану белу сукњу коју су носили преко гаћа.⁵⁴ Момак се у Банату није женио док није имао кожух, чакшире с ркмачама и токе, а девојка сеферине у вредности 300-400 форинти. Често је једна те иста свечана ношња коришћена за више чланова породице.⁵⁵ Период момковања и девојаштва трајао је две до три године, па и краће. Девојке су се рано удавале, а са двадесет година су већ сматране старијим удавачама. *Ако се момак или девојка дуго не удају, односно ожене, верује се да су њосле рођења дуго чекали на њовојнициу.*⁵⁶

У Сомбору је забележено постојање „девојачког вашара“ који се одржавао о Спасовдану (покретни празник који се слави 40 дана након Васкрса).

54 Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Банату, *нав. дело*, 134; Босић, Мила, Женидбени обичаји Срба у Бачкој, *Рад војвођанских музеја*, бр. 34, Музеј Војводине, Нови Сад 1992, 138; Вукобратовић, Слободан, *нав. дело*, 10.

55 Filipović, Milenko, *Različita etnološka građa iz Vojvodine, Prilozi i građa*, Vojvođanski muzej, Novi Sad 1962, 82.

56 Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Банату, *нав. дело*, 134.

Сл. 24 Девојка са *иљадама*,
Јела Крстић из Мартинаца, 1925,
Музеј Срема

Сл. 25 Удавача Динка Марковић
са дукатима, Нерадин, 1910.

Сл. 26 Јелена Шегуљев, *миражџика*
са дукатима, Чурут, 1916.

Сачувани су подаци с краја 19. века да су се момци и девојке у Сомбору окупљали пред жупанијском кућом, а потом одлазили у двориште крчме где се одржавала игранка. Отпочињала је колом у коме је девојка могла да мења место док не дође до младића са којим се „гледала“. Након тога, момак би девојку даривао јабуком, па би заједно напуштали коло.⁵⁷ Некада је у јабуци био и новац, а уколико би девојка примила јабуку значило је да момак може доћи њеној кући у просидбу. Ако је девојка одбила да прими јабуку значи да не пристаје на удају.⁵⁸

Када се момак и девојка упознају и када момак понуди брак девојци, она о понуди није одлучивала сама; у њиховом избору супружника учествују и родитељи. Некада су родитељи сами бирали супружнике својој деци. Врло често их нису ни питали за одобрење. Оно што су родитељи одлучили било је „свето“ и морало се поштовати.⁵⁹ Зато се дешавало да се млада и младожења први пут виде на свадби.

⁵⁷ Вујчин, Љ., *нав. дело*, 15.

⁵⁸ Bosić, dr Mila, *Jabuka u običajima i verovanjima Srba u Vojvodini, Rumena jabuka etno i agro-turizam Vojvodine*, Edicija Kulturno-istorijska baština Vojvodine, XIX, KID PČESA, Novi Sad – Kulpin 2004, 71-72.

⁵⁹ Шкарић, Ђ. Милош, *Живот и обичаји „иланинаца“ ђод Фрушком јором*, Српска Краљевска академија, Српски етнографски зборник, књига LIV, *Живот и обичаји народни*, књига 24, Београд 1939, 108.

У избору супружника водило се рачуна о пореклу младенаца, њиховом здравственом и имовном стању, као и о друштвеном угледу породице. Нарочито су биле на цени девојке *миражџике* за које се знало да са собом носе одређено имање или своту новца, односно мираз. Тако је *Јелена Шећуљев из Чуруја која је наследила 40 дукаћа са ликом Франца Јозефа и златни ланац 1916. године, важила за „добру љрилику“*.⁶⁰

При избору брачног друга за цркву је била важна физичка зрелост младенаца, док је породици било битније да се женидбом/удадбом дође до верног брачног друга, здраве,

поуздане радне снаге, да се добије муж који ће бити ослонац и хранитељ породице, да се у кућу уведе вредна и послушна снаја, или да се доспе до што већег мираза. Један од битних разлога био је и стварање нових или учвршћивање старих пријатељстава између орођених породица. Такође се водило рачуна о сродству. Није се смело венчавати до деветог колена по родбинској правој линији, а чак до десетог по духовној линији (кумство).

У Срему је важио обичај да када дође јесен и ново вино, родитељи сами питају сина који је доспео за женидбу *није ли онъ веѣъ у мѣсѣу или изванъ овоѣъ ѣди, какву љрилику (дѣвѣйку) обеѣенисао?*⁶¹ Уколико је момак „гледао“ неку девојку и родитељи се слажу са његовим избором, отац је слао изасланике, проводације, да питају *есу ли враѣа дѣвѣйки оѣворена?*⁶² Уколико добије потврдан одговор момков отац је ишао да дарује девојку новцем или неким

Сл. 28 Момак са токама, Жива Бешлин из Карлова, Ново Милошево, почетак 20. века, вл. фото Д. Бадрљица

Сл. 27 Момци за женидбу, Лазар Лугумерски први с лева, Сомбор, 1906, вл. фото С. Вукобратовић

60 Popov, Raša, *Kako je blato dospelo u svatovske pesme, Vojvođanski svatovi – Zbornik radova*, Edicija: Istorija poljoprivrede, salaša i sela, KID PČESA, Novi Sad 1990, 2.

61 У. М. (Урош Милутиновић), *Обычай сватовскій у Срему, Сербскій љѣтѣиоисъ за ѣод. 1845*, књига 70, Будим 1845, 35-36.

62 У. М. (Урош Милутиновић), *нав. дело*, 35-36.

другим даром и тиме је „обележи“. Понегде је, у другу посету, ишао момак обучен у кожух (макар и туђи био), са пауновим пером и са широким шеширом на глави. Ако пак родитељи нису задовољни синовљевим избором, они ангажују проводацију да тражи одговарајућу девојку.⁶³

За проналажење одговарајуће девојке често је ангажован(а) проводација (спроводација, проводажија, новодација, наводација, проводач, ландупа, погузичко, гужичко), особа која је умела добро да хвали страну коју заступа (наводи „воду“ на ту страну).⁶⁴ То су веште, речите и упорне особе што су знале које породице имају момке за женидбу, а које девојке за удају, и које су посредовале између момкове и девојачке породице ради уговарања брака.

Проводација је, по обичају, врата при уласку у кућу затварао задњим делом тела (дупетом, туром) и није се окретао како би посао успешно обавио. Одатле и назив *лангуџа*. За добро обављене послове добијао је поклоне или новац.⁶⁵ Младожењини родитељи су га награђивали хаћином, кошуљом, папучама, а награда је могла бити и у виду петла или кобасица. Понекад је био дариван и са девојачке стране, што је био знак да им се допада момак.⁶⁶

Основни задатак проводације био је да провери да ли је девојка за удају и шта доноси у мираз. Уколико убеди девојку и њене родитеље да приме просце, заказује се дан за просидбу. Ако девојчиним родитељима не одговарају просци, изговарају се најчешће младошћу девојке. То је често био разлог да проводација долази више пута, све док успешно не обави свој посао.⁶⁷ У Бачкој се „мисија“ проводације називала *уџиџак*, а добијање марамице од девојке био је знак његове успешности. Марамцу је носио момку.⁶⁸

63 У. М. (Урош Милутиновић), *нав. дело*, 35-36; Марковић, Душанка, Прилог проучавању народних обичаја – рукописни запис Јефте Лончаревића „Живот и обичаји у Фрушкој гори“ I део, *Годишњак Музеја града Новог Сада*, бр. 5-6, Музеј града Новог Сада, Нови Сад 2012, 204.

64 Назив проводација, наводација за посредника удадбе и женидбе, распрострањен је у највећем делу Војводине, а назив „ландупа“ користи се у уском ареалу Срема и Бачке. У околини Вршца користи се назив „гужичко“; Босић, М., *Главни елементи...*, *нав. дело*, 200.

65 Станојловић, Александар, *Српска свадба у Јужном Банату*, Архив Војводине, Нови Сад 1999, 9.

66 Босић, М., *Женидбени обичаји Срба у Банату*, *нав. дело*, 136.

67 Босић, М., *Женидбени обичаји Срба у Банату*, *нав. дело*, 136.

68 Вукобратовић, С., *нав. дело*, 13.

Сл. 29 Дозидница, Нови Сад, половина 20. века, Е 1909

Некада је број просаца имао значајну улогу у одређивању „вредности“ девојке. Зато се, неретко дешавало да, када момак пита девојку да ли ће се удати за њега, она му одговори да дође питати њене родитеље, иако је знала да ће одговор бити негативан. Била је то девојачка дика: *ишло више њросиоца, девојка чувенија*.⁶⁹

Поред физичке зрелости, у Војводини су постојали још неки додатни услови које су младенци требали испунити пре ступања у брак. За време владавине Марије Терезије донета је наредба да се младенци могу венчати тек када засаде једну или више дудових садница. Младенци су касније своје саднице редовно обилазили и из љубави неговали.⁷⁰ У Срему је важило правило да момак мора

69 Kuzmanović, Živko, Čenejski, i to pravi, paorski svatovi, *Vojvođanski svatovi – Zbornik radova*, Edicija: Istorija poljoprivrede, salaša i sela, KID PČESA, Novi Sad 1990, 23.

70 Вукобратовић, С., *нав. дело*, 35.

најпре виноград засадити, па тек онда породицу оформити. То потврђује и народна пословица из овог дела Војводине: *Најпре кућу їради и виноїрад сади – ња онда жену їражи!*

Постојала су и одређена неписана правила и антагонизми, па је у појединим крајевима Новог Сада (Салајка) било отпора и проблема уколико би дошло до успостављања брачних веза са комшијама са којима породица није у добрим односима. Роткварци су се радије женили „са стране“ него са Подбаре или Салајке. Ченејци су једино признавали да су *салашани* бољи од њих.⁷¹

Да би сазнале за кога ће се удати девојке су врло често прибегавале различитим гатањима и магијским радњама. У Банату девојке су веровале да, када оду први пут у госте, треба пре спавања да изброје гредице (греде), па ће сањати момка за кога ће се удати.⁷² У Срему је важило правило да девојка, која треба први пут да преноћи у некој кући, у чарапу стави залогај хлеба да би сањала сућеника.⁷³ На Велики петак, у Срему, девојке нису узимале храну све до заласка сунца када би узеле парче погаче и мало соли. Веровале су да ће им у сан доћи сућеник да им утоли жеђ. Такође, уочи „младе недеље“, девојке су гатале о удаји, тако што су стављале један залогај хлеба у десни рукав хаљине и, када zazvoni прво звоно за вечерњу службу, стајале су у врата куће. Веровале су да им у сан мора доћи сућеник.⁷⁴

Ако је девојка желела да је момак који се њој допада заволи и да га веже за себе, у неким местима Срема, уочи Ђурђевдана, расецала је слатку јабуку на пола уз речи: *Не сечем јабуку већ срце ...* (име момка). Пресечену јабуку је стављала под кућну *сїреју* изговарајући: *Као шїио ће ова јабука їрунуїи, їако нека їруне њеїово срце замном*. Неке, пак кажу: *Као шїио ова сїреја кайље, їако нека њеїово срце за мном јага*.⁷⁵ Било је других примера. Ако девојка неће да се уда за момка кога не воли давали су јој да поједе јабуку са мртвачких уста да би ћутала као што ћути мртац, и тако пристала на удају.⁷⁶

Одређена веровања постојала су и када је у питању понашање за столом. Девојка или момак нису требали седети на ћошку *јер се неће удаїи/ожениїи*. Такође, није требало певати за столом јер ће јој/му бити луд муж/жена.⁷⁷

71 Поповић, Дака, Новосадске бостанције, *Гласник Истїорискої грушїива у Новом Саду*, књ. VI, Нови Сад 1933, 251.

72 Karadžić, M., *nav. delo*, 102.

73 Radulovački, Ljiljana, Svadbena jela (ishrana oko ženidbenih običaja Srba u Sreму), *Voјvođanski svatovi – Zbornik radova*, Edicija: Istorija poljoprivrede, salaša i sela, KID PČESA, Novi Sad 1990, 43.

74 Radulovački, Lj., Svadbena jela ..., *nav. delo*, 43.

75 Bosić, M., Jabuka u običajima ..., *nav. delo*, 73.

76 Bosić, M., Jabuka u običajima ..., *nav. delo*, 73.

77 Дворнић, Милан, *Ој Вигово, Вигово – Народни обичаји барањских Срба до средине 20. вијека*, Вијеће Српске националне мањине у Граду Белом Манастиру, Бели Манастир 2008, 39.

Сл. 30 Огрлица од дуката,
Срем, носиле девојке и жене у
свечаним приликама, ЕМ
инв. бр. 44327

Сл. 31 Наушнице, Добринци
код Руме, ЕМ инв. бр. 19400

Сл. 32 Ланчић са привеском у коме
су држани дукати, вл. С. Тодоров

Просидба (прошевина)

Уговарање свадбе започињало је просидбом. У различитим деловима Војводине одабир девојке и њено прихватање да се уда различито је називано. Термини просидба и „јабука“ коришћени су на целој територији, али постоје варијанте искључиво везане за одређена поднебља. Сремци су користили термине „мала просидба“ или „мали дар“, а Банаћани „даривање“ или „обручавање“. Пре просидбе, у Бачкој је проводација ишао да гледа младу, па се тај обичај звао „загледање“, а сама просидба „искање“. Специфичан термин је коришћен у шајкашком делу Бачке – „запијање“, а понегде и „капарисање“.⁷⁸

Понекад је просидби претходило „загледање“. Наиме, момкови родитељи одлазили би да се упознају са будућим пријатељима, да виде девојку, чују какав мираз има... То се звало да девојка има *зајлегаче*. Ако се момковим родитељима допало што су видели, позивају девојачке родитеље да и они дођу у „загледање“ код њих. Сматрало се да што девојка има више *зајлегача*, то је вреднија.

У просидбу се ишло углавном празником (субота, уторак, четвртак или недеља), и то без најаве. Подразумевало се да су *девојачка враћа сваком ошворена*. Обично се обављала увече и држана је у тајности док се не добије пристанак девојке и њених родитеља. У просидбу су ишли момкови родитељи, стричеви и ујаци, а често су се придруживале момкове сестре и тетке. За разлику од других крајева где живе Срби, у Војводини је најчешће момак ишао у просидбу.⁷⁹ Они су називани *јабучарима* или *јрсџенџијама* и увек су долазили у непарном броју. Просци су доносили вино или ракију и настојали да врата затворе леђима. На тај начин су „затварали“ девојку како би одмах

78 Босић, Мила, Женидбени обичаји Срба у Бачкој, *Рад војвођанских музеја*, бр. 34, Војвођански музеј, Нови Сад 1992, 140; Вујчин, Љ., *нав. дело*, 16; Јаковљевић, А., *нав. дело*, 3.

79 Bosić, Mila, Tradicionalni elementi u svadbenim običajima Srba u Zapadnom delu Srema, *Folklor u Vojvodini / Vajdaság folklórja / Folclór vo Vojvodine / Folclor din Voivodina / Фолклор у Војводини*, sveska 3, Udruženje folklorista SAP Vojvodine, Novi Sad 1989, 72-73; Ivkov-Džigurski, A., *нав. дело*, 88.

пристала на удају.⁸⁰ У Банату су на момка који је кренуо у просидбу бацали мачку, како би му просидба успела.⁸¹ На састанку се најпре разговарало о свакодневним стварима, служило донесено пиће, а тек након пристанка девојке износило се пиће домаћина.

Када стигну просци у девојачку кућу, у Банату је обичај да будућа свекрва стави на сто донесену јабуку која је увезана црвеном машном. Девојчин отац позивао је девојку на „виђење“ и уколико се млади допадну једно другом почиње даривање. Девојку дарују кецељама и хаљинама, а момак дукатом од 10 круна; имућнији и *сеферином*. У неким местима дукат будућој снаји дарује свекар, а младожења, који присуствује просидби, стоји са стране. Потом момак и девојка секу јабуку на кришке, сваки комад намажу медом и деле присутним девојкама, будућим удавачама. Дарове узвраћа девојчина мајка. Поклања кошуље од српског платна свекру и свекрви, везује пешкире на коње и ставља *обајлије* на каруце (дугачко бело платно које опкољава коње и кола). Окићени коњи су знак да је девојка испрошена.⁸²

Сл. 33 Пешкир из збирки МГНС

Пешкир у свадбеним обичајима има функцију дара, уздарја и украса. Најчешће су их ткале мајке и баке, а везом украшавале младе девојке. Број пешкира, као дела девојачке спреме, имао је и економско-социјалну улогу. Кретао се од 6 до 20. Оне имућније имале су и преко сто пешкира. Пешкир се наслеђивао од мајке и баке. Тако је један исти пешкир знао бити део више девојачких *шљафифа*.⁸³

Пешкирима су украшаване особе које су позивале у сватове, њихове буклије и коњи. Пешкирима су кићени сватови и сватовске кочије. Њима су украшавани и цветни венци. Млада је обавезно пешкирима даривала кума, старог свата, девера, свештеника, музичаре и чауша (војвода). Пешкири су даривани и младој. По свом изгледу и начину на који се дарује истиче се деверски пешкир. Он је обично већих димензија, од најфинијег платна и богато украшен везом. Припремала га је невестина мајка.

80 Вукобратовић, С., *нав. дело*, 19.

81 Босић, М., *Женидбени обичаји Срба у Банату, нав. дело*, 136.

82 Станојловић, А., *нав. дело*, 9; Milovanov, Dušica, *Svadba u Kikindi, Rumena jabuka etno i agro-turizam Vojvodine*, Edicija Kulturno-istorijska baština Vojvodine, XIX, KID PČESA, Novi Sad – Kulpin 2004, 90.

83 Јанковић, Оливера, *Пешкир у традиционалној култури*, каталог изложбе, Народни музеј Панчево, Панчево 1980; Јаковљевић, Тијана, *нав. дело*, 169-195.

Сл. 34 Спремна за удају Будимка Кенески удато Чуданов, Кикинда, 1908.

Сл. 35 Возање „пешкира“ Момчила Радојевића и Јоване Келић, Централа код Сомбора, 1969, вл. фото С. Вукобратовић

На сличан начин се просила девојка и у Срему. Јабуку је даривала свекрва, а златник свекар. Дар је називан „обележјем“, а његовим узимањем девојка је давала свој пристанак, што је значило да је „испрошена“, „под даром“ или „капаром“.⁸⁴ На Фрушкој гори момак је знао и сам отићи да проси девојку од њеног оца.⁸⁵ Понекад одговор на прошевину није даван исто вече, него се могао послати и касније, по неком од родбине.⁸⁶ Девојка, у неким фрушкогорским селима, момка дарује торбом и кошуљом.⁸⁷ Ђувегији се ставља узана трбојка на канцију коју он задене поред себе, да се види. Потом су се просци, тако окићени, возили кроз село или салаш да се види да је девојка испрошена, али и какве је дарове ставила.

На северу Бачке свекрва је доносила погачу коју је стављала на сто. На погачу момак ставља марамицу коју му је проводација донео/ла од девојке, а на мараму свекар ставља јабуку. Просидба је успешно обављена ако девојка узме јабуку, пољуби свекра у руку, а он је дарује дукатом. Ако се девојка двоумила, задржавала је јабуку, а просци су морали доћи и наредне недеље.

Уколико их сачека јабука расцепљена на два дела, био је то знак прихватања и да ће девојка делити добро и зло са будућим *ђувеџијом*. Неначетом (читавом) јабуком на столу девојка шаље поруку да одбија просце. Понекад је девојка јабуку знала вратити и по проводацији.⁸⁸ Такође, постојала је и могућност

84 Lazić, M., *nav. delo*, 31; Босић, М., Главни елементи свадбарских обичаја Срба у Војводини, *нав. дело*, 187.

85 Марковић, Д., Прилог проучавању ..., *нав. дело*, 204.

86 Bosić, M., *Tradicionalni elementi ...*, *nav. delo* 72-73.

87 Јанковић, З., *нав. дело*, 56.

88 Вукобратовић, С., *нав. дело*, 19.

да се девојка предомисли, те примљену јабуку и новац, након пар дана, врати по проводацији.⁸⁹ На сомборским салашима забележен је обичај „кошаре“, а везан је за одбијање девојке. Наиме, уколико просидба не успе, тада се коњима просаца стављала кошара (корпа) на очи. Отуда потиче и израз: *Добио кошару (корпу)*!⁹⁰ Уколико је просидба успела кошара виси коњима о врату.⁹¹

Најчешћи предсвадбени и свадбени поклон у Војводини јесте јабука. Обичај је био да се девојка проси лепом *руменом* (црвена) јабуком коју су момци дуго „гланцали“ да се сија. Јабука је често била „обогаћена“ металним новцем (златници и сребрњаци) или златним накитом. Њена симболика и улога у народним веровањима условљена је лепотом цвета и плода јабуковог дрвета. Јабука симболично означава живот, здравље, плодност, напредак, срећу, љубав, благодарност, поштовање и лепе жеље. По правилу, симбол је добра и њоме се обавезно жели изазвати срећан исход у предузетој радњи. Зато се и даје у просидби и веридби као залог љубави и верности и као знак пријатељства.⁹²

Јабука је одувек имала важну улогу у мушко женским односима. Примање јабуке коју мушкарац даје девојци значио је њен пристанак на удају. Ово правило нарочито је било злоупотребљавано за време турске владавине. Наиме, Турци су често, девојчицама које им се допаду а које још нису удате, давали јабуку. Дете, у својој безазлености, обрадује се поклону и узме јабуку. После тога је све ишло „по закону и божјој правди“ и кадија би по правилу девојчицу досуђивао дародавцу јабуке.⁹³

Јабука је позната још из праисторије. У грчкој митологији за јабуку се везују различита значења, попут моћи и победе, али и раздора. Веровало се да јабука може обезбедити и вечну младост и бесмртност, што се види из мита о свадби Зевса и Хере.⁹⁴ Спомине се у Библији када је Ева дала јабуку Адаму, па се јабука сматра симболом прародитељског греха, забрањених знања и забрањене љубави.

89 Bosić, Mila, Svadbeni običaji Srba u Vojvodini (kratak pregled), *Vojvođanski svatovi – Zbornik radova*, Edicija: Istorija poljoprivrede, salaša i sela, KID PČESA, Novi Sad 1990, 7.

90 Нешто слично се дешавало и када би девојка одбегла за другог. Другови остављеног момка су просипали перје или плеву испод његовог прозора или су, на капију куће, натицали корпу без дна. Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Бачкој ..., *нав. дело*, 139.

91 Вукобратовић, С. *нав. дело*, 20.

92 Banjeglav, Predrag, Rumeni pozdrav, Jabuka, *Rumena jabuka etno i agro-turizam Vojvodine*, Edicija Kulturno-istorijska baština Vojvodine, XIX, KID PČESA, Novi Sad – Kulpin 2004, 28.

93 Duranci, Bela, Jabuka, *Rumena jabuka etno i agro-turizam Vojvodine*, Edicija Kulturno-istorijska baština Vojvodine, XIX, KID PČESA, Novi Sad – Kulpin 2004, 12-13.

94 Bosić, M., Jabuka u običajima i verovanjima Srba u Vojvodini, *нав. дело*, 71-72.

Хоризонтално пресечена јабука обзнањује пентаграм – симбол духа скривеног у чулној материји – знамење савршенства. Јабука, било плод или само гранчица, често се користила у љубавној магији момака и девојака.⁹⁵

Јабука је вреднија од злата,
Аманет је и вјера задата.
Милу куму, милу пријатељу,
Помирење браће завађене.
Јабука је завјет пријатељу
И дјевојци кад је испрошена.
Јабука је дарак најмилији,
милошта за мајку и дјечицу.
Нема среће ће јабука није,
без јабуке барјак се не вије. (народна песма)⁹⁶

Сл. 36 Јабука са новцем и дукатима, чутура и марама, околина Сомбора, вл. фото С. Вукобратовић

После прихватања просидбе за просце је приређивана вечера и отпочињао договор о свадби и међусобним обавезама у вези са свадбом. Одређиван је дан за венчање, број сватова и свадбара.⁹⁷ На просидби се разговарало о миразу девојке, куповини младине опреме (колико ће новца свекар дати за куповину венчанице и *рува*), уговарао се дан за загледање куће момкове, као и дан за веридбу/јабуку... Понекад је било посебних захтева, попут поклона за девојачку кућу, куповине чизама младином брату, плаћања дела хране ако се из цркве враћало у девојачку кућу, или шта треба да донесе девојчин отац момковој кући (аков вина, пола *крмеџа*, *йоловче* ракије...)..⁹⁸ У Банату се договор око свекровог доношења хране и пића звао давање „на астал“ и понекад је имало пресудну улогу за наставак преговора о просидби. Овај обичај своје корене има у давнашњем обичају „куповине“ невесте.⁹⁹

Било је и неуспешних просидби када се млади не би допали једно другом, нарочито ако је то био њихов први сусрет. Ако се момку није допала девојка излазио би из куће и седао на кола, што је био знак родитељима да се просидба прекида. Била је то велика срамота за девојачку кућу. Ако би просце девојка одбила, срамота је била за момачку породицу и они су настојали да се враћају ноћу како их у повратку нико не би видео.¹⁰⁰

95 Bosić, M., *Jabuka u običajima i verovanjima Srba u Vojvodini, nav. delo*, 72.

96 Bosić, M., *Jabuka u običajima i verovanjima Srba u Vojvodini, nav. delo*, 71-72.

97 Влаховић, П., *нав. дело*, 382.

98 Ivkov-Džigurski, A., *нав. дело*, 88-89.

99 Босић, М., *Женидбени обичаји Срба у Банату, нав. дело*, 136.

100 Босић, М., *Женидбени обичаји Срба у Банату, нав. дело*, 136.

Сл. 37 Обичај давања девојци јабуке са новцем, Банат, 1905, ЕМ инв. бр. 13377

Сл. 38 Владислав Тителбах,
Свадба, Орао, 1895.

Гледање куће

Обичај „загледања“ куће постоји у целој Војводини. За разлику од Бачке, где се у разгледање куће будућих пријатеља ишло пре просидбе, у Банату и појединим деловима Срема то је чињено након прошеvine. На Фрушкогорју младици родитељи су у загледање куће ишли након веридбе.¹⁰¹ У Срему се овај обичај сачувао до данашњих дана. „Гледање“ се уговарало, без обзира на то да ли су се породице добро познавале, како би се увериле у момково имовно стање. У *заїлегаче*, *їлегаче* или *уїлеције* су ишли младици родитељи и старије особе из фамилије, стриц, ујак или тетка. При доласку, нису се испрезали коњи док се не обави разгледање куће и имања. По правилу, загледачи су носили и јабуку коју је девојка примила на просидби, односно дар којим је испрошена. Ако се кућа будућег пријатеља није допала породици девојке, загледачи су бацали преко капије дар (јабуку с новцем) добијен на просидби што је, несуђеним пријатељима, био знак да сватова неће бити. Тада се обично говорило: *Нистіе сїрам нас*, и одлазили би без послужења. Уколико им се кућа допала улазили би унутра и гледали шта све младожења има од *сермије* (имање и стока). Ако су загледачи били задовољни оним што су видели, испрезали су коње и остајали на ручку да „запију девојку“. Тада се уговарао термин за „јабуку“ или „прстен“.¹⁰²

Дешавало се да сиромашније породице, за гледање куће позајмљују од родбине предмете и ствари, алате, покућство, па чак и храну. Некада се то сматрало преваром, па су се породице, о тим стварима, спориле после венчања.¹⁰³

Веридба и испит

За веридбу која претходи венчању, а која представља грађанско-правни чин, сматра се да је преузета од Јевреја.¹⁰⁴ Сам обичај везује се за стару словенску заједницу и време када је девојка „купована“ и плаћана различитим даровима (стока, новац, дукати), а прихватање дара значило је давање „тврде вере“ да ће до венчања доћи.¹⁰⁵

Поред термина веридба, у Војводини су коришћени и термини „прстен“, „прстеновање“ и „јабука“. Постојали су и различити називи у различитим областима. У Срему и Бачкој би рекли „обновити

101 Марковић, Д., Прилог проучавању ..., *нав. дело*, 204.

102 Шкарић, М., *нав. дело*, 104-105; Bosić, M., Tradicionalni elementi ..., *нав. дело*, 77.

103 Ivkov-Džigurski, A., *нав. дело*, 89.

104 Марјановић, В., *И Бої и їреци ... нав. дело*, 30.

105 Милутиновић, Вера, Сватовац у Војводини, *Rad XX kongresa folklorista Jugoslavije*, Novi Sad 1973, 72.

Сл. 39 Прстен и ланчић, веридбени поклон Петра Савића Јелени Ердељан, Нови Сад, 1910, вл. Надежда Савић

дар“, „велики дар“ или „права просидба“, на северу Бачке „заруке“, а у Банату „велика прошња“ или „обручавање“.¹⁰⁶

Седам до десет дана након просидбе следила је веридба. На веридбу се обично ишло недељом или четвртком. У Срему је могло још и понедељком и средом, али никако није смело петком и уторком. Веридба у Банату се никад није обављала средом јер је средина недеље, па да не би било прелома у браку. Петак се сматрао за баксузан дан, а за суботу, као последњи дан у недељи, се веровало да измиче срећа.¹⁰⁷ По неписаном правилу одлазило се ујутро, ређе предвече, и остајало до сутрадан после доручка. Поворку су чинила најмање троја кола: момак са родитељима, ујак и стриц са супругама. Они су називани *јабучарима* или *јрсџенџијама* и увек су долазили у непарном броју. У једном делу Баната (Кумане, Елемир) обичај је био да се поведе једна девојка или дете.¹⁰⁸

Веридба није могла проћи без румене јабуке. Разлика постоји само у чињеници ко доноси јабуку и на који начин. Најчешће су јабуку у коју су задевани новчићи и златници доносили младожењини родитељи. На северу Бачке *ђувџија* и његова родбина долазили су окићени даром са прошње. Момак је доносио веренички прстен, свекрва погачу умотану у *илиниану* салвету и спаковану у ткану торбу, а свекар чутуру са вином, јабуку и дукат(е). Дукати су забадани у јабуку која се, због свог изгледа, звала „воденица“. Дукати су могли бити и нанизани на ниску и будућој снаји стављени око врата. Флашу са ракијом доносили су отворену или је била затворена гранчицом босиљка (веровало се да ће тако будућа снаја имати деце). За време „јабуке“ девојка се пресвлагачила неколико пута, да би свекрва видела колико она има хаљина.¹⁰⁹ У шајкашком делу Бачке, у једном делу (Каћ) девојка износи јабуку на коју момкови гости стављају бурму, а у другом (Ковиљ) то чини момкова страна, односно момак јабуку заједно са бурмом даје девојци, а свекар дукат на колачу.

106 Јанковић, З., *нав. дело*, 56; Bjelajac, Dobrila, *Svadba i svadbeni običaji u Banatu. Rumena jabuka etno i agro-turizam Vojvodine*, Edicija Kulturno-istorijska baština Vojvodine, XIX, KID PČESA, Novi Sad – Kulpin 2004, 106; Вукобратовић, С., *нав. дело*, 22.

107 Milovanov, D., *нав. дело*, 90.

108 Босић, М., *Женидбени обичаји Срба у Банату, нав. дело*, 137.

109 Босић, М., *Женидбени обичаји Срба у Бачкој ...*, *нав. дело*, 141; Вукобратовић, С., *нав. дело*, 22. Босић, М., *Женидбени обичаји Срба у Бачкој ...*, *нав. дело*, 153.

У највећем делу Баната обичај је да отац девојке први забодје дар у јабуку коју је девојка добила од момка, а потом је свако за столом добијао јабуку да у њу задене новац по својој могућности.

Нешто другачије је у Мокрину где момкови гости доносе црвену јабуку с дукатом коју девојци дарује свекар, младожења прстен, а свекрва колач. На веридби у Банату невеста је постављала сто, износила свечани ручак и могла је да седи поред момка приликом прстеновања. У јужном Банату поклон у виду новца, накита, огледала и дуката, девојци је доношен у кожној ташни.¹¹⁰ У Срему се, уз јабуку, носила и „прстенска погача“ са прстеном или ситним даровима одозго.¹¹¹

На „јабуку“ се некад ишло са пуном корпом хране. Уз погачу *јабучари* су обично доносили и цвећем окићено печено прасе или ћурку. Неретко је у селима јужног Баната свекар доносио и живог овна или овцу окићену цвећем или венцем, вино и ракију, ако је тако договорено на просидби.¹¹² Сваки *јабучар* носио је у торби округлу *лисџачу-џојачу*, а свекрва „прстенску“ погачу. Ова погача ломљена је испрошеној девојци преко главе.¹¹³ На северу Бачке постојао је обичај да се будући младенци почасте парчетом погаче, први пут пољубе пред родитељима, а момак је требао да рукама расцепи јабуку на два дела како би се вереници јабуком засладили. Цепање јабуке симболише будући живот у коме ће младенци делити све на пола.¹¹⁴ У Сомбору је важило правило да свекрва на веридбу донесе, у сомотом обложеној и златом опшивеној кутији, венчаницу, бели костим, рукавице и ципеле које ће девојка обући на дан венчања.¹¹⁵

Верена девојка даривала је присутне мушкарце кошуљом, а материјалом (тканина за хаљину или костим) жене. Младожењу је даривала кошуљом коју је он требао да обуче на венчању. Приликом

Сл. 40 Прстенска погача (реконструкција), израдила Невенка Башић, 2017.

Сл. 41 Торбу (део) радила Софија Апатовић из Ковиља удата у Сремске Карловце, 1894, 33СК Е 61

110 Вртипрашки-Кувизић, Радојка, *Говор Мокринчана – Мокрински речник*, Савез књижевника у отаџбини и расејању, Нови Сад 2013, 229; Босић, М., *Женидбени обичаји Срба у Банату*, нав. дело, 137; Станојловић, А., нав. дело, 9-10.

111 Bosić, M., *Tradicionálni elementi ...*, нав. дело, 73-74; Ivkov-Džigurski, A., нав. дело, 89.

112 Босић, М., *Женидбени обичаји Срба у Банату*, нав. дело, 137.

113 Bosić, M., *Tradicionálni elementi ...*, нав. дело, 8; Bosić, M., *Jabuka u običajima i verovanjima Srba ...*, нав. дело, 74; Босић, М., *Женидбени обичаји Срба у Банату*, нав. дело, 137.

114 Вукобратовић, С., нав. дело, 25.

115 Beljanski, Milenko, Svirci o svatovima u Somboru, *Vojvodanski svatovi – Zbornik radova*, Edicija: Istorija poljoprivrede, salaša i sela, KID PČESA, Novi Sad 1990, 76-77.

поласка, девојка или њена мајка су везивале пешкире на коње. Ако се ишло каруцама, на коње и око каруца везивао се привез (обајлије), што је знак да је девојка испрошена. За овај чин везан је и стих: *Виједу се шором обајлије, / љријайшељ је изишо од љрије.*¹¹⁶ На веридби су домаћини сакривали свекрову канцију коју би, младине сестре накитиле, и за коју су тражиле откуп од будућег свекра.¹¹⁷

Узимањем вереничког прстена момак и девојка су добијали статус вереника и веренице. Веренички прстен се до венчања носио на домалом (четврти) прсту леве руке, а од венчања на десној руци.

Прстен и бурме су део накита који има дугу традицију. Обруч који нема ни почетак ни крај симболично означава вечност и непрекидност. Прстен је симбол мира, наклоности, а пре свега брачне везе. Због тога се користи у свадбеним обичајима као жеља да вечна љубав победи над временом, односно буде изнад ововремености. Прстен је симбол заједничког живота, заклетва на верност, залог љубави, темељ светле везе на земљи која би се требала на небу обновити.¹¹⁸

Сваки веренички и свадбени прстен представља породични споменар који се наслеђивао, у коме се чува породична историја, у коме су сабрана имена оних који су прстен поклонили и оних који су прстен добили. Чувао се и као материјална вредност, а поготово као породична баштина. У њега су уткане многе породичне успомене, лепе мисли, драги догађаји. Углавном је израђиван од чистог „сувог“ злата које је вечно, које не рђа и не мења облик, те је и брачни пар тиме био упућен на вечну и чисту љубав. Веренички прстен је додатно украшаван драгим каменом (дијамант, брилијант, циркон, рубин, сафир, турмалин) као симболом вечности.

Сматра се да је добро да млада, на дан венчања, погледа младожењу кроз прстен јер ће тако обезбедити себи његову вечну љубав.

Сл. 42 Прстен веридбени, припадао Анђелији Милинковић, Пећинци, тридесете године 20. века, вл. Теодора Милинковић

У грађанству је постојао обичај објављивања веридбе путем дописница, веридбених карата, писама, новина (*Браник* 1895, *Женски свет* 1907), што је представљало позив онима који знају нешто због чега се брак не би требао склопити, да то предоче цркви или свештенику пре самог венчања.¹¹⁹

¹¹⁶ Вртипрашки-Кувизић, Р., *нав. дело*, 229.

¹¹⁷ Вукобратовић, С., *нав. дело*, 25.

¹¹⁸ Милка, Заручни прстен, *Српска везиља – илустрирани лисци за ручни рад*, бр. 12, Вршац 1904, 93.

¹¹⁹ *Браник* – *орјан српске народне слободоумне сйране*, Нови Сад 1895; *Женски свет* – *лисци Добройворне задруге Српкиња Новосајкиња*, бр. 2, Нови Сад 1907, 41-42.

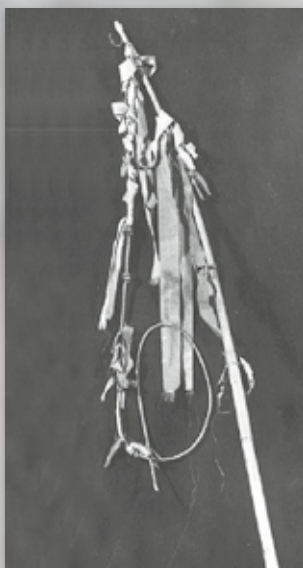
Испит или прстеновање

На дан веридбе најчешће се обављао „испит“, „испитак“, „писање“, „обручење“, „обручавање“ или „прстеновање“. За разлику од осталог дела Војводине где се „испит“ обављао на дан веридбе, у Банату је то рађено неколико дана раније. Испит се, у присуству свештеника (поп), могао обавити у кући девојке или одласком у цркву. На испит су будући младенци ишли у пратњи родитеља или другова. Испит се обављао ради пријављивања венчања у цркви и морао је бити најмање три недеље пре црквеног венчања, како би три пута било објављено. Код свештеника будући младенци измењају дарове. Момак дарива девојку новцем, накитом или марамом, а она њега марамом, кошуљом, кецељом или торбом.¹²⁰ Том приликом би свештеник будућим младенцима измењао бурме на рукама које је претходно купио кум или војвода, и обавио разговор са њима.

¹²⁰ Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Банату, *нав. дело*, 137.

Сл. 43 Посуда за накит, поклон Светозара Бељанског из Новог Сада вереници Милани Костић из Сремских Карловаца, средина 19. века, СЗПБ Д 534

Сл. 44 Канџија (бич) сватовски који је носио свекар, Меленци код Зрењанина, ЕМ инв. бр. 7894

Сл. 45 Вереничка карта
Катарине Геренчевић и Гиге
Константиновића, Сремски
Карловци, 1904, ЗЗСК И 193

Сл. 47 Веридбена карта Леле
Месаровић и Лазара Марчетића
Дмитрова, Сурчин/Ириг, 1904,
ЗЗСК И 188а

Сл. 46 Вереничка карта
Марије Стефановић из
Смедерева и Луке Јоцића из
Новог Сада, 1883, КИ 714

Свештеник треба да се увери да су младенци православни хришћани, да знају *Симбол вере*, *Оче наш* и *Бојородице дјево*. Такође, могао је да пита када су се задњи пут исповедили и причестили. Питања су се односила на следеће: *да ли нису најверани, да нису неки род из раније, да се није девојка неком другом обећала, или момак да има другу. Ако њојврде да нису, њој ји њиша да ли су Хришћани и, ако јесу, онда њоја њиша да ли знаду коју зајовесити божију или неку молишву. Ако знаду, њој ји блајосиља и заводи у сјисак за навешћивање. Пој у два њразлична дана, у цркви за време службе божије њројласи име и њрезиме момка и девојке, одакле су и чији су, да се узимају. Да ли има неко нешјто да каже да случајно нису у сродсјиву или њиша било (друго) да неко нешјто зна чиме би се мојло сјречиии (њихово венчање). Ако не смејта нико онда се њређе недеље обавља венчање. На испиту млади су, пред свештеником, исказивали своју слободну вољу за ступање у брак.¹²¹*

121 Марковић, Д., Прилог проучавању ..., нав. дело, 204.

Оглашавање се обавља и у храму невесте и у храму момка, ако су из раличитих места. Након испита девојка свештенику поклања кошуљу или пешкир.

Време од „прстеновања“ до сватова служило је да се млади упознају, али и преиспитају своју одлуку. То је време у коме су младенци стављени на искушење које треба да покаже да ли су вољни да пођу једно за друго. У том периоду смели су се виђати, посећивати, разговарати. Најчешће је момак долазио недељом у пратњи мајке и других жена из његове породице, називаних *колачарима*. Оне су јој доносиле погачу, колаче и мање дарове.¹²²

Обичај „испит“ или „прстеновање“ црква је преузела из народног венчања, али само делимично. Наиме, прстеновање (обручавање, марамисање, паћело) којим су младенци, по народном обреду венчавани, некада је обављао кум на сам дан свадбе. Данас се прстеновање обавља углавном на дан венчања, као први део црквеног венчања. Сам обичај има дугу традицију и предхришћанске корене.

Уговор или буклија

Карактеристичан састанак у предсвадбеном периоду, на коме су будући пријатељи дефинисали све обавезе везане за сам дан свадбе, али и после свадбе, био је „уговор“ (Бачка). Овај састанак у Банату и Срему називан је „буклија“ што указује на порекло становништва. Наиме, термин буклија је уобичајен у Далмацији, Лици и једном делу Босне (област Јања) које су махом биле „граничарске“ области. У Срему је постојао још и дан за „запојке“. У неким банатским селима том приликом је преношен и невестин штафир у младожењину кућу.¹²³

На „уговору“ су будући пријатељи утврђивали број сватова који ће доћи младиној кући и обавезе младожењиних родитеља око помоћи у храни. Договарало се о броју *крџана* (момци који ће носити девојачки штафир) и броју *йовођана* (невестина родбина која ће доћи у кућу младожење).

¹²² Ivkov-Džigurski, A., *nav. delo*, 89.

¹²³ Босић, М., *Женидбени обичаји Срба у Банату, нав. дело*, 138.

Сл. 48 Записник о предбрачном испиту
Ђурице Бојановића и Живке Пилић, храм
Св. три јерарха (Алмашка црква) у Новом
Саду, 1953, МГНС Д 171

Сл. 49 „Буклија“ код породице Степанов Пекин, Бојана и Петар Степанов на венчању, Мокрин, вл. фото Д. Бадрљица

Иако је био само усмени, „уговор“ се схватао озбиљно и морао се поштовати. На „уговор“ младожењина мати је носила погачу и на погачи црвену јабуку или венац смокава, симболе плодности, здравља и среће.¹²⁴

На „уговор“ момак је доносио аков вина (56 литара), сир, со и погачу. На име „јабуке“ морао је платити 6-7 форинти, породици дати до 30 форинти за девојку, 3 форинте мајци за *фуџу* (врста сукње), 2 форинте девојци за тканицу (појас) и 17 форинти (1 маријаш) оне ко доведе и представи девојку. Тај дан се још уговарао као долазак на „свечано пијење буклије“, односно на свечану прославу женидбеног уговора. На „уговор“ је свака страна доводила одређен број гостију као сведоке. Договарало се колико за свадбу треба припремити ракије, вина, *зоблица* (испечено прасе са главом), које дарове и коме треба да припреми младожењина, а које младаина породица. Када се обаве договори настављало се весеље и чашћавање. На поласку се уговарао дан за „запојке“ када се, уз неизоставно пиће, веселило до касно у ноћ.¹²⁵

124 Bosić, M., *Jabuka u običajima ...*, *nav. delo*, 74.

125 Gavrilović, S., *nav. delo*, 31-33.

Куповина младине опреме

– рува

У највећем делу Војводине обичај је био да свекар и свекрва купују младину опрему. Са будућом снајком и неким из њене породице одлазили су у куповину *рува*. Куповала се свила за венчаницу и носила кројачици на шивење, или готова венчаница, свечанији костим који, врло често, није био беле боје. Осим венчанице, невести је купована хаљина за преобуку, марама и капа звана *цеџа* коју младој стављају после свадбе. Тај свекров дар, уочи свадбе, младој односе *кријани*.¹²⁶ Код сомборских Срба обичај је био да се *руво* донесе већ на веридби.¹²⁷ У Банату свекар је, већ на просидби, договорену суму новца остављао „на астал“ како би невеста могла да купи и припреми спрему. Поред одевних предмета, за добијени новац је куповала постељину, пешкире и друге декоративне текстилије.¹²⁸ Понегде је свекар куповао одређени део одеће и за невестину родбину. У Бачкој је свекрва куповала материјал за кецељу коју је невеста требала да носи испод венчанице. Да би је заштитили од урока у џеп кецеље стављани су со и бели лук. Кецељу испод венчанице носиле су и невесте у Срему.¹²⁹

¹²⁶ Јанковић, З., *нав. дело*, 52.

¹²⁷ Вукобратовић, С., *нав. дело*, 22, 25.

¹²⁸ Босић, М., *Женидбени обичаји Срба у Банату, нав. дело*, 140.

¹²⁹ Босић, М., *Женидбени обичаји Срба у Бачкој ... , нав. дело*, 142.

Сл. 50 Рекламе радњи у Новом Саду у којима се куповала опрема за свадбу

Сл. 51 Свекар, свекрва и будућа невеста у куповини опреме за венчање, Сомбор, почетак 20. века

Сл. 52 Кројачица Јелица Грујић са помоћницама, Сомбор, 1950, вл. фото С. Вукобратовић

Сл. 53 Кројачице за шиваћом машином, Сомбор, 1920, вл. фото С. Вукобратовић

Роба се куповала у продавницама (дућани) који су били специјализовани за продају робе за свадбу. Свако веће место имало је такве радње. У Сомбору су постојали дућан Бошка Лугомерског и дућан Ђуре Бећина који се звао „Код девера“.¹³⁰ Бројни наменски дућани били су и у Новом Саду, а држали су их Јован Ђурчић „Код златног грозда“, Матија Леви Радовановић „Код Невесте“, Панта и друг „Код Анђела чувара“, Петар Јовановић „Код Црвене руже“, Стева Димитријевић „Код златне кугле“.

Венчанице, хаљине и костиме су врло често шиле сеоске кројачице. Веровало се да венчаницу не треба шити у кући младе, поготово то не треба да ради младина мати, јер је то девојци доносило несрећу.¹³¹ У свим већим центрима крајем 19. века појављују се специјализоване кројачице за израду венчаних хаљина и костима. Прве модисткиње у Новом Саду биле су Марија Суботић и Зорка Теодоровић, а између два светска рата било их је двадесетак.

¹³⁰ Вукобратовић, С., *нав. дело*, 38.

¹³¹ Босић, М., *Женидбени обичаји Срба у Бачкој ...*, *нав. дело*, 142.

Позивање у сватове

Позивање у сватове обављала су различита лица са различитим називима, зависно од регије. Најчешће су то чинили младожењин брат и отац, а понегде другови, свирачи, родбина, пустосвати, па и младожења. Називани су у Срему *леијаши*, *кришани*, *крицала*, *мустулунције* (Бешеново), *фифери*, у Бачкој *фифери*, *мустулунције* и *чауши*, а у Банату *јоворције*, *буклијаши* или *леијаши*. Заједнички назив у свим овим областима био је *јозивари* или *јозивачи*. Позивање је знало трајати и по неколико дана. Најчешће се позивало четвртком и суботом поподне (Ковиљ). У селима северног Баната дан када се обавља позивање у сватове називали су „буклија“.¹³²

Без буклије се није ишло у позивање. Чутура је најчешће пуњена вином, ређе ракијом. Кићена је црвеном марамицом, цвећем, зеленилом или тробојком.¹³³ На њу су качени дарови. Осим буклије, позивари су са собом носили јабуке, кифле, рузмарин, погачу, колач... Код банатских Хера ношена је и округла погача са рупом у средини кроз коју је завезано повесмо кудеље. Од тог повесма, после свадбе, млада је требала направити младожењи свитњак за гаће.¹³⁴ Понегде су позивари ишли на окићеном коњу, каруцама или фијакеру. Врло често су имали музичку пратњу у виду гајдаша, тамбураша или хармоникаша.

Сл. 54 Чутуре са изложбе „Хајде, брате, купи свате – српска свадба“, Нови Сад, 2017.

Буклија (*чуиура*, *леија*, *јлоска*, *јљоска*) је дрвена, обла, пљосната, најчешће дуборезом орнаментисана посуда. Понекад је за буклију прављен кожни или крзнени носач (корпа), а обавезно кожни каиш (ремен) за ношење. Израђиване су од дудовог или ораховог дрвета које је одлежало најмање две године. Прављене су у запремини од једног до три литра. Раније су их у домаћој радиности израђивали столари, токари (тракслери) и колари.¹³⁵

Сл. 55 Окићена чутура, Сомбор, вл. фото С. Вукобратовић

132 Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Банату, *нав. дело*, 138.

133 Šekarić, Bogdan, *Posude za alkoholna pića u etnološkoj zbirci Muzeja Vojvodine*, habilitacioni rad (neobjavljen), Novi Sad 2002, 16.

134 Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Банату, *нав. дело*, 139.

135 Aleksić, Boško, *Buklija, Vojvođanski svatovi – Zbornik radova*, Edicija: Istorija poljoprivrede, salaša i sela, KID PČESA, Novi Sad 1990, 47-48. Šekarić, B., *нав. дело*, 15-16.

Сл. 56 Милан Дворнић, *Позивање у свайшове*

О обављеној веридби и планирању свадбе свекар и свекрва најпре обавештавају кума који је крстио младожењу. Том приликом носе пешкиром окићену чутуру са ракијом, јабуку и погачу које, уласком у кућу, постављају на сто. Након саопштења о разлогу посете, ломи се погача, кум узима и љуби јабуку, а свекар кума у руку.¹³⁶ На Ченеју се прво позивао кум и то три пута: први пут са јабуком, други пут са колачем и трећи пут са чутуром.¹³⁷ У Кикинди је прво позиван најближи комшија преко пута. Потом се позивари враћају младожењиној кући по колач који је умесила будућа свекрва, јабуку и пиће, те иду до кума, где се ручавало. Кума је позиварима качила звечку или *шйилхозне*, чиме се обавезивала да ће бити кума на крштењу првог детета.¹³⁸ После кума позива се стари сват, па остали сватови.

У Банату позивање су обављали *јоворције* или *буклијаши*. Предводио их је весео, говорљив момак звани *јобра* или *жарач*, који је носио чутуру и украшену палицу, или бич у руци. Био је препознатљив по белој марамици свезаној испод колена, опасаној кецељи, кошуљи везаној на леђима и пантљикама, рузмарином или перушком украшеном шеширу.¹³⁹

¹³⁶ Вукобратовић, С., *нав. дело*, 36.

¹³⁷ Kuzmanović, Ž., *нав. дело*, 24.

¹³⁸ Milovanov, D. *нав. дело*, 91.

¹³⁹ Јаковљевић, А., *нав. дело*, 6.

Сл. 57 Пешкир са текстом, рад и део девојачке спреме Софије Лукић рођ. Маширевић, Черевих, 30-е године 20. века, МГНС Е 1915

Сл. 58 Испраћање буклијаша, Велика Кикинда, *Нова искра*, 1905.

Говорције су носиле дрвену посуду пуну вина и торбу пуну јабука. Позивање се обављало на тачно утврђен начин. *Леијари* или *јоворције* су након поздрављања говорили: *...јозвали су вас да дођете у сватове, млади у јараду, а стари на ручак и вечеру*.¹⁴⁰ Овакав позив је био јасан и значао је да млади долазе само на весеље у свадбу, а стари и на свадбени ручак и вечеру. Прихватање јабуке значило је да ће позвани доћи у сватове. Говорције су вином чистиле и све које успут сретну. Некада је младожења, на коњу покривеном српским ћилимом и рузмарином накићеном чутуром у руци, посећивао родбину у околним местима и позивао у сватове, и то пет-шест дана пре свадбе. Кума, старог свата и родбину у свом месту посећивао је у друштву сестре. Свака кућа, без обзира на то да ли ће се одазвати позиву или не, даривала је младожењу пешкиром или кошуљом.

Пешкири су везивани на чутуру, а кошуље око врата и појаса позивача.¹⁴¹ Полазак *буклијаша* благосиљан је просипањем воде за њим.¹⁴² Код банатских Хера родбина је позивана два пута; недељу дана пред свадбу и у суботу пред свадбу.¹⁴³

140 Bjelajac, D., *nav. delo*, 106; Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Банату, *нав. дело*, 139.

141 Станојловић, А., *нав. дело*, 7.

142 Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Банату, *нав. дело*, 139.

143 Bosić, M., *Jabuka u običajima, nav. delo*, 74; Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Банату, *нав. дело*, 139.

Сл. 59 „Званице“ позивају рођаке у свадбу,
Кузмин, 1957, вл. фото МВ

Сл. 60 Позивари из породице
Јовановић позивају у сватове,
Рума, друга деценија 20. века,
вл. фото В. Јовановић

У Бачкој је сватове позивао *чауш* и то са рузмарином и пантљикама окићеном чутуром напуњеном вином.¹⁴⁴ Уз позиваре ишао је и сеоски хармоникаш (Стапар, Сивац). Један од позивара имао је пауново перо на глави.¹⁴⁵ На северу Бачке позивари су, због тога што је у позивање углавном ишао девер, звани и „у девере“. Позивари су у Сивцу прво позивали младу која им је везивала пешкир на чутуру.¹⁴⁶ Позиварима је чутура кићена пешкирима, марамама, чарапама, а домаћини су записивали у црквени календар дан када ће бити сватови. Дарове са буклије позивари су најчешће давали свекрви, а она их је предавала новој младој. Међутим, било је и случајева када су девер, односно позивари, задржавали добијене дарове.¹⁴⁷

У Срему је био обичај да се позивање обавља „гостински“ и „сватовски“. Гостински се позивају главни, давно утврђени свадбени часници (кум, стари сват, војвода, девер, као и најближа родбина). Позивање су обављали младожењини родитељи. Кум се позива три пута, а као знак прихватања

144 Босић, М., Главни елементи свадбених обичаја Срба у Војводини, *нав. дело*, 189.

145 Интервју са Дејаном Томићем који је рођен у Стапару 1948. године, разговор забележен 05.04.2016. године.

146 Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Бачкој ..., *нав. дело*, 142.

147 Вукобратовић, С., *нав. дело*, 45-46.

кумства кума шаље погачу (колач) и јабуку. Два пута позивање обављају свекар и свекрва, а трећи пут то чине *леијаши* (момци). Јабука послата куму симболизује љубав и поштовање младожењине породице према венчаном куму. Сватовски се позивају остали гости, а позивање обавља младожењин брат или другови.

У Срему је постојао обичај да пустосват са чутуром, уочи свадбе, позива сватове на коњу који је искићен ћилимима и пешкирима тако да му се не виде ни глава, ни ноге. Дешавало се да позове пола села.¹⁴⁸

Позивање су обављали са буклијом вина, а домаћинима оставе јабуку са рузмарином или кифле. По селу неки иду са свирцима и још са две девојке. Момак који (је) *фифер* (кад) добије несашивену кошуљу веже је око себе. И момак и девојке *закити* се рузмарином. Када дођу у кућу коју зову у свайове назову: „Добар дан“ или „Добро вече“. *Старије* љубе у руку. Са млађима се рукују и кажу да их је *позрдавио* домаћин свайовске куће (и *позвао*) да дођу на весеље. Званица наздрави, *ије* вина *преко венца* који је *направљен преко чушуре*. *Досија* вина у *чуштуру* и *везива* *йешкир* на *чуштуру* и *тако иде редом* које *мисли да зове у свайове*.¹⁴⁹

Сл. 61 Буклија Драгољуба

Бадрљице (Мокрин, Кикинда)

И невестина страна позива своју родбину и пријатеље у сватове. Позивање обавља младин брат или њене другарице, *леијаре* или *фиферке*. За разлику од момкових позивара који су углавном носили чутуру, девојчини позивари носе флашу вина окићену цвећем или позивање обављају јабуком.¹⁵⁰

У јужном Банату млада и младожења су, пре него што крену у позивање сватова, свраћали на гробље да „позову“ своје покојне претке. Овај обред указује на велико поштовање култа предака и веровање да ће и они учествовати на свадби.¹⁵¹

Када позивари позивају на свадбу и нуде пићем, девојке спремне за удају настојале су да попију мало понуђеног пића из чутуре, јер су веровале да ће се онда и оне удати у тој години.¹⁵²

148 Lazić, M., *nav. delo*, 33.

149 Марковић, Д., Прилог проучавању ..., *нав. дело*, 206.

150 Босић, М., Главни елементи свадбарских обичаја Срба у Војводини, *нав. дело*, 189.

151 Јаковљевић, А., *нав. дело*, 6; Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Банату, *нав. дело*, 139.

152 Radulovački, Lj., *Svadbena jela* ..., *нав. дело*, 44.

Девојачки штафир

Свака мајка женском детету већ од рођења спрема девојачку спрему. У припремама учествује и сама девојчица, када се обучи појединим ручним радовима. На тај начин се женско дете припремало за одлазак у нови дом, односно за удају. Да би била добра домаћица учена је да опскрби своју породицу свим потребним стварима за шта јој је било нужно да зна прести, ткати, кројити, шити, вести, плести...

Девојачки штафир је део мираза који је подразумевао, поред девојачке опреме, и друге покретне предмете. Знатно шири појам јесте мираз у који се рачунало и добијање наследства у виду земље, куће, стоке и новца (дукати), то јест, покретне и непокретне имовине. Навођен је у тестаменту и често имао пресудну улогу при одабиру брачног друга. Сачуван је податак из 1930. године да је Милосава Бирвалски са салаша Радојевића, удајом за Стевана Крстића из Ранчева код Сомбора у мираз донела 30 јутара земље. У овом делу Бачке мираз се некад називао *йреџеља*.¹⁵³ Девојка која је имала мираз и дукате (*миражџика*, *џалошкиња*), лакше је налазила младожењу. Мираз у стоци ређе је даван, обично онда када се девојка удавала у сиромашнију кућу, као подстрек младенцима да се брже окуће и оснаже.¹⁵⁴

Интересантно је да једино у Срему, све до краја 18. века, није био обичај да девојка има мираз, него је момак откупљивао девојку. Што је девојка била лепша, вичнија ручним радовима и вреднија, њена цена је била виша. Породица са много кћери сматрала се богатом. Отац је давао кћерку ономе ко више понуди, а трговина је знала трајати неколико месеци. Чак и уговорена свадба, ако би се појавио неко да даје који „аков више“ или дарује више новца прекидана је, и девојка је давана новом „купцу“.¹⁵⁵

Сл. 62 Орман у коме је уредно сложен девојачки штафир, спреман за *аљинаре*, Сомбор, вл. фото С. Вукобратовић

¹⁵³ Вукобратовић, С., *нав. дело*, 42.

¹⁵⁴ Дражић, Јованка, *Марџинци – етнолошка монографија*, Музеј Срема, Сремска Митровица 2012, 103.

¹⁵⁵ Gavrilović, S., *нав. дело*, 31-33.

Зависно од имовинског стања девојачку спрему су сачињавали текстилни предмети, намештај, прибор за рад, новац, накит, дукати и лични предмети.

Најчешће је намештај чинила комплетна спаваћа соба, а уколико то није било могућно онда поједини делови (орман, кревет, ноћни сточићи, сто, клупа). Од прибора за рад најчешће су то били разбој, коловрат или преслица, а касније шиваћа машина. Од текстилних предмета преовладавали су одећа, пешкири, дозиднице, постељина, столњаци, салвете, ткане торбе, перјани јастуци и покривачи, јоргани, ћилими, сламарице... Због тога се у Срему за спрему користио још и термин „мекане ствари“.¹⁵⁶

Опремену су повезивали тракама, уредно слагали на креветима у предњој (чистој) соби. Спрему су допуњавали и дарови којима девојка дарива момкову фамилију.¹⁵⁷ Део спреме је пакован и доношен у дрвеном сандуку.

Штафир, девојачка спрема, *руво*, *аљине*, називи су за опрему коју девојка, приликом удаје, носи са собом. Опрема је чувана у дрвеним сандуцима, специјално прављеним за те прилике који се и зову девојачки сандуци. Сандук је имао изражену улогу у свадбеним обичајима, а углавном су га куповали свекар и свекрва, што је, као и величина сандука, договорано још на веридби. Често су девојке сандуке наслеђивале од мајке и баке. Зато се звао још сандук за мираз.¹⁵⁸ Што је девојка била богатија, то је сандук био луксузнији. Сандуци су најчешће украшавани дуборезом или осликавањем.

Сл. 63 Сандуци на изложби „Хајде, брате, купи свате – српска свадба“: (од горе ка доле) из породице Влаовић из Змајева, 1912. (МГНС Е 127); из Бачке Паланке, 1870. (МВ инв. бр. 1975); Љубе Јанковић рођ. Гајић из Сремских Карловаца, 1830. (ЗЗСК Е 308)

¹⁵⁶ Костић, Д., *нав. дело*, 76.

¹⁵⁷ Beljanski, М. *нав. дело*, 76-77.

¹⁵⁸ Шурјан, Љубица, Девојачки сандуци Градског музеја Сомбор, *Годишњак Градског музеја Сомбор*, Сомбор 2007, 134-135.

Сл. 64 Део девојачке спреме Зоре и Јелке Јованов рођ. Илијев која се чува у МГНС

У Банату је било обавезно да спрему чине шест торби, два до четири ћилима, четири јастука, два јоргана и перина. Сиромашна девојка носила је перину од шест, а богата од девет килограма перја. Уз то су ишли: две *дреке* ткане од кудеље, простирач од шифона и „гомбарски“ чаршави.¹⁵⁹

Девојачка спрема се наслеђивала само по женској линији. Наследници су били само „потомци по преслици“, то јест, женска деца, како се то сликовито говорило. Дешавало се да је у кући био већи број „удавача“ или је кућа била богатија, а девојке мање вичне рукотворству, те спрему није могла да припреми породица. Тада су за израду везених предмета ангажовали родбину, комшије, а било је и наручивања комплетне спреме код вештих везиља у истом, а често и другом месту, па чак и код других етничких заједница. Тако је Стана Илијев рођ. Радукин у другој деценији 20. века, наручила извезену девојачку спрему за кћерке Зору и Јелку код назаренки из Вилова код Титела.¹⁶⁰

Уколико девојка није имала родитеље, или су родитељи били слабог имовног стања, за мираз се знао побрунути неко из породице, ујак, стриц, тетка. Девојкама су често мираз остављале и богате породице. Тако је Екатарина Ђорђевић из Шида завештала да се *пошћеним и бојобојазљивим сријкињама, вере православно, којима су оца и мајки православно вере били и које се девојке у Шиду родиле, ње које би се ње јодине за србина занатлију удале, свакој по 200ф словом две сјојине форини ви ње закладе изда.*¹⁶¹

¹⁵⁹ Milovanov, D., *nav. delo*, 91.

¹⁶⁰ Део девојачког штафира Зоре Јованов рођ. Илијин чува се у збиркама Етнолошког одељења Музеја града Новог Сада, као поклон Зорине деце Меланије и Василија. (Документација о поклону 01-998 од 03.10.2007. године)

¹⁶¹ Сремац, Радован, *Гражданство шидско*, Културно образовни центар Шид, Шид 2016, 79.

Сл. 65 Превоз младине спреме, Кузмин, 1957, вл. фото МВ

Сл. 66 Долазак *`аљинара*, свекрва носи погачу листачу у торби (реконструкција обичаја, КУД Стапар)

Превозење младине спреме – *`аљинари*

Некада се спрема превозила на дан свадбе и то на последњим колима у поворци. Претпоставља се да је, због честих одустајања невесте пред венчање, односно одбегавања за другог момка, а да би момкова породица била сигурна да ће свадбе бити, девојачка спрема довожена неколико дана раније.¹⁶²

Приликом веридбе уговоран је дан превоза девојачке спреме момковој кући, најчешће два, три дана пред свадбу, четвртком или суботом, односно на дан када се обављало и позивање у сватове. Невестина спрема се преносила церемонијално, на колима, уредно посласана, таман толико да се види и зна шта нова млада доноси у нову кућу. Девојка даровима исказује не само своју вредноћу, већ и вредност, односно статус куће из које долази, који је углавном био у равни дома у који улази.¹⁶³

У северном делу Бачке по спрему су долазили свекар и свекрва са *фиферима* и називани су *`аљинари* или *кревешари*. Некада су одлазили само девер, деверуше и млађи момци.

¹⁶² Босић, М., Главни елементи свадбарских обичаја Срба у Војводини, *нав. дело*, 189.

¹⁶³ Јанковић, З., *нав. дело*, 56.

Сл. 67 Рузмарином окићени јастуци чекају *`аљинаре*; Стављање детета на девојачки сандук младе Слађане Вујковић, Обзир код Сомбора, 2004, вл. фото С. Вукобратовић

Младожења није ишао. Момкови су доносили погачу-листачу на дар. Обично је ишао и свирац. Том приликом постављао се ручак за госте и домаћине. Знало је бити и преко 20 *`аљинара*. Приликом предаје кључа од сандука младин брат је тражио откуп од свекра. Свекар је плаћањем стицао право над младином имовином и добијао кључ.¹⁶⁴ По повратку кући свекрва је, у присуству родбине, радознано прегледала садржај сандука будуће снајке.

Превоз спреме у Банату обављао се о „јабуци“ (Српски Крстур, Кумане) или по повратку са „уговора“ (северни део Баната). По руво су ишли свекар, младожења и заова, а често је вођено и неко дете.¹⁶⁵

По *младино руво* или *`аљине* у Срему су ишли младожења, његови другови и војвода, а називани су *креветари*, *`аљинари*, *крџани* или *крџкала*. Некада се превоз обављао са воловима који су били свечано пешкирима и звонима окићени за ту прилику.¹⁶⁶ Они су уједно доносили свекров дар. Некада је свекар куповао снаји намештај (велики орман – *шифоњер*, комоду са три фиоке, два кревета, сточић и две столице). У орман је слаган штафир. Слично као у Бачкој, и у Срему је тражен откуп за невестину спрем. Обично је то чинила девојчина мати тражећи новац да купи *цубе* (кратак капут), или је продавала кључ од ормана.¹⁶⁷

164 Обичај *`аљинари*, снимљен 26.09.2004. године. Младенци Слађана Вујковић из Обзира и Горан Келић из Ранчева код Сомбора. (видео запис); Вукобратовић, С., *нав. дело*, 41-42.

165 Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Банату, *нав. дело*, 140.

166 Марковић, Д., Прилог проучавању ..., *нав. дело*, 205.

167 Босић, М., Главни елементи ..., *нав. дело*, 189; Ivkov-Džigurski, A., *нав. дело*, 90.

Свечано преношење сандука из девојачке у момачку кућу представљао је тренутак када је девојка, по народном тумачењу, постајала чланом нове породице. Донесени мираз сматрао се заједничким власништвом целе породице, а само су сандук и његов садржај сматрани личном својином жене коју нико није могао да јој отуђи, и који је она, у случају развода брака, могла да понесе са собом.¹⁶⁸

Одређене магијске радње везане су и за девојачки штафир и његов пренос. На спрему се стављала заштита од урока и демона. Обичај је да на сандук са спремом, пре преноса, седне мушко дете – да би било мушког рода. У Срему и Банату је, за *`аљинарима*, мајка девојке бацала шећер или га је стављала међу њене ствари како би јој живот у новом дому био „сладак“.¹⁶⁹ У Бачкој је свекрва посипала (бацала) новац по спреми који су скупљала деца.¹⁷⁰ У селима северног Баната мати је у сандук стављала киту босиљка, који је девојци требало да донесе срећу у будућем животу, *онакву какву јој мајка жели*. Апотропејска својства босиљка требала су да заштите невесту у новој средини од свих зала.¹⁷¹

Момачко и девојачко вече – *йерјаница* и *наврайшарина*

Од давнина постоји обичај да се, у седмици пред свадбу, код момка окупљају његови другови, а код девојке њене другарице. Састанак код момка називао се *йерјаница* (Банат), *йерје*, *на йерје* (Бачка) или *бусија*, *йовечерје*, *увеч`свайшова* (Срем). Назив за окупљање код девојке уједначенији је: *наврайшарина*, *врайша*, *на врайша*, *очи врайша* или *на очи врайша* (Банат). Ова окупљања представљала су опраштање од момковања, односно девовања. Често су им присуствовали свирци: гајдаш, *лафшаш* (виолиниста), тамбураш или хармоникаш, да би увеселили окупљене.¹⁷² Понегде је будући младожења са својим друговима обилазио кафане све до јутра, веселећи се, док би девојка позивала своје другарице на колаче. Поред тога што се на овим састанцима веселило, обављале су се и последње припреме за сам дан венчања.

Код момкове куће окупљени су правили *йерјанице* од позлаћених или посребрених гушчијих пера, цвећа и шарених пантљика у облику букета које су стављали на дрво. Свекру се на перјаницу стављала и зрела паприка. Свекрва је, на дан свадбе, перјаницама китила свекрове коње. Код стављања прве

168 Beljanski, M., *nav. delo*, 76-77; Шурјан, Љ., *нав. дело*, 134-135.

169 Влаховић, П., *нав. дело*, 384; Босић, М., Главни елементи ..., *нав. дело*, 189.

170 Босић, М. Женидбени обичаји Срба у Бачкој ..., *нав. дело*, 142.

171 Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Банату, *нав. дело*, 140.

172 Brašovan, Miodrag, Svatovi „kod Letićevih“, *Proleće na čenejskim salašima*, knjiga I, Novi Sad 1985, 50; Чобанов, Урош, Марко Теодоровић, Миодраг Брашован, *Са дачких равница*, Нови Сад 1941; Босић, М., Главни елементи свадбарских обичаја Срба у Војводини, *нав. дело*, 185; Станојловић, А., *нав. дело*, 10-11; Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Банату, *нав. дело*, 140.

Сл. 68 Свекар и свекрва, Божа и Софија Радојевић, свекров шешир перјем украшен, Сомбор, 1946, вл. фото С. Вукобратовић

перјанице певало се: *Бело се ђерје кији / Леји се Јова сџиди. / Сџиди се, не сџиди / Теби се, џеби се кији. / И џвојој девојци / Теби ћемо ићи џо девојку*. Када кити свекрове коње пева: *Петлови, рани џојци, / Шџо не џојџи / Јовине миле сеје / Шџо не џеваџи / Шџо не џеваџи / Браџа жениџи*.¹⁷³ Понегде се увече припремао рузмарин за кићење, и цвеће, бршљан и зеленило за капију. На Ченеју је постојао обичај да се рузмарин, који ће се сутра продавати сватовима, *џелеише* (позлаћује бронзом).¹⁷⁴ Рузмарин у сватовима симбол је верности и љубави, а верује се да оне ко га носи доноси срећу, здравље и благостање. Употреба биљака у свадбеним обичајима везана је за култ вегетације. На *џерјаници*, код момка се још спремао вечера за кума, старог свата, девера и војводу, и обављали последњи договори око сутрашње свадбе. Кум је заповедао редушама када треба *врушџук* да буде готов.¹⁷⁵ Окупљање уочи свадбе на северу Бачке се звало још и „чорба“, а учесници *чорбари*, јер се за присутне госте спремао кисела чорба, касније паприкаш.¹⁷⁶

Код девојке су се сакупљале другарице, *навраџаче* или *џиферке* (Банат), да би правиле цветни венац који се стављао

изнад врата куће, или изнад капије. Отуда назив *навраџарина*. Постоје и друга тумачења порекла и назива овог обичаја. У Банату сматрају да свако ко се појави на вратима треба да дође на весеље, док други сматрају да се тим, вечерњим весељем, отварају врата свадби.¹⁷⁷ Девојке су, осим кићења, завршавале недовршене ручне радове, певале и причале. Нађе се ту и понека *снаша* која је будућој младој објашњавала шта је чека у брачном животу, да се не плаши и да ће ... *све џо биџи добро*.¹⁷⁸

173 Грађа за пројекат израде *Еџнолошкој аџласа Јуџославије* који је организовало Етнолошко друштво Југославије за војвођанска насеља. Прикупљање обављено у периоду 1964-1977. године. Део који се чува у Етнолошком одељењу Музеја града Новог Сада. Казивач Вида Самочета рођ. 1898, Ковиљ, 06.11.1972. године; Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Банату, *нав. дело*, 140.

174 Kuzmanović, Ž., *нав. дело*, 25.

175 Јанковић, З., *нав. дело*, 56.

176 Вукобратовић, С., *нав. дело*, 49.

177 Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Банату, *нав. дело*, 140.

178 Polovina, M., *нав. дело*, 20.

Сл. 69 Украшен цветни лук пешкирима и вином и даровима за војводу и кртане, 1989, вл. фото МВ

Чување невесте

Један од главних послова момкових другара у дану пред свадбу био је чување младе да не одбегне за другог, да је неко не украде, или изврши отмицу. Углавном су то били нежењени младићи којих је увек морао бити непаран број (5-11), а називани су још *крџани*, *фифери*, *џоворџије*, *увечари*, *чорбари* и „рани гости“. Они су чинили „момкову гарду“ која је, на дан свадбе, извршавала кумовска наређења и била задужена за забаву и весело расположење. У Банату је долазак *џоворџија* називан „ноћиште“.¹⁷⁹

¹⁷⁹ Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Банату, *нав. дело*, 141.

Сматра се да чување девојке уочи свадбе потиче из турског доба када је крађа невесте била честа појава.¹⁸⁰ Младожењини другови одлазили су да преспавају код невесте, односили руво и венчаницу за младу, и храну коју је свекар, по договору, давао оцу невесте.¹⁸¹

*Некада су кртани одлазили „на волови“ на које се међу нарочити, само за њо спремна звонца, ... њешка једну килу. ... Момци или људи који иду у кртиане, они су чувари девојке. ... Када кртиани дођу девојачкој кући, њевају: Црна кока снела бело јаје, нек изиђе која се угаје. Девојка излази и дочекује кртиане и са њима се рукује.*¹⁸²

Кртани су са собом доносили гуску или неко живинче које су давали редушама да им припреме за вечеру. У селима јужне Бачке (Товаришево, Обровац, Параге) кртани су донесеном петлу откидали главу на прагу невестине куће. Једно од објашњења за овај ритуал налази се у чињеници да је симболика петла плодност.¹⁸³

Редуше и кртани то вече збијају шале. Оне им заповедају да донесу воду, насеку дрва, нарендају рен како бизаслужили ручак. Крцкалатобоже крадупетла и друге ствари из младине куће, а често и кецеље од девојчиних другарица, *енђебула*, које након свадбе враћају са ситним поклонима у џеповима, као знак симпатије и удварања. Кецеље су припасиване и њима. И младине другарице, редуше, су правиле ситне несташлуке: крчиле су им опанке и кола, извлачиле чивије на точковима, гаравиле лице на спавању, мењале предње и задње точкове на колима, правиле крофне од лоптица увањане кудеље замочене у јаја...

Сл. 70 Кртани на свадби у Кузмину, 1957. са петлом на грани; Кртани кољу петла на кућном прагу младожење, вл. фото МВ

180 Станојловић, А., *нав. дело*, 7.

181 Bosić, M., *Svadbeni običaji Srba u Vojvodini ...*, *нав. дело*, 9; Вукобратовић, С., *нав. дело*, 49.

182 Марковић, Д., *Прилог проучавању ...*, *нав. дело*, 206.

183 Босић, М., *Женидбени обичаји Срба у Бачкој ...*, *нав. дело*, 143.

Сл. 71 Фифери у Сивцу, 1966, вл. фото Д. Томић

Сл. 72 Куварице (редуше) на свадби,
Адашевци (Шид), средина 20. века, вл. фото МВ

У неко доба ноћи девојке су износиле рузмарин којим су китиле свадбаре, а највећу грану рузмарина издвајале су за девера.¹⁸⁴ Обичај је био у Бачкој и Банату да, ноћ пред свадбу, млада спава са две најбоље другарице, и то на столу, да би и оне, по веровању, сањале своје суђенике.¹⁸⁵

¹⁸⁴ Ivkov-Džigurski, A., *nav. delo*, 90; Марковић, Д., Прилог проучавању ..., *нав. дело*, 206-207.

¹⁸⁵ Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Банату, *нав. дело*, 140; Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Бачкој ..., *нав. дело*, 143.

Личности на свадби

Сви учесници у свадбеном весељу називају се сватовима, а централне фигуре су младенци – невеста, снаја, *снаша* или млада и младожења или *ђувеија*.

Сл. 73 Младенци Данка Воргић и
Мита Деспотов Рајин,
Велики Бечкерек (Зрењанин), 1884.

Одувек је посебан, привилегован статус у самој свадби имала невеста. Тај статус је, као нова млада, задржавала још годину дана. Млада је морала, без поговора, да слуша и старије и млађе укућане све док у кућу не дође „нова“, млађа снаја. То је уједно, са емотивног становишта, и најтежи период живота за већину жена. Нови дом, нови укућани, па и нови преци. У тим оквирима млада је имала пуну одговорност, јер, након напуштања свог дома и родитеља, у новом дому и пред „новим прецима“ мора да поштује постављена правила како би је и укућани и „нови преци“ прихватили за легитимног члана.¹⁸⁶

Сл. 74 Младенци Јелена Јовановић Вакин и
Лазар Николић, Нови Сад, 1908/9

¹⁸⁶ Марјановић, В., *И Бої и ђреци ...*, нав. дело, 31.

Сватовску поворку су сачињавали младожењини сродници, као и другови и пријатељи. Поједини свадбари, такозвани свадбарски часници, свечари, „заповедници“ или „свадбарски функционери“ су имали значајну улогу у свадби. У поворци су учествовали: *кум, сѿари свайи, чауш (војвода)*, један или више *деверова, барјакѿар (ѿрвјенац, ѿрвенац)*, *баша* и *јенђа* са својим пратиоцима и помагачима. Главни свечари су углавном заступљени на територији целе Војводине. Ипак, треба истаћи да улоге војводе/војводинце, чауша и барјактара нису евидентирани у свим војвођанским регијама. Војводу и војводиницу су имали само Сремци, и то они у равничарском делу, односно на простору некадашње војне границе. Барјактар, који је носио националну заставу окићену свекрвиним даром у виду кошуље и са јабуком на врху, постојао је и у Бачкој. Регионалне разлике постоје и у називима појединих свадбара.

Сватове је имао момак, а девојка госте. Међу сватовима је постојала строга хијерархија званица. Сваки од свадбених часника имао је одређену улогу и задужења у току свадбе. Њихов задатак је био да воде рачуна о реду и да се све изведе како треба, по традицији и обичајима. Кум и стари сват су, у традиционалној свадби, главни сведоци, па се још називају и „законцима“. Сви остали су *свайови, званице* или *свадбари* који су учествовали у свадбеном весељу.

Одређене улоге у току свадбе су имали и младожењини родитељи, сестре, браћа и младожењин ујак. Мајка (свекрва) је уводила невесту у породични култ. Сестре и тетке су биле највеселије у свадби; оне певају и подвикују/подврискују – *кере се*. Младожењина браћа су девери, али је само један од њих, и то неожењен, „ручни девер“. У неким породицама у којима је владала слога, каква је била породица Летић у Новом Саду, знало је бити и по више деверова, јенги и осталих свадбара.¹⁸⁷ Од осталих учесника од значаја су били другови и другарице младенаца: *ѿифери* или *крѿани (крѿкали, ѿворѿије)*, *ѿиферке, навраѿаче* или *енђебуле*, који су помагали око дочека сватова, спремања младенаца, прављења веселе атмосфере и послужења, а међу њима се бирају и позивари у сватове. Они су били задужени и за чување девојке, као и за превоз девојачког штафира. Најближе комшинице су углавном спремале храну и називане су *редуше*,

¹⁸⁷ Brašovan, M., *nav. delo*, 50.

Сл. 75 Ђурђинка Јерковић преобучена у мушко као чауш, околина Сомбора, вл. фото С. Вукобратовић

Сл. 76 Сватови Ј. Чупића, Нови Сад, прва деценија
20. века; фото Иван Ј. Стојковић, КИ 4939

Сл. 77 Венчање Мирјане
Субић и Божидара
Милошевића на коме је
кум Славко Кузмановић,
Ковиљ, 1937,
вл. фото Б. Брзић

Сл. 78 Српски сватови (кум
десно, а гајдаш лево), Црепаја
(Банат), 1895, фотограф Јанош
Јанко, објављено у монографији
„A régi világ falun“ (Стари свет
на селу, Етнографски музеј у
Будимпешти)

а комшије које су ангажоване око послужења *редушици, ашчије, кључари, келери* или *йодрумари*. Музичари су неизбежни. У младином дому нема посебних звања, а посебне улоге имају младин брат, мајка и другарице. Невестина родбина која је одлазила у кућу младожење називана је *йовођани* (*йоіачари*). У Бачкој су гости који дођу на свадбу, а нису позвани, називани *йусійосвайши, баканцоши* (*баканзоши*)¹⁸⁸, у Банату *облайоруше, бокалуше, чанколизи* и *йузани*.¹⁸⁹

Осим наведених, важан свадбени часник био је *чауш*. Имао је исту улогу као и *војвода* у Срему. Осим њих, своје улоге су имали *баша, деверски баба*, односно отац који помаже деверу око куповине младе.¹⁹⁰ То је углавном младожењин ујак, а може бити и тетак, стриц или пријатељ.

Кум је, за Србе, имао посебну улогу, не само на венчању, него и у животу. *Кум није дуіме! Боі, йа кум! Или, Боі је на небу, кум је на земљи!* То су само неке од народних пословица које указују на важност кумства. Кум је сведок пред Богом и народом, и на црквеном и на грађанском венчању. У традиционалном, народном венчању, кум је био заступник предака и Бога и онај који је спајао двоје младих у нову брачну заједницу. Кум се сматрао за духовног оца новог брачног пара и сведоком честитости младенца и њиховог брака пред Богом. Зато и не чуди да се кумовска клетва сматрала тежом од клетве оца и мајке. Изузетно је поштован и имао је централну позицију у току свадбеног церемонијала. Најчешће је биран из старог породичног кумства „од старина“, из породице чији чланови су крштавали и венчавали младожењине чланове породице.¹⁹¹ Постоји мишљење да кум води порекло још од „некадашњег племенског часника, старешине или врача“, или уопште ауторитативног саплеменика који је имао улогу да саветује, обучава и врши „обреле прелаза“.¹⁹²

Сл. 79 Позивање кума Јована Стричевића на венчање Јелене Дојић и Саве Бикара, Сомбор, 2012, вл. фото С. Вукобратовић

188 Beljanski, M., *nav. delo*, 76-77.

189 Bosić, M., *Svadbени обичаји Srba u Vojvodini ...*, *nav. delo*, 10.

190 Марјановић, Весна, Прилог проучавању промена у циклусу свадбених обичаја Срема на примеру села: Јаково, Бољевци, Стари Сланкамен, Нови Карловци, Стари Бановци, *Рад војвођанских музеја, Војвођански музеј*, бр. 31, Нови Сад 1988-1989, 196.

191 Bosić, M., *Tradicionalni elementi ...*, *nav. delo*, 74-75.

192 Карановић, З., *нав. дело*, 128.

Сл. 80 Ђока Јанковић, као стари сват, Нови Сад, почетак 20. века, фото Вајда Деже, КИ 2578/26

На свадбу се једино кум позивао три пута. По кума се одлазило његовој кући или се дочекивао на пола пута, обавезно уз музику и песму. У Србобрану је кума позивао свекар и то клечећи и гологлав.¹⁹³ Кум је доносио највећи дар у виду *краваља* (корпу са печеницом, колачима и даром), окићене гране, две свеће и тканину (привез) којом су младенце огртали у цркви. И сам је био дариван од стране младенаца. Кум је имао и своју пратњу. Чинили су је његова породица: супруга – *кума*, и деца – син *џрикумак* (*џрекумак*, *џракумак*) и кћерка *џрикумка* или *енја*. У Банату и Бачкој кум је, осим са свирачима, на свадбу долазио са кумовским момком (*џрикумак*, *жарач*, *џазибара*, *енђебула*¹⁹⁴) који је имао улогу *ађуџаниџа* и који је извршавао сва кумовска наређења. Обично је то била млађа особа шаљиве природе. Прикумак се распознавао по паприци на шеширу или капи, припасаној кецељи, тканој торби на рамену, свезаном пешкиру или марами испод десног колена.¹⁹⁵ Посебна почаст указивана је куму и тиме што су му стављани перјани јастуци да седи на њима.¹⁹⁶

Позив у кумство није се одбијао, сем из оправданих разлога: када нема наследника, због старости, болести или смртог случаја. И тада је кум давао благослов да се тражи нови кум. Бити одабран за кума значило је привилегију, част, углед, али и велику обавезу.

Стари сват (*стариојко*, „млађи кум“¹⁹⁷) је други сведок на венчању и он је често биран из старог кумства. Некада је то био кум кога је младожењина породица крстила.¹⁹⁸

193 Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Бачкој ..., *нав. дело*, 144.

194 У Бачкој је кумовски момак називан још и *енђебула*. Казивање Димитрија Бугарског и његовог сина Зорана Бугарског Брице, забележено 06.06.2016. године.

195 Станојловић, А., *нав. дело*, 13; Јаковљевић, А., *нав. дело*, 5; Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Банату, *нав. дело*, 142.

196 Вукобратовић, С., *нав. дело*, 51.

197 Марковић, Д., Прилог проучавању ..., *нав. дело*, 207.

198 Bosić, M., Tradicionalni elementi ..., *нав. дело*, 75; Ivkov-Džigurski, A., *нав. дело*, 91.

Сл. 81 Венчање Анке Меденице и Ђоке Бугарског, стари сват Гига Поповић и старосватица, Ђокина сестра Јулка, Ђурђево, 1909, вл. фото З. Бугарски

Најчешће је то зет, ако младожења има старију сестру; уколико нема, онда је за старог свата узиман тетак или ујак, а ређе стриц, даљи зет или друг. Његова улога на свадби била је сложена, специфична и донекле противуречна. С једне стране је требао бити ауторитет, организовати свадбу и руководити њоме, водити рачуна о распореду у поворци, времену кретања и да се све одвија по „реду и обичају“. Притом је требало да одржава веселу атмосферу. Тако је он истовремено правио и ред и неред.

Девер је младожењин рођени брат ако је момак, или се за девера узима момак из најближе родбине са очеве стране. У Банату је девер могла бити и младожењина сестра.¹⁹⁹ Девер у пратњи има девојку, такозвану *деверушу*, а у Банату „деверњег момка“. Некада је куповао невести венац и вео (*шлајер*) за главу, рукавице, цветни букет и ципеле. Девер је „откупљивао“ младу на дан венчања од њеног брата, чувао је и водио на венчање. Унакрсно постављеним пешкирима био је видно другачије обележен/окићен. Први пешкир деверу је везивала свекрва, а други млада. Девер се често китио и пауновим пером. Понекад би пауново перо доносила девојка која је имала жељу да се уда за девера. За пауново перо се веровало да има магијску моћ и да тера зле духове, јер на себи има „живо“ око.

Војвода (белов, бусџулумџија, мушџулумџија) је улога која је забележена само у Срему. У сватовима је то најчешће младожењин зет, односно муж његове сестре, а сестра је војводиница. Ако младожења нема сестру, узима се муж сестре од стрица, али често и ујак или тетак. Војвода има улогу главног забављача, да се весели, збија шале, али се шале збијају и на његов рачун. Сватови га украшавају клиповима кукуруза, венцима црвених паприка и лука, клепетушама... Стављају му гушчије перо на шубару или штап. Он носи чутуру, извршава кумова наређења,

¹⁹⁹ Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Банату, нав. дело, 143.

Сл. 82 Војвода Живан
Жика Наић на свадби
Теодоре Марковић
и Милоша
Милинковића,
Пећинци, 2014,
вл. фото
Т. Милинковић

Сл. 83 Дечак Миша Георгијевић, као девер,
Нови Сад 1898, фото Рехницер, КИ 2285/60

сакупља сватове пред полазак, купује чашу младенцима. Војвода иде испред сватовске поворке да обавести о доласку сватова и за то добија барјак или грану на коју је окачен поклон.²⁰⁰ Слична улога у једном делу Срема и Бачкој припада *чаушу*, а назива се још *буклијаш*, *лажња*, *весељак*, *чаја*, *чава*. У Банату то је *жарач*.²⁰¹

200 Bosić, М., Tradicionalni elementi ..., *nav. delo*, 75; Ivkov-Džigurski, А., *nav. delo*, 91.

201 Босић, М., Главни елементи ..., *нав. дело*, 192.

СВАДБА – ОБИЧАЈИ НА ДАН ВЕНЧАЊА

На дан свадбе одигравају се радње које се могу разврстати у три дела или чина. Први се одиграва у девојчином и момковом дому – окупљање сватова, свадбена поворка, извођење девојке и одлазак на венчање. Други део везан је за само венчање и најчешће се одигравао у цркви, ређе у кући једног од младенаца. Трећи део се у Банату и делу Бачке одигравао само у момковој кући, а у Срему и јужним бачким подручјима и у девојчиној и у момковој. Наиме, у Бачкој и Банату весеље и сватовски ручак припремала је само момкова породица, а у Срему и јужним деловима Бачке, са венчања се враћало девојачкој кући на ручак, а тек после ручка одлазило се у момков дом. Највећи део обреда на дан венчања тиче се прелаза девојке из једне породице у другу, из једне куће у другу, из једног статуса (девојка) у други (жена). Због тог преласка обреда на дан свадбе чине у основи лимиалну зону ритуала.

Спремање сватова – свадбено јутро у два домаћинства

На дан венчања, у раним јутарњим часовима у две куће се одигравају различити ритуали. Док се код младожење означавају и украшавају кућа и капија, окупљају сватови, припрема „грана“ за муштулугцију, у девојачкој се спремају да приме госте, украшавају капију венцем, постављају запреке у виду „корита“, „јабуке на јарболу“, организују „куповину младе“...

У кући младожење свекрва пали кандило, капију широм отвара, на кров задева дужу мотку (држалица) на коју је везала пешкир или кошуљу, а на врх забола дуњу (*јуња*) или јабуку обавијену венцем од цвећа. Ово обележје указивало је да је у кући свадба. Обележје је могао да буде и цветни венац додатно украшен везеним пешкирима, окаченом флашом вина, па и натписом *Живели младенци*.²⁰² Девојке су припремале букет од мирисног цвећа и трава који је девер носио младој. Сматра се да мирисно биље по народном веровању тера зло од будућег дома младенаца. О томе говори и песма која се певала у Банату у 19. веку: *Свака сека цвеће млади даје / Те њонесе*

202 Марковић, Д., Прилог проучавању ..., нав. дело, 206.

Сл. 84 „Недра“ која је О. Азуцки носио на венчању, почетак 20. века, Нови Бечеј, Е 1836

Сл. 85 „Недра“ Петра Јанковића која је 1880. године носио на својој свадби, Сремски Карловци, ЗЗСК Е 165

*своме суђенику / Сийне киџе мирисава цвећа. / Милодуха да се милујеџе, / Каранфила да се не караџе, / Љубичице да џе Chesџо љуби / Да џе љуби кад џод се џробуди.*²⁰³

На видно место у сремским сватовима, истицане су и „гране“ припремљене за оне који први дођу да јаве да стижу сватови. Углавном су то били војвода и војводилица. Гране су обично обмотаване украсним тракама, кићене пешкирима и даровима у виду кошуље за војводу и хаљине (материјал за хаљину) за војводилицу. На врху грана ексером су причвршћене јабуке.

Пре доласка сватова, момак се свечано удешавао. У томе су му помагале мајка и сестре, али и његови другови кртани (фифери). Кртани су били задужени да младожењу обрију и да стварају добру и веселу атмосферу. Некада је момак облачио кошуљу, скуте и широке гаће, сукнене чакшире, обојке и опанке. Већ у 19. веку, незамислива је иоле богатија свадба у Војводини, а да момак нема кожне дубоке чизме и шубару или шешир на глави. У Срему су ђувегија и свекар облачили „плаветно одело“.²⁰⁴

²⁰³ Белча, Душан, Усмена традиција у селу Парта код Вршца, *Усмена џтрадиција Банайске војне џранице*, зборник радова, Матица српска, Нови Сад 2015, 117.

²⁰⁴ Lazić, M., *nav. delo*, 31.

Сл. 86 „Гране“ (реконструкција), Нови Сад, 2017, израдила Јелица Милинковић

У градским срединама то су била „недра“ или „грудџ“ (златовезом украшени делови који су ношени преко кошуље, а испод прслука или капута).²⁰⁵ У околини Сомбора ношено је чојано одело са великим пуцетима (дугмад).²⁰⁶ Момков шешир или шубара кићени су рузмарином, цвећем или пауновим пером. На Ченеју је младожењи на ревер сакоа стављан букет од мирте (мрча).

За разлику од момка, чије је спремање било једноставније и са више весеља, у девојчином спремању било је знатно више ритуалних радњи. Највећи број био је везан за ритуално купање невесте. „Мајчина брига“ била је да испуни жеље кћеркине када је рађање деце у питању, као и да је сачува од „лоших чини“ (*морач*). За то су служиле разне враџбине приликом обредног купања које се обављало увече или у раним јутарњим сатима. Корито у ком се девојка требала купати преливано је млазом воде, а потом се у њега сипало мало богојављенске воде, стављали стручак босиљка и ковиља, марамица, златан и сребрни новац или накит, гушчје перо, јабука. Сви предмети имали су заштитна својства од урока, а мирис босиљка, поред апотропејског својства, симболизује благодет Светог духа.²⁰⁷ Да би је сачувала од душмана и злих чини, мајка је водила рачуна да јој кћерка левом ногом крочи у воду (лева је женска, а десна мушка страна). Марамџу коју је држала у води за време купања, стављала је за појас. То је чињено из уверења да се рубље из те воде не може укаљати, односно да има заштитна својства. Из истог разлога мајка је невесту опасивала златном нити или јој је везивала црвен конац око струка. Новац из воде девојка је носила са собом.²⁰⁸ Воду после купања просипали су у дворишту на колски траг, јер се сматрало да се ту задржавају чини.²⁰⁹ Веровало се да млада треба да обуче нешто ново, нешто старо, нешто туђе и нешто плаво, као и да није добро да младожења пре свадбе види венчаницу.

Када је у питању рађање деце, магијске радње су чињене из два, потпуно супротна разлога. Један је био да кћерка не рађа одмах децу (јер су се девојке удавале веома младе и нису биле ни физички стасале за тај чин), а други је био да би што пре родила. Како би што дуже остала без пороџа, девојка би, пре него седне у воду, замочила онолико прстију десне руке колико година није желела да роди. Истој сврси било је намењено и мајчино убацивање закључаног локота у воду, који је она откључавала када је желела

Сл. 87 Токе са пет розета, Кикинда, крај 19. века, МБ инв. бр. 1426

205 У Етнолошким збиркама Музеја граџа Новог Саџа чува се неколико мушких „неџара“ за које постоје сачувани подаци да су коришћени на венчању (33СК Е 165).

206 Вукобратовић, С., *нав. џело*, 55.

207 Вукобратовић, С., *нав. џело*, 50.

208 Јанковић, З., *нав. џело*, 53-54; Kuzmanović, Ž., *нав. џело*, 24-25.

209 Босић, М., Жениџбени обичаји Срба у Банату, *нав. џело*, 141.

да јој кћерка затрудни. Девојци која не жели да рађа одмах намењена је врацбина у којој мајка загаси у води онолико угљевља колико година хоће да јој кћерка буде без деце. То се угљевље покупи, завеже у крпу и узида у оцак. Ако породица у коју се девојка удала зажали што млада не рађа, мајка је бацала то угљевље у ватру „да оживи“, затим га је гасила у води коју су младенци требали да попију, и на тај начин „оживе“ њихову крв.²¹⁰ У Банату је девојка која није желела да одмах има децу, приликом изласка из воде требала да стане на обојак изаткан у онолико боја колико година није желела да рађа, или је, приликом облачења, закопчавала онолико копчи колико година је желела бити без порода. Са истим циљем младин брат је требао да промеша воду са онолико прстију колико година му сестра није желела да рађа.²¹¹ У Бачкој, ако невеста није желела децу, мајка јој је везивала на појасу онолики број чворова колико година је желела бити без потомства, а потом би појас потапала у води у којој се невеста купала.²¹²

Уколико се желело да девојка што пре добије дете мати јој је стављала црвен обојак на који је требало да стане када изађе из купке, јер црвена боја значи радост.²¹³ Девојка се брисала очевом кошуљом, а вода у којој се купала бацана је под родну воћку.²¹⁴ Ако је желела да јој прво дете буде мушко, водила је рачуна да, приликом изласка из корита, стане на мушки опанак.²¹⁵ Велики број магијских радњи, чији циљ је био добијање порода, дешавале су се током целе свадбе, јер се у народу брак без деце сматрао врстом казне и проклетства.

Након купања девојка је облачила свечану одећу. У томе су јој помагале мајка, другарице и рођаке. Млада обучена у венчаницу, коју су јој куповали свекар и свекрва, а доносили кртани дан пре свадбе, чекала је сватове и девера да јој употпуни одећу, односно, донесе венац и вео, букет цвећа, рукавице и ципеле... Један од симбола женске лепоте јесте коса, опевана у многим песмама, која је и симбол девојачке снаге. Због лепоте, али и заштите од урока, младој се коса коврца, уплиће, украшава цвећем.

Сл. 88 Босиљак и богојављенска вода се користе код ритуалног купања невесте, вл. фото С. Вукобратовић

210 Јанковић, З., *нав. дело*, 53-54.

211 Босић, М., *Женидбени обичаји Срба у Банату, нав. дело*, 141.

212 Босић, М., *Женидбени обичаји Срба у Бачкој ...*, *нав. дело*, 143-144.

213 Јанковић, З., *нав. дело*, 53-54.

214 Ivkov-Džigurski A., *нав. дело*, 92.

215 Босић, М., *Женидбени обичаји Срба у Бачкој ...*, *нав. дело*, 144.

Сл. 89
Банатска
невестинска
ношња; невеста
Васе Силашког,
Мокрин, 1916,
вл. фото Д.
Бадрмица

Сл. 90 Сремска
невестинска
ношња, крај
19. века,
Ј. Беловић

Одувек се невеста издвајала из уобичајеног оквира својом свечаном ношњом и свадбеним велом. Млада је, по могућству, била у белој хаљини која симболизује лепоту, нежност и чедност. Венчана хаљина је требало да буде најлепша хаљина коју девојка и жена за свог века понесу, а имала је, осим естетске, и улогу да омете пажњу „урокуљивих очију“. Некада се носила венчана кошуља (оплећак) од ланеног платна, са уклечаним шарама. Најчешће су жене у тој кошуљи и сахрањиване. Поред оплећка, свадбени костим чинили су јелек и *бурунџук*.²¹⁶ Међутим, у Војводини веома често невеста није имала белу хаљину, него је носила свечани костим у различитим бојама. Објашњење се налази у чињеници да је у Војводини суживот са различитим етничким заједницама имао уплива у српске обичаје. Наиме, под утицајем немачке, мађарске и словачке заједнице, а и из практичних разлога, купован је костим који је млада могла носити и касније у свим свечанијим приликама. Зато се често у музејским збиркама наилази на хаљине и костиме од свиле или броката у љубичастој, браон, па и црној боји, које су невесте носила на својој свадби.

Испод, или преко венчанице или сукње, често су невесте опасивале кецељу. То је била заклетва да ће бити добра домаћица и да ће преузети домаће послове. Осим хаљине, накит је био неизоставан детаљ у невестинској одори. Најчешће је то била ниска од дуката.²¹⁷

²¹⁶ Јанковић, З., *нав. дело*, 54.

²¹⁷ Вукобратовић, С., *нав. дело*, 61.

Сл. 91 Бачка
невестинска ношња
са почетка 20. века,
КУД Раванград,
Сомбор

Сл. 92 Венчана
хаљина Емилије
(Хермина) Матић
рођ. Ковачић, 1895.
година, ЗЗСК

Одређен кодекс облачења уведен је *Законом о склањању бракова* (1895), по коме су младенци морали имати свечано одело. Није се дозвољавало венчање у опанцима, те су млада и младожења врло често, у немогућности да купе нове, позајмљивали ципеле или чизме како би се венчали.²¹⁸

Окупљање сватова

Окупљање сватова почињало је још вече пре свадбе. Наиме, у Срему је био обичај да се главни свадбари (кум, стари сват, војвода и девер) доведу на вечеру након које је следила кратка игранка. *Док омладина иџра, кумови са домаћином се сџоразумевају за суџирашњи дан: кад свайџови џреба да крену џо девојку и џо ком реду. По свршеном сџоразуму, кум џредлаже да се разиђу и џо доџовору да се суџра скуџе кад џреба да крену.*²¹⁹

218 Ј., Грађански брак и разна тумачења у њему, *Браник – Орџан Срџске народне слободоумне сџиранке*, бр. 146, Нови Сад 1895, 2-3.

219 Марковић, Д., Прилог проучавању ..., *нав. дело*, 207.

Сл. 93 Возање кума на „трагачама“ код породице Симендић, Обзир код Сомбора, 2001, вл. фото С. Вукобратовић

Сл. 94 Кум је вожен и у колицима

Сл. 95 На свадбено јутро палило се кандило пред иконом

Једно од основних правила, када је свадба у питању, јесте тачност; сви сватови морали су на време доћи на окупљање. Први долазе момкови другови (фифери, кртани) чији задатак је био да, заједно са девером и деверушом, иду по најважнијег госта, кума. Кумове су дочекивали са послужењем. У Банату је то био паприкаш.²²⁰ Куму се није дозвољавало ни да хода по земљи, него су га превозили у колицима, возили у фијакеру или је ишао преко *хоклица* (мање столице). У „ходу по хоклицама“ куму су помагали младожењини другари (кртани, фифери). Они су били задужени да му, целим путем, премештају столице.²²¹

Са кумом су били гајдаш, енга, прикумак и породица. Кум је носио бурме, а кума погачу. Две воштанице украшене цвећем или тробојницом, чашу за вино, повез за руке, привез за опасивање младеца на венчању и *краваљ* (торта и кумовски поклон) носиле

²²⁰ Milovanov, D., *nav. delo*, 92.

²²¹ Интервју са Дејаном Томићем који је рођен у Стапару 1948. године, разговор забележен 05.04.2016. године.

Сл. 96 Кумови и кумовски момак са две свеће

Сл. 97 Рузмарином накићени сватови Аришке Шилић, кумовски момак је Ђорђе Бугарски, девер Витомир Вита Шилић, Нови Сад, 1935, вл. фото З. Бугарски.

су *енје* (кумовске кћерке или сестре ако нису удате). Некада је кум на црквено венчање доносио од живог цвећа исплетен венац, као и огледало, папуче и чешаљ који су били намењени невести за први дан после сватова.²²² Када кум долази младожењиној кући, дочекивали су га песмом: *Блајо нама ево нашеї кума*. На исти начин су момци и девојке, заједно са младожењом и свирцима, ишли по старог свата, девера (ако није из куће) и војводу.

²²² Вукобратовић, С., *нав. дело*, 56-57.

Кићење сватова

Сватове су, на капији, дочекивали младожења, свекар са чутуром и свекрва. Кума су, из поштовања, љубили сви у руку. Кум и кума су кићени рузмарином, а потом су заузимали место на средини стола, испод иконе. Стари сват и девер седали су за сто поред кума са десне стране, док је војвода служио заједно са домаћином.²²³ Кићење су углавном обављале девојке, а најчешће се китило цвећем које се нађе у одређеном годишњем добу; :рузмарин, ђурђевак, мирта, копитњак, односно зелене биљке које асоцирају на животност.

Најважнији свадбари (кум, девер, стари сват) накићени су, осим рузмарином, пешкирима и платном из девојачког штафира. Што је сродство ближе, тканина је била дужа. Најдужу тканину, за две кошуље, добијао је девер.

У Срему су рузмарином или другим цвећем сватове китили војвода и војводиница, а сваки сват је плаћао стављањем новца у тикву која се налазила испред војводе. Сакупљени новац је припадао младенцима.²²⁴ Девер је кићен са два пешкира; један му младожењина мати везује преко левог рамена, а други му невеста ставља преко десног рамена. Осталим сватовима везиване су кошуље (мушки) или хаљине (жене).²²⁵ Кићење код младине куће обављале су у Банату невестина мајка и фиферке. Цвећем, зеленилом и пешкиром кићене су и чутуре. Кићење војводе, свекра и свекрве перушкама, црвеним или љутим паприкама, чокањима од кукуруза имало је за циљ скретање пажње са младенаца и, на посредан начин, њихову заштиту.

Сл. 98 Шепир са перушкама и венац од паприка (реконструкција) са изложбе „Хајде, брате, купи свате – српска свадба“, Нови Сад, 2017.

²²³ Вукобратовић, С., *нав. дело*, 55.

²²⁴ Lonić, Milorad, *Šta se sjaji u Jovinom dvoru – pesme, igre i svatovski običaji Srba u Sremu, Vojvođanski svatovi – Zbornik radova*, Edicija: Istorija poljoprivrede, salaša i sela, KID PCESA, Novi Sad 1990, 59; Костић, Д., *нав. дело*, 76-77; Ковачевић, Светозар, *Српски сватови*, Земун 1933, *Гајде и весела Србадија*, алманах, Нови Сад 2014, 101-105.

²²⁵ Костић, Д., *нав. дело*, 77.

Пре поласка по младу, свадбари су били послужени хладном закуском и пићем. На Ченеју кум и кума су доносили колач (*милихйроџи*) који је ломљен да би се свадбари послужили. Свекрва је даривала кума *обајлијом* – ткани ћилим, и ближу родбину са момкове стране кошуљама за мушкарце, а платном за жене.²²⁶ На северу Бачке обичај је био да кићење рузмарином започне кум узимајући са стола највећу гранчицу коју је носио младој, а другу је стављао младожењи. Затим је рузмарином китио себе и своју породицу и за то остављао прилог. Остали сватови прилазе столу, узимају рузмарин и сами се ките. Сакупљени новац је ишао младенцима.²²⁷

*(За њо време), ако иду на сйрану, кочијаши сйреме кола коњска на које домаћица везује џешкире или мараме које осйају својина оноја чији су коњи.*²²⁸ Искићени сватови полазе девојчиној кући. Полазећи запева се: *Ойрошџај ишџе (Пера) од мајке / Ойросџи мене и блајослови / Ја џи одлазим џо џуђу сеју / Мене да љуби, џебе да служи.*²²⁹

Без благослова родитеља није се кретало по младу. Младожења приступа родитељима, љуби их у руку и тражи благослов пред кумом. Са осталим укућанима и сродницима који не иду у сватове поздравља се руковањем. Сви скупа младожењу, кумове и сватове, при поласку поздраве ускликом – *Срејно!*

Сл. 99 Ћилим који је Даница Малешев рођ. Исаков из Каћа ткала око 1932. године за дар куму (обајлија) на синовој свадби, Каћа, МГНС Е 1665

²²⁶ Kuzmanović, Ž., *nav. delo*, 26.

²²⁷ Вукобратовић, С., *нав. дело*, 59.

²²⁸ Марковић, Д., Прилог проучавању ..., *нав. дело*, 207.

²²⁹ Ковачевић, С., *нав. дело*, 101-105.

Сл. 100. Сватовска поворка, Зрењанин, вл. фото Народни музеј у Зрењанину, инв. бр. 328

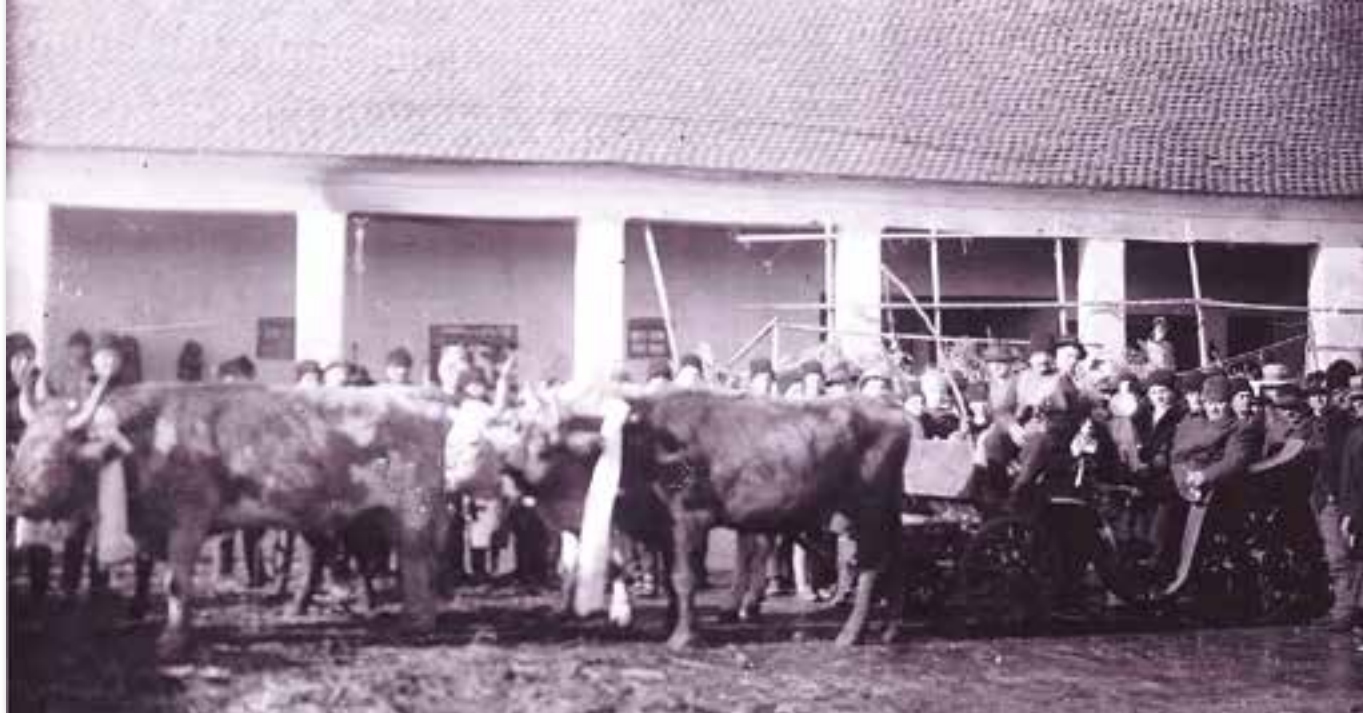
Благосиљање младенаца од стране родитеља било је заступљено на простору целе Војводине. Младожења је увек добијао благослов у својој кући, пред полазак по младу. Млада се у Срему благосиљала три пута, у њеној кући, пред полазак на венчање и пред одлазак у младожењину кућу, а у осталим деловима Војводине само када је поведу из родитељске куће. Благослов родитеља сматран је за светињу и предуслов за срећан брак.

Обичај је да младожења *не једе, ниџи њуши, ниџи воде њије, док се не венча, заџи шџи и њеја и девојку њој њричешџује кад венчава.*²³⁰ Исто важи и за невесту.

Одлазак по младу

По младу се креће у јутарњим сатима, након доручка, зависно од дужине пута који треба прећи до младине куће. Младожењин отац и стриц пуне чаше вином, а кум уз вино пре поласка, одржи здравицу. Пуцњем из пиштоља *џрекумак* (кумовски момак) означава полазак. Сва кола (10-15) окићена су ћилимима, а коњи пешкирима, шареним пантљикама и јесењом ружом. Као предводник, некада је на коњу јахао *муџиџуџиџија* (*џоворџија*) који је невестиној родбини наговештавао долазак сватова.

²³⁰ Марковић, Д., Прилог проучавању ..., нав. дело, 208.

Сл. 101 Поворка са воловском запрегом, кум Миладин Протић, Меленци, 1930.

Сл. 102 Окићена поворка, Владимировац (Банат), 1958, вл. фото МВ

Сл. 103 Свадбена поворка у Бегечу, 1956, вл. фото МВ

У Шајкашкој је на челу колоне био барјактар, момак на коњу са заставом који је добро знао пут до девојчине куће. Називан је још *йроводација* (*наводација*). У последња кола седао је отац младожење са чутуром у руци у пратњи својих кћерки, а мајка је остајала кући како би дочекала снају и увела је у домаћи култ. У неким деловима Бачке обичај је да свекар и свекрва не иду одмах са сватовима него долазе нешто касније и први се враћају кући.²³¹

Постоји правило о редоследу у поворци. Најпре иде кум са младожењом и девојком која држи свеће за венчање, затим стари сват са кумом и кумовским момком, девер, па војвода са војводином. Остали како желе. Овако окупљени, са гајдашем, хармоникашем или тамбурашима одлазе по младу. Уколико су из истог села, по младу се ишло пешице. Кад сватови крену, пева се сватовац *Свайови йоранили, йуи изйубили* или *Ойвор'ше се на вајайу врайа*.²³²

Долазак младиној кући

На прилазу невестином дому сватове дочекују младини гости и прате до места весеља. У Каћу су оне који најављују долазак сватова звали предсватови.²³³ Сватове дочекује домаћин. Тада се пева *Куд јездише, кићени свайови, / куд јездише куд коње морише*.

У неким деловима Срема (Ривица), али и појединим местима Бачке (Ратково) и Баната (Долови, Српски Крстур) забележен је обичај „скидања јабуке“. Наиме, сватовима се није дозвољавало да уђу у двориште и кућу младину док из пушке не погоде јабуку, или пак, лутку. Јабука је постављана на највише дрво у дворишту, на кров куће или на копље на капији.²³⁴

Сл. 104 Девер Слободан Вукобратовић доноси младој ципеле на венчање, Сомбор, 2004, вл. фото С. Вукобратовић

²³¹ Ковачевић, С., *нав. дело*, 101-105; Polovina, M., *нав. дело*, 20; Станојловић, А., *нав. дело*, 12-13, 16; Ivkov-Džigurski, A., *нав. дело*, 91-92.

²³² Јанковић, З., *нав. дело*, 56.

²³³ Грађа за пројекат израде *Етнолошкој аџиласе Југославије* који је организовало Етнолошко друштво Југославије за војвођанска насеља. Прикупљање обављено у периоду 1964-1977. године. Део који се чува у Етнолошком одељењу Музеја града Новог Сада. Саговорник Анђа Марјановић, 95 година, Каћ, забележено 23.02.1971. године.

²³⁴ Bosić, M., *Јабука и обичајима ...*, *нав. дело*, 74-75; Ivkov-Džigurski, Anđelija, *нав. дело*, 92.

Обичај је био да младожења гађа јабуку и тек када погоди јабуку настаје право весеље и сватови су могли у кућу.²³⁵ Овај обичај потиче од давнина када је момак, своју физичку зрелост, показивао способношћу да сам обезбеди храну за породицу, односно да је вешт ловац.

У обичајима који се одржавају доласком младиној кући постоје знатне разлике. У неким деловима Војводине девер доноси младој поједине одевне предмете, а у другима се опрема, у виду венчанице, вела и ципела, слала по кртанима дан-два раније.

Доношење венца и вела (*шлајер*) уобичајено је у целој Војводини. Међутим, поред наведеног, у појединим областима и насељима доношени су и други одевни детаљи попут чарапа, букета, ципела...

У Ковиљу је обичај да се у чарапе стави новац.²³⁶ Разлике постоје и у времену у које девер предаје невести донесене дарове. Углавном то чини пре извођења невесте, а у Бачкој тек након што млада буде изведена. Предају кутије са венцем и велом младој некада је девер морао да плати са 1-2 форинте. Најчешће је новац стављао у десну ципелу. У Новом Саду је забележено још 1775. године да је девер, Кузман (Захарије) Поповић, купио 9 *йушли цвешова за венац за 15 нов., а за 1 фор. и 50 нов. куљена је марама Кузминој снаји као и йар ципела од дамашке*.²³⁷ Понегде у Банату (Меленци, Елемир) девер је доносио младој и прегршт јабука, другог воћа и бомбона.²³⁸ Док младу спремају певају: *Ој, косо, косо моја, ој, нејо моја*.²³⁹

235 Minčić, Miroљub, Prije i prijatelji, *Rumena jabuka etno i agro-turizam Vojvodine*, Edicija Kulturno-istorijska baština Vojvodine, XIX, KID PČESA, Novi Sad – Kulpin 2004, 95.

236 Јанковић, З., *нав. дело*, 55.

237 Стајић, Васа, Живот имућне наше грађанске деце у 18 веку, *Гласник Историјској друштва*, књ. XIII, свеска 39-42, Нови Сад 1940, 170-171.

238 Bosić, M., *Jabuka u običajima ...*, *нав. дело*, 75.

239 Марковић, Д., Прилог проучавању ..., *нав. дело*, 208.

Сл. 105 Младожења
Ђорђе Мاستило
гађа јабуку испред
младине куће,
Пећинци, 2012.

Украшавање девојке венцем и велом има дугу историју која сеже до античких времена. Венац припада предхришћанском култу. Некада је прављен искључиво од природног цвећа, а од половине 19. века појављују се венци од вештачког цвећа прављеног од текстила, парафина и папира.

Сл. 106 Сребрни венци за венчање (пар), 1799, Сремски Карловци, Музеј СПЦ инв. бр. 9485

Сл. 107 Венац младин припадао Софији Штрасер рођ. Стајић, из Новог Сада удата у Сремске Карловце, 1885, ЗЗСК Е 1056

На коришћење венца од цвећа у Војводини указује податак да је увече, након венчања, када скине венац, млада повезивала џегу. У околини Сремске Митровице помињу се *кофири* – високе округле капе од картона обложене вештачким цвећем и трешњама. На врху капе је било пауново перо, а на средини огледалце.²⁴⁰ У Срему се златовезом урађена капа називала *йарџа* и била је украшена вештачким цвећем.²⁴¹ Венци су прављени од мирисног цвећа које је требало да „тера“ зле духове од младеца и да штити од урока. Носиле су их младе девојке као симбол младости, чедности и девичанства. Венац на глави невесте носи ознаку венчања и благослова цркве за будући брачни живот.

Тежња за богатијим украшавањем довела је и до трансформације венца од природног цвећа до сребрног и златног венца, у облику краљевских *йијара* (круна, *дијагема*). Венци су додатно украшавани додавањем разних амајлија и драгог камења чија је улога заштитничка. Већ у 16. веку појављује се у црквеном венчању венац у виду металне круне који постаје свадбени симбол, а који је, до тада, био искључиво део владарске одоре.²⁴²

240 Тешић, Јелена, *Невесџински накији код Срба у XIX веку и њервој љоловини XX века* – из збирке Еџнографској музеја у Београду, каталог изложбем Београд 2003, 38-39.

241 Милутиновић, В., *нав. дело*, 71.

242 Тешић, Ј., *нав. дело*, 12-16.

Када сватови дођу млада је требала да, кроз округао предмет, сито, прстен или венац босиљка, кришом погледа младожењу.²⁴³ У северном делу Баната младожења је, на улазним вратима младине куће, ножем урезивао крст како би на тај начин пресекао чини. Обичај је и да млада кроз коњску лобању погледа младожењу када улази у њену кућу или да том лобањом тресе, како би на тај начин симболично потчинила младожењу у браку. Знајући за овај обичај младожењине сестре или кума су настојале заштитити младожењу стављањем мараме испред његовог лица или улажењем испред њега.²⁴⁴

Поједине магијске радње обављале су младине другарице за време спремања девојке и приликом њеног извођења. Младој су, у ципелу или недра, стављале бели лук и со – да је чува од разних урока. У недра је стављан и први новац добијен од младожење – да би јој и убудуће сав новац давао. Стручак рузмарина скривале су јој у косу да би га, након венчања у цркви, вадиле и њиме китиле своје момке како би се и оне удале за оног кога желе. Млада је, приликом изласка из куће, требала да другарице повуче за нос, да би се и оне ускоро нашле пред олтаром.²⁴⁵ У Банату је био обичај да се над младином главом ломи колач (погача), а њене другарице су се грабиле да добију парче погаче или узму јабуку како би се и оне што пре удале.²⁴⁶

Извођење невесте

Најдраматичнији тренутак у делу свадбе који се одвија у младиној кући и дворишту јесте њено извођење. Девојка није извођена без позива, а задужење да је „тражи“ имао је девер. Изводио ју је њен брат у присуству њених другарица и није дозвољавао приступ ником док је девер или свекар „не откупи“. У Банату се овај обичај називао „плаћање врата“. Извођење младе пратиле су шаљиве сцене, преговарања и ценкања која су имала магијски садржај и смисао. У многим селима постојао је обичај да се изведу „лажне младе“ и то најчешће две. Обично се прерушавао мушкарац или се изводила нека старица. Као трећа извођена је права млада. Ово се тумачи потребом да се права млада заштити од злих погледа. Међутим, неки истраживачи сматрају да је „подметања“ лажне младе у прошлости било и из других побуда.

243 Ivkov-Džigurski, A., *nav. delo*, 92.

244 Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Банату, *нав. дело*, 145; Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Бачкој ..., *нав. дело*, 147.

245 Јанковић, З., *нав. дело*, 54-57.

246 Bosić, M., Jabuka u običajima ..., *nav. delo*, 75.

Сл. 108 Девер помаже младој Бранки Крнајац да обује ципеле, а млада везује пешкир деверу, Сомбор, 1978, вл. фото С. Вукобратовић

Сл. 109 Извођење „лажне младе“ на свадби Спасене Петровић и Стеве Дојић, Сомбор, вл. фото С. Вукобратовић

Сл. 110 Извођење младе Љиљане Хауптман, изводи је брат Славко Хауптман, а младожења је Димитрије Бугарски, Нови Сад, 1970, вл. фото З. Бугарски

Овај архаичан обичај има прасловенско порекло јер је забележен не само код Срба, без обзира на територију, него и код других несловенских народа.²⁴⁷

Када се постигне договор око откупа, девер је давао награду у новцу невестином брату, односно, давао „злато за злато“. Тај чин пропраћен је песмом: *Плаћај, Башо, не жали банака, / лейша снајка неї башина банка...*²⁴⁸ Тада се брат и сестра ухвате за руке, трипут окрену и пољубе, затим је брат предавао сестру деверу. Млада се са девером три пута љубила кроз венац и везивала му пешкир преко десног рамена.²⁴⁹ У Срему је девер дариван и кошуљом. Овај обичај има корене у некадашњем откупу девојке, али је уједно и начин да се свадбари опусте уз добавивања, шале и смех.

У појединим деловима Бачке, након извођења младе, девер јој је стављао венац и шлајер на главу, и предавао букет цвећа и ципеле. Тада јој помаже да обује ципеле и при обувању ставља метални новац у десну ципелу као симбол богатства, а уједно и да би је заштитио (метали имају заштитну особину). Обување нове обуће требало је да заштити младу од штетних утицаја који долазе „одоздо“,

247 Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Бачкој ..., *нав. дело*, 147.

248 Босић, М., Главни елементи ..., *нав. дело*, 192; Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Банату, *нав. дело*, 145.

249 Јанковић, З., *нав. дело*, 55; Bosić, M., Tradicionalni elementi ..., *нав. дело*, 76; Влаховић, П., *нав. дело*, 383.

Сл. 111 Јанко Брашић, *Извођење невесте*, 1966, вл. МНМУ, Јагодина

са пода (земље), али и створи предуслов за „добар пријем“ невесте у нову породицу. У Бачкој је обичај да млада, код своје куће, дарива кума, старог свата, младожењу и свекра. Младина мајка заовама и јетрвама дарује тањире које оне користе при весељу. Када младу доведу пред кума он је кити донесеним рузмарином.²⁵⁰ Тањире и кашике заовама су даривани и у Банату.²⁵¹

У банатским селима млада је девера дочекивала седећи на столици. Девер је невести доносио округлу погачу или колач у виду плетенице, орахе, смокве и друго воће. Воће јој је стављао у крило, а погачу ломио изнад главе. Делић погаче и слаткише настојале су да узму невестине другарице верујући да ће се и оне те године удати. Уз то, девер је младу даривао новцем, чешљем и огледалом. Сви донети дарови симболизују плодност, љубав и срећу младенаца, а требали су и да их заштите од невоља.²⁵²

²⁵⁰ Вукобратовић, С., *нав. дело*, 64-65; Босић, М., *Женидбени обичаји Срба у Бачкој ...*, *нав. дело*, 147.

²⁵¹ Босић, М., *Женидбени обичаји Срба у Банату*, *нав. дело*, 144.

²⁵² Босић, М., *Главни елементи ...*, *нав. дело*, 193; Босић, М., *Женидбени обичаји Срба у Банату*, *нав. дело*, 146.

Паћело, паћелање или марамисање

Све до краја 19. века венчање по народним обичајима било је присутно, без обзира што се након тога ишло у цркву и обављало црквено венчање. У Срему и Бачкој се тај обред називао *џаћело или џаћелање*, а у Банату *марамисање*. Улогу „законика“, оног који спаја двоје младих људи, имао је кум. Овај обичај представља један од најстаријих видова венчања код Срба, врло често помињан у народним епским песмама.

Марамисање у Банату обављао је кум тако што је узимао од младожење и невесте бурме, везивао их на два ћошка марамице коју је невеста дала. Кум марамицу са бурмама даје младожењи. Младожења устаје и завијену марамицу баца невести три пута. Толико пута и она марамицу враћа њему. Младожења одвезује бурме, те невестину даје њој, а своју задржава заједно са цепницом (марамицом).²⁵³

Паћело се у Срему и Бачкој обављао након откупа младе. Девер је доводио младу у собу где су кум и свекар. Иза ње је стајао момак. Кум је младу даривао *`аљином (џревез, џаћело, џривез, џревес)*²⁵⁴ коју је свекрва послала. Млада платно пребацује преко себе и момка. Понегде је обичај да се младенци, тим платном, пребацују преко стола. Тада се пева: *Удри је ... (име момково) / у лице бело, / у очи црне или Баџи се леји Јово / С бели џаћели / Удри је леји Јово / Међу очи чарне*. Након три бацања, момак прихвата привез и даје својој сестри да понесе у цркву. После овог обреда девојка је даривана кумовским, старосватовским и деверовским привезом.²⁵⁵ Овај обичај представља реликт некадашњег народног венчања. Некада су бурме стављали одмах на прсте младенцима и тиме је чин венчања био завршен. Не зна се када се део обичаја везан за прстеновање пренео у цркву, али је сигурно да од давнина, момак и девојка бурме на прсте једно другом стављају у цркви (касније пред матичарем).

Паћелањем се може сматрати и обичај, забележен на северу Бачке, а који се обављао у моменту када девер поведе младу на венчање. Младожења који је седео за столом, дозива младу у моменту када наилази наспрам њега и, преко стола јој баца кумовски привез који невеста хвата. Тада се запева: *Удри је леји (име момка) или Баџај Јово џаћело, удри леји Мару у чело*. Обичај налаже да се, приликом трећег бацања млада измакне, а да привез ухвати кума која га носи у цркву.²⁵⁶ Избегавање младе да је

²⁵³ Станојловић, А., *нав. дело*, 19-21.

²⁵⁴ Превез или привез је парче тканине које свекрва припрема (тка или купује) младенцима за венчање у цркви. Најчешће је то била бела, танка, лака тканина са лепим везом коју су Српкиње саме ткале (*џурунџук*).

²⁵⁵ Јанковић, З., *нав. дело*, 55-56; Шкарић, М., *нав. дело*, 104-105; Bosić, M., *Tradicionalni elementi ...*, *нав. дело*, 77; Грађа прикупљена за пројекат израде *Етнолошкој ајласа Југославије ...*, *нав. дело*. Казивач Вида Самочета рођ. 1898, Ковиљ, 06.11.1972. године.

²⁵⁶ Вукобратовић, С., *нав. дело*, 67-69.

удари привез код трећег бацања врши се и из убеђења да је онда неће муж тући у браку. У Шајкашкој се верује да младожења треба да прихвати трећи пут привез како би им се прво родило мушко дете.²⁵⁷

Након паћела *домаћин дарива младожењу и блајосиља*. Младожења *йредаје куму ако је новац*.²⁵⁸ Невестин отац је и у Банату, пред кумом и старим сватом, предавао мираз (новац) оцу младожење.²⁵⁹

Привезом су се младенци „везивали“ да би читав живот провели заједно. Такође, прекривање привезом требало је да заштити младенце од негативних утицаја „одозго“.²⁶⁰

Сл. 112 Пребацивање привеза између младеца Јасмине Ковчин и Синише Радојевића, Стапар, 1998, вл. фото С. Вукобратовић

Полазак на венчање

Након што је млада изведена, сватови су кићени рузмарином и цветовима од чипке. У појединим деловима Срема (Крчедин) када девојку изведу, младина мајка поведе сватовско коло, држећи у десној руци решето са житом. Када се коло развије, она се отпушта из кола, улази у средину и из решета посипа присутне сватове и госте житом. Понегде девојчина мати дарива главне свадбаре кошуљама и хаћинама.²⁶¹

Код невесте се, пре одласка на венчање, организује обедовање. Најпре се износила жута супа са флекуцама, а потом паприкаш и печење. Пре обедовања, кум је обавезно заустављао музику и позивао на молитву. Храну не узимају младенци, кум и стари сват, који на самом венчању треба и да се причесте. Након обедовања, младина мати испред младожење поставља три тањира, један на други наопачке, и на њих црвену јабуку. Младожења, пред полазак на црквено венчање узима јабуку, пење се на сто и једним ударцем ногом разбија тањире.

257 Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Бачкој ..., *нав. дело*, 148.

258 Марковић, Д., Прилог проучавању ..., *нав. дело*, 208.

259 Станојловић, А., *нав. дело*, 19-21; Milovanov, Dušica, *нав. дело*, 92.

260 Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Бачкој ..., *нав. дело*, 148.

261 Костић, Д., *нав. дело*, 77.

Разбијање тањира симболично означава да девојка неће више бити у тој кући. Јабуку после венчања дели на пола; једну половину једе млада, а другу младожења. Пре поласка ташта дарује зета кошуљом, а зет ташту платном или кецељом.²⁶²

За разлику од других војвођанских регија, у Банату је обичај да младу убрађују код њене куће, пре одласка у цркву. Млада излази из собе и седа на посебну столицу. Девер је дарује јабуком и бомбонама које ставља у припасану кецељу. Она устаје и слатке дарове истреса на земљу да их деца сакупљају.²⁶³ И овај обичај има своје корене у некадашњем народном венчању када је девојка била марамисана у својој кући, и већ тада се сматрала удатом женом. Због тога се и чин убрађивања обављао пре поласка сватова младожењиној кући, касније пре поласка на црквено венчање.

Полазак на венчање прате различити обреди, зависно од тога да ли се са венчања враћа на ручак код младе, или се иде младожењиној кући. Враћање са црквеног венчања младиној кући уобичајено је било за Срем и неке делове Бачке. Пред полазак на венчање девојка тражи опроштај и благослов од својих родитеља и поздравља се са родбином.²⁶⁴ Обичај је био да млада наздрави свим сватовима, а потом да баци стаклену чашу. Ако се чаша разбије, веровало се да ће прво дете бити мушко, а ако остане неоштећена, биће девојчица. Разбијање чаше и стварање праска имало је за циљ и терање злих духова и демона.

Излазак младе из дворишта уједно је и најтужнији моменат на свадби, јер се она тада опрашта од своје породице и куће у којој је до тада живела. Такође, сматра се да је невеста, од момента када изађе из родитељске куће па до венчања у цркви, подложна разним негативним силама. То је период у коме она више није члан своје дотадашње породице, а још увек није постала члан нове породице. Због тога се пребацује вео преко њене главе, чисти јој се пут којим хода како би била заштићена од различитих урока. Сматра се да младожења, подизањем вела на венчању и пољупцем, преузима заштитну улогу над невестом у будућем животу. Вео је служио и да би се прикрила девојачка лепота од погледа других мушкараца, јер је девојка „намењена“ искључиво будућем супружнику.

Пре поласка девојке из родитељске куће извођене су бројне шале, досетке, али и обреди. Невестина мати је, при поласку на венчање, испод венчанице кћерки везивала кецељу, а у џеп кецеље стављала со, бели лук и шећер. „Материној“ кецељи приписиване су магијске и лековите моћи, па ју је невеста чувала и после венчања; када би дете добило фрас умотавала га је у кецељу.²⁶⁵ У Бачкој су домаћини знали сакрити барјактару барјак, а он је био дужан да га откупи.²⁶⁶ У Банату су младој крали ципелу

262 Вукобратовић, С., *нав. дело*, 67-69.

263 Станојловић, А., *нав. дело*, 19-21; Milovanov, D., *нав. дело*, 92.

264 Јанковић, З., *нав. дело*, 55; Шкарић, М., *нав. дело*, 104-105; Bosić, M., *Tradicionalni elementi ...*, *нав. дело*, 77.

265 Босић, М., *Женидбени обичаји Срба у Бачкој ...*, *нав. дело*, 148.

266 Вукобратовић, С., *нав. дело*, 53.

Сл. 113 Младожења Ратко Ђујић на столу лупа тањире пре поласка на венчање, Сомбор, 1996, вл. фото С. Вукобратовић

нису прелазиле испред кола која иду у свадбу, него би сачекале да кола прођу, да не би „остале уседелице“.²⁷⁰ Млада је водила рачуна да јој на путу до цркве нека љубоморна девојка не баци земљу јер би то значило да ће умрети, да јој не откине комад вела како јој не би успавала срце, или да јој, за време свадбе, не завеже нешто у чвор јер би јој тако завезала брачну срећу.²⁷¹ У Срему је млада, на путу до цркве, бројала онолико оцака колико година није желела да роди дете.²⁷²

уз пригодну шалу. Обично је то чинило неко дете из младине породице. Говорција би позвао девера и младу да затворе прозор, а у међувремену дете би пришло и скинуло млади десну ципелу. Девер је био дужан да плати откуп за „изгубљену“ ципелу како не би водио „босу“ младу на венчање.²⁶⁷

Излазећи из родитељске куће девојка баца марамицу и црвену јабуку преко главе, или настоји погледати ка својој породици да би јој деца личила на њен род. Ови обреди се тумаче жељом да девојка остави сан код мајке, а да буде стално будна код свекрве. Сматрало се да млада, бацањем уплакване марамице, оставља све сузе иза себе, како би будући живот провела у срећи и без суза. Бачену јабуку хватају девојке. Ухваћена јабука значила је скору удају девојци.²⁶⁸

Бројне магијске радње извођене су током пута до цркве, а све за добробит младенаца. Ако би се на путу до цркве срили други сватови, младу су покривали белим платном по глави, а сватови су једни на друге бацали сено, како би се заштитили од злих утицаја и урокљивих погледа.²⁶⁹ Девојке

267 Станојловић, А., *нав. дело*, 33.

268 Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Банату, *нав. дело*, 147; Ivkov-Džigurski, A., *нав. дело*, 92; Kuzmanović, Ž., *нав. дело*, 28; Вукобратовић, С., *нав. дело*, 71.

269 Ivkov-Džigurski, A., *нав. дело*, 92.

270 Filipović, Milenko, *Različita etnološka građa iz Vojvodine, Prilozi i građa*, Vojvodanski muzej, Novi Sad 1962, 23.

271 Јанковић, З., *нав. дело*, 57-58.

272 Босић, М., Главни елементи ..., *нав. дело*, 193.

Сл. 114 Одвојене поворке младожење и младе, Наде Томић и Стевана Јулинца, Бачка Паланка, 1969, ва. фото породица Јулинац

Венчање у цркви

Црквено венчање се некада одржавало искључиво пре подне и то након литургије. Сматрало се да се младенци требају венчати док је сунце у успону, односно док напредује, како би и њихова брачна заједница имала само узлазну путању. Ако су младенци били из различитих места, углавном се венчавало у селу младожење. Међутим, ако су младенци у Срему или јужној Бачкој били из два различита села, венчање се обављало у селу одакле је девојка.²⁷³ Венчавање у месту одакле је девојка има дугу предхришћанску традицију и утемељено је на народном венчању, када се девојка није водила младожењиној кући док није венчана.

Поворка која иде на венчање од младине куће има свој обавезни распоред. Уколико је црква близу, ишло се пешке, а ако је даље, запрежним колима. Невеста иде под руку са девером и својим братом, а младожења са *фиферком* (младина другарица). Понегде младожења иде са кумом и старим сватом на челу колоне. За њима је војвода. На Фрушкогорју кумовски момак са *две свеће у рукама* са кумовском девојком *полази на чело*. *Затим кумови са младожењом*. *За њима девер води младу, а за њима остали сватови са свирцима и џесмом*.²⁷⁴ У неким сремским локалитетима млада је ишла са девером и *енђебулама*.²⁷⁵ У Бачкој Паланци обичај је био да младенци до цркве иду у раздвојеним поворкама; млада у поворци са својом родбином, а младожења са својом.²⁷⁶

²⁷³ Костић, Д., *нав. дело*, 80.

²⁷⁴ Марковић, Д., Прилог проучавању ..., *нав. дело*, 208.

²⁷⁵ Шкарић, М., *нав. дело*, 106.

²⁷⁶ Казивање и фотографије Наде и Стевана Јулинац, забележено 07.02.2017. године.

Сл. 115 Кртани метлама чисте пут испред младе, 1989, вл. фото МВ

Сл. 116 Ношење ћилима на коме ће младенци стојати у цркви на венчању, Мошорин, 1966, вл. фото МВ

У околини Сомбора девер води младу до кола старог свата. На челу колоне су једна или двоја кола са младином родбином. Њихов задатак је да воде сватове на венчање.²⁷⁷

Испред младенаца иду *крџани* и метлама чисте пут којим младенци пролазе. На тај начин су чишћене све бачене чини, ако их је било. По страни колоне ишао је муж старије невестине сестре, са чутуром у којој је вино којим ће се причестити младенци.²⁷⁸

У Ковиљу девер или његов момак носе ћилим који се простире у цркви и на коме ће стајати младенци. Негде ћилим носи кумовски момак. У околини Кикинде обичај је био да младенци у цркву улазе по белом платну (без).²⁷⁹ Такође, ако је обављена веридба и „прстеновање“, младенци пред црквом скидају прстење и дају црквењаку или свештенику да их унесе на Престо како би их освештао. У Бачкој је некада постојао обичај да жена носи сребрни, а мушкарац златни прстен.²⁸⁰

277 Вукобратовић, С., нав. дело, 71.

278 Станојловић, А., нав. дело, 21-22.

279 Milovanov, D., нав. дело, 92.

280 Вукобратовић, С., нав. дело, 77-78.

Чин венчања

Црквено венчање са састоји из два дела: обручавања (заручивања, прстеновања) и венчања (крунисања). Обручавање је реликт прастарог обичаја *йрсиеновања* или *марамисања* и садржи многе његове елементе. Једно од тумачења овог обичаја јесте да се обручавање, у којем се три пута размењују прстенови, чини како би жена добила мушку снагу, мушкарац да би схватио женску осетљивост, брижност и оданост, а обоје да би се међусобно боље разумели. Друго тумачење указује на повезаност са јерменским и сиријским обредима са дугом традицијом у којој се обавља размена крстова ради узајамног преузимања судбина.²⁸¹

Симболи хришћанства, неизоставни на самом венчању, поред свећа су *Светио (ј)еванђеље*, крст и венци (круне). Свештеник младенцима ставља венце на главу. Отуда и назив венчање или крунисање. Венци са једне стране симболизују трнов венац Исуса Христа и сходно томе позивају на узајамно жртвовање, а са друге представљају венац славе за све који склопе брачну заједницу.²⁸² Преко венаца црква даје младенцима благослов за њихов будући заједнички живот. Када уђу у цркву, младожења је ишао десно, у мушки део, а млада лево, у женски. Кумовски момак је простирао ћилим на коме ће младенци и кумови стајати. Када свештеник отвори двери, позивао је младенце да ступе пред олтар, у пратњи кумова. Кумови држе упаљене свеће.

281 Павићевић, А., *нав. дело*, 25.

282 Павићевић, А., *нав. дело*, 24.

Сл. 117 Стављање платна преко главе младеца на црквеном венчању

Сл. 118 Црквено венчање Љубице Милисављевић и Драгољуба Пражића, Петроварадин, 1955, МГНС Е 1748

Сл. 119 Венчање Невенке Пашалић и Паје Ковачевића, Крушедол, 1974, вл. фото Н. Ковачевић

Свеће означавају чистоту живота младенаца и морају бити од природног материјала, воштанице. Оне се остављају у цркви да изгоре након венчања за срећан брачни живот. Младу доводи девер, а младожења *мојри да њре сџане нејо млада њред двери. Кажу да би у живоју био женин њредњак*.²⁸³ Свештеник им везује десне руке *џейницом* (марамца) или пешкиром у знак вечите животне везаности, слоге, верности, узајамног помагања и љубави.²⁸⁴

На венчању младенце су, у прошлости, покривали привезима и то једним што је кум купио, другим од старог свата и трећим од војводе.²⁸⁵ Поред наведених, привезе дарују девер и кућа, односно свекрва. Привезе преко главе младенцима стављају девојке. Обичај да се младенци на црквеном венчању обмотавају *њривезом* дужине 2,5-3 метра постојао је у Шајкашкој и јужној Бачкој.²⁸⁶ Обмотавање младенаца и прављење круга око њих има симболику заједничког животног венца. *Привез* чине штофане хаљине за невесту и одело за младожењу, наравно несашивено.

Младенци заједно са свештеником и кумовима три пута обилазе око налоња на коме су *Јеванђеље* и крст. Кретање у круг представља симбол бесконачности склопљеног брака и заједничког живота.

283 Марковић, Д., Прилог проучавању ..., нав. дело, 208.

284 Станојловић, А., нав. дело, 22.

285 Шкарић, М., нав. дело, 106.

286 Polovina, М., нав. дело, 21; Kuzmanović, Ž., нав. дело, 27.

Сл. 120 Пешкир за везивање руку младенцима из цркве св. Јована Крститеља у Бачкој Паланци, Бачка Паланка, тридесете године 20. века, Е 1831

Сл. 121 Путир из 19. века и кандило из 1778. године, манастир Шишатовац, Музеј СПЦ инв. бр. 9524

На венчању свештено лице има обавезу да пита младенце да ли својом вољом ступају у брак, и да ли их је неко натерао на тај чин. Потом приступа њиховом причешћивању.

Приликом венчања свештеник чита тропаре *Исаије, ликуј, Свјатии мученици, Слава Тебје, Христје Боже* и изговара благослов: *Блајослови Боже брак овај, йодај им живоїи миран, дуїовечан, међусобну љубав, децу добру, сложносїи душе и тїела, угосїтој их да виде децу деце своје, сачувај бесїрекорном йосїтељу њихову, дај им небеску росу одозїо и изобиља земаљскої, исїјуни домове њихове йшеницом, вином и уљем, и сваким добром да би давали и онима који немају...*²⁸⁷

Чашу за заједничко причешће младенаца, у коју се сипа вино из кумовске чутуре, доноси девер. По завршетку венчања, младенцима прво честита свештеник кога млада дарује кошуљом. Кумови се љубе са младожењом и младом и скидају превезе које даривају младој. Некада су младенци љубили кумове у руку. Црквењак узима чашу и тражи од девера „откуп“. Неудате девојке желе из те чаше попити мало вина не би ли се и оне што пре удале.²⁸⁸

²⁸⁷ Марковић, Д., Прилог проучавању ..., нав. дело, 208.

²⁸⁸ Kuzmanović, Ž., нав. дело, 27.

Сл. 122 Венчане чаше пет генерација породице Јулинац (Наталија и Јосиф, Дренка и Стеван, Јелена и Јосиф, Нада и Стеван, Мирјана и Угљеша), Бачка Паланка, 1870-1994, вл. Нада Јулинац

За време венчања чине се одређене радње којима се жели добити преимућство у будућој брачној заједници. Води се рачуна ко ће први стати на ћилим испред олтара и ко ће први крочити из цркве напоље. Невеста настоји да стане младожењи на ногу, да би у наставку живота она била господар куће. У том циљу млада је требала да узме крајцару, баци је у цркви и каже: *Куйи` вола за новац, ња ња веза за колац, не умеде рикайи ни на мене викайи.*²⁸⁹ За време венчања у цркви не треба да звоне звона. Због тога неколико жена из невестине родбине чува звона да неко, из пакости, не би зазвонио и тако „саплео младу“, односно да једном од младенаца не би „одзвонило“.²⁹⁰ Кума је, током венчања у цркви, откопчавала невести минђушу или копчу како би јој отворила срећу у порoду.²⁹¹

Испред цркве млада је преко главе насумице бацала букет (бидермајер), који су хватале неудате девојке. Веровало се да ће се девојка која га ухвати следећа удати. Из истог разлога, после венчања, девојке покушавају да откину парче од шлајера.²⁹²

Код напуштања цркве народ довикује куму: *Кец куме!* и *Куме, изјоре њи кеса!* на шта кум баца ситан новац на земљу.²⁹³ Бацањем новца жели се утицати на две ствари, благостање младенаца, и да звекет металног новца одагна зле силе, ако их има. Новац скупљају деца, старији људи и просјаци.

289 Шкарић, М., *нав. дело*, 108.

290 Ivkov-Džigurski, A., *нав. дело*, 92.

291 Јанковић, З., *нав. дело*, 57-58.

292 Станојловић, А., *нав. дело*, 22.

293 Ivkov-Džigurski, A., *нав. дело*, 92.

Сл. 123 Венчане чаше, почетак 20. века, вл. С. Тодоров

Сл. 124 Свадба на Мијићевом салашу,
Буковац код Сомбора, 1900, фото Р. Симоновић,
вл. фото МВ

Сл. 125 Скупљање новца након
црквеног венчања, Лединци, 1966.

Испред цркве се, уз опште весеље, певало: *Венчало се луче и јолујче, / Смиља луче, а Јова јолујче*.²⁹⁴ У околини Сомбора момак је могао да ухвати младу за руку тек након венчања.

Поворка је са венчања обавезно ишла другим путем у односу на онај којим се дошло у цркву из неколико разлога: како би се избегле зле чини, „да се младенцима не би укрстили трагови“ што би могло довести до њиховог неслагања у браку, као и да се млада не би вратила у род.²⁹⁵ У околини Кикинде био је обичај да младенци, после венчања, најпре иду „сликеру“, а потом кумовој кући.²⁹⁶

²⁹⁴ Kuzmanović, Ž., *nav. delo*, 27.

²⁹⁵ Ivkov-Džigurski, A., *nav. delo*, 92.

²⁹⁶ Milovanov, D., *nav. delo*, 92; Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Банату, *нав. дело*, 146.

Ручак код невесте

У Срему, али и неким бачким местима (Ченеј), све до Другог светског рата са венчања се на ручак ишло девојачкој кући, а у осталим деловима Војводине весеље је настављано у момковој кући. Некада се и на северу Бачке, али и у Банату, враћало младиној кући на такозвани доручак. Забележено је да се за ту прилику спремао „сватовски купус“.²⁹⁷

Са венчања су млада и младожења ишли заједно. Путем којим су пролазили након венчања, пријатељи и родбина су износили на служавнику „понуде“ (*здравница*) сватовима, те се наздрављало младенцима за срећу у будућем животу. Здравнице су износили блиски рођаци и добре комшије и када поворка иде од младине куће ка младожењиној.²⁹⁸

Улазак сватова у двориште препречан је коритом пуним воде на улазној капији. Тај обичај звао се „Дунав“, „Тиса“, „Сава“, „скела“ „чамац“ или „возарина“, зависно која је река најближа. Сви сватови су требали да „пређу преко Дунава“ и да за то „плате скеларину“. Скеларину су наплаћивале куварице или редуше, и то држећи (веслајући) варјачу у рукама. У Банату воду обично „муте“ обрамицама пустосвати и куварице. Уколико би неко покушао да не плати и заобиђе корито, редуше би га „оплеле“ метлом. Једино млада и младожења нису плаћали, или је кум плаћао за њих. Новац који се прикупи у кориту припадао је редушама.²⁹⁹ Вода се, уз ватру, сматра основним елементом у стварању живота. Због тога многе обредне радње садрже воду, чије су особине пурификација, животодавност и заштита. Води се приписује и лустративна моћ, односно могућност чишћења од грехова.

Код богатих шајкашких и банатских сватова „корито“ је служило за продају/куповину прибора за јело, кашика и виљушка, како би сватови имали чиме да једу. Продавао их је, углавном, стари сват. Наиме, двојица домаћина су стављали на капију корито са водом. Плаћањем прелаза добијали су есцајг, а корито је померано да свадбари прођу. Добијени новац ишао је младенцима.³⁰⁰ Такође, раније је постојао обичај откупа виљушке и кашике од кума и куме. Ко је хтео јести, морао је најпре платити.

У дворишту младенце и сватове дочекивала је невестина мајка и посипала шећером, пиринчем и пшеницом. Кад невеста ступи на кућно огњиште после венчања у цркви, мајка и стрина су јој давале свеже јаје да спусти низ недра. Јаје је спуштала мајка, а прихватала стрина. Јаје је требало остати не-оштећено што је био знак да је млада „плодна“. Тиме се желело утицати и на лакоћу младиног порођаја.

297 Вукобратовић, С., *нав. дело*, 117.

298 Влаховић, П., *нав. дело*, 383.

299 Костић, Д., *нав. дело*, 80-81.

300 Filipović, M., *Različita etnološka građa ...*, *нав. дело*, 21.

Сл. 126 Прелаз преко корита на свадби Невенке Пашалић и Паје Ковачевића, Крушедол, 1974.
вл. фото Н. Ковачевић

Сл. 127 Прелаз преко „Дунава“, Бегеч, 1956,
вл. фото МВ

У неким местима, кроз отвор невестине хаљине спуштано је „празно“ јаје „да млада лако роди и буде родна као кокошка“.³⁰¹ На улазу у кућу, у Бачкој и Банату, постављана је посуда са водом коју је невеста требала да изврне и воду пролије. Према народном тумачењу и ова радња је чињена како млада не би имала тешке порођаје.³⁰²

Младини родитељи постављају ручак у соби украшеној за ту прилику. За столом се тачно знао распоред седења гостију. У Срему су младенци седели у прочељу испод иконе, момак са десне, а млада са леве стране. Око њих су били кум са младожењине и стари сват са младине стране. До њих је младожењина родбина, а затим остали сватови и гости.³⁰³ На Ченеју је био обичај да млада седи између кума и куме, а младожења између кума и старог свата.³⁰⁴ Некада млада није седала за сто, него је стајала иза кума, држала му руке на раменима и „дворила га“.³⁰⁵

Када сватови поседају за сто, говорције хватају млађу невестину сестру и дижу на полицу (*шица*, столица) или банак од паорске пећи, као знак да је она следећа за удају. У народу постоји израз да је девојка *скочила на полицу*. Обичај подизања млађе сестре на полицу постојао је и у Шајкашкој. Такође, некада се сматрало да није „прави зет“ ако не поруши баби (ташти) пећ у соби, када се млађа сестра спусти са столице.³⁰⁶

301 Kovačev, Olga, Težak hleb, sladak med, *Vojvođanski svatovi – Zbornik radova*, Edicija: Istorija poljoprivrede, salaša i sela, KID PČESA, Novi Sad 1990, 95.

302 Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Бачкој ..., *нав. дело*, 150.

303 Ivkov-Džigurski, A., *нав. дело*, 93.

304 Kuzmanović, Ž., *нав. дело*, 27.

305 Милутиновић, В., *нав. дело*, 69-70.

306 Polovina, M., *нав. дело*, 19.

Сл. 128 Сватови окупљени око стола, Лединци

На свадбеном ручку у девојачкој кући прво се износио свадбени колач кога је секао кум уз запаљену свећу, читао *Оче наш* и преливао вином. Још један од обреда који указује на некадашњу улогу кума као „законика“, односно божјег изасланика. У неким местима обичај је да колач сече *сџари сват* и да га прекрива новцем.³⁰⁷ Када се ручак износи, све се прво ставља пред кума. Понегде је обичај да кум донесену храну *суџаром* (велика кашика) сипа најпре невести, потом младожењи и најзад себи. Тако поступа код сваког јела. После њега сипају остали гости. Обичај

је да се капе и шешири са глава не скидају у току свадбе, без обзира на то да ли су у кући или напољу.³⁰⁸ На крају ручка, тетке и стрине доносе дарове девојци и поздрављају се са њом. Прикупљени дарови предају се куму на чување и превозе до куће младожење.

Понегде у Бачкој био је обичај да, док су сватови у цркви, у кућу невесте дођу свекар и свекрва, само на супу, а после се враћају својој кући да дочекају свате. То су такозвани „супари“.³⁰⁹ У Срему је забележено да, за време ручка, дођу из младожењине куће маскирани редуше и редушци са квазидаровима, које предају уз шале и смех. Они пробавају супу и у шали коментаришу чија је супа боља. Први напуштају младино двориште како би припремили све за дочек сватова. При повратку краду нешто од живине из младине куће.³¹⁰ Везивање живине код младине куће на штап и ношење попут барјака тумачило се жељом невесте да сватови лете као орао, да би за сунчеве светлости доспели до куће младожење.³¹¹

После ручка, а након кумове здравице, креће се младожењиној кући. Редуше ките коње дугачким пешкирима (од главе до репа). Везују живу кокош за једну дугачку (2-3 м) мотку и предају је *јоворцијама*.

307 Влаховић, П., *нав. дело*, 383; Ivkov-Džigurski, A., *нав. дело*, 93.

308 Станојловић, А., *нав. дело*, 23-25.

309 Brašovan, M., *нав. дело*, 53.

310 Ivkov-Džigurski, A., *нав. дело*, 93.

311 Станојловић, А., *нав. дело*, 8.

Понегде је обичај да млада дарује сватове кошуљама³¹², пешкирима, чарапама или марамима. Дар је повезан са улогом у свадби онога ко се дарује.³¹³

Пред полазак сватова *сѿарац* (младин отац, таст) „напија“ зета. У чашу вина ставља форинту, дукат или круну. Зет треба да испије вино и тада је новац његов. После *сѿарица* то исто чини и остала мушка родбина са младине стране (ујак, стриц). Да се младожења не би опио често га замењују војвода, баша и остали сватови.³¹⁴ Младина мати дарива зета кошуљом на белом тањиру, како зет не би био „шарен“. Младожења кошуљу задржава, а тањир разбија. Само разбијање посуде указује на раскид са дотадашњим статусом невесте и њен прелаз у статус удате жене. Такође, на тај начин се настојало уништити све зле силе, а постоји и тумачење да младожењино лупање судова треба да „омогући“ младој лак порођај.³¹⁵

Приликом растанка мајка кћерки даје печено пиле и погачу. То је „вечера за младенце“ коју они треба да једу одвојено од осталих гостију. У неким селима обичај је да младожења окрене младу три пута око себе, да не би жалила за родитељима. На поласку млада баца иза себе јабуку или мараму.³¹⁶ У Шајкашкој је обичај да девојка, када креће од своје куће, баца преко главе букет цвећа, што је знак да се више неће вратити, односно, неће се развести.³¹⁷ Јабуку и букет су хватале неудате девојке.

Кад сватови крену, младу њена родбина дозива именом, али не треба да се окрене како се не би растала од мужа и вратила у родитељски дом.³¹⁸ Обичај је и да младожења испије чашу коју разбија о колски точак или о дирек на капији. Лупање чаше објашњава се жељом да млада има лак порођај, али и настојањем да се растерају зле силе. Војводилица из невестине куће узима тањир којим се *кери* (весели) ударајући батак у тањир. Негде је обичај да тањир полупа на капији, а негде га поклања младожењи.³¹⁹

Стари сват, на заповест кума, пуцањем из пиштоља наређује полазак сватова. На кумовска кола седа млада, а на кола старог свата младожења. Кад полазе, млада се опрашта са родбином, а сватови певају: *Ој, зоро рујна, зоро*. Један део пута, младини гости испраћају сватове са неколико кола, а потом се враћају кући домаћиновој и часте.³²⁰ У Банату и Бачкој невестини родитељи су, када им кћерка изађе из куће, одлазили у собу, затварали врата, седали на кумовско или младожењино место,

312 Појам *кошуља* или *хаљина* у чину даривања значи комад памучног платна, дереклије или *мисира*, широког око пола метра, а дугачког три и више метара, који се везује преко рамена. Дражић, Ј., *нав. дело*, 104.

313 Влаховић, П., *нав. дело*, 383; Ivkov-Džigurski A., *нав. дело*, 93.

314 Шкарић, М., *нав. дело*, 106; Lonić, M., *нав. дело*, 60.

315 Bosić, M., *Svadbeni običaji Srba u Vojvodini ...*, *нав. дело*, 11; Milovanov, D., *нав. дело*, 92; Босић, М., *Женидбени обичаји Срба у Банату*, *нав. дело*, 146.

316 Станојловић, А., *нав. дело*, 27-30.

317 Polovina, M., *нав. дело*, 21.

318 Ivkov-Džigurski, An., *нав. дело*, 93.

319 Bosić, M., *Tradicionalni elementi ...*, *нав. дело*, 78; Босић, М., *Женидбени обичаји Срба у Бачкој ...*, *нав. дело*, 150.

320 Марковић, Д., *Прилог проучавању ...*, *нав. дело*, 209.

и тако чекали да се врате младини пратиоци. По народном објашњењу то чине из три разлога: како би „злим језицима затворили уста“, то јест, да не би неко оговарао младу и младожењу, да се млада не би вратила кући, или „да не изнесе срећу“ из родитељског дома.³²¹

Довођење невесте у кућу младожење

Од тога да ли се са венчања ишло одмах младожењиној кући или се најпре ишло код младе на ручак, зависило је и време када сватови стижу, а самим тим и да ли је то ручак или вечера. У највећем делу Срема и делу јужне Бачке, након ручка код девојке кретало се момковој кући. То значи у поподневним или раним вечерњим сатима. Због тога постоји обичај дочекивања сватова са упаљеним свећама. У осталом делу Војводине ишло се директно са венчања кући момковој и стизало се на свадбени ручак.

Момковој кући се ишло најчешће колима; младожења и стари сват у једним, а млада и кум у другим. На челу свадбене поворке често иде *чауш* који на штапу носи живог петла „украденог“ код младине куће, који се коље када се стигне младожењиној кући. Петао има двоструку функцију: апотропејску – да разгони зле духове, и жртвену – када се коље након „што је примио на себе сву нечистоћу“.³²²

Долазак сватова у дом младожење прати низ обреда и обичаја. *Мушћулуџије* (*џрвенци*) обавештавају о доласку сватова, а затим се враћају и прикључују сватовима. У неким сремским селима обичај је да се поједини сватови (војвода, чауш, кртани) утркују до младожењине куће, да први јаве радосну вест. Прводошлог чека видно изложен дар од свекрве, односно *мушћулу*, на мотки или грани причвршћеној на капији, родном дрвету или стрехи (стреја) куће. На врху гране је црвена јабука, а испод дар за војводу и његову супругу. Обично су то били пешкир, вино, чарапе, кошуља и хаљина. Уколико кртани стигну први, добијали су по пешкир.³²³ На Фрушкогорју је момак на окићеном коњу одлазио/јахао пред сватове.

Сл. 129 Свекрва и тетка дочекују младенце на капији. Свекрва баца пиринач и држи дар за невесту, штоф за капут и кецељу, Сусек, 1989, вл. фото МВ

321 Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Банату, *нав. дело*, 147; Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Бачкој ..., *нав. дело*, 150.

322 Милошевић, А., Петао у хтонском култу, *Гласник Етнографског музеја*, књ. XVII, Београд 1954, 110.

323 Bosić, M., Svadbeni običaji Srba u Vojvodini ..., *нав. дело*, 11; Bosić, M., Jabuka u običajima ..., *нав. дело*, 75.

Сл. 130 Ровашење животиње, Сомбор, 1930, вл. фото С. Вукобратовић

Кад их угледа, враћа се и јавља радосну вест. За то бива награђен јабуком и пешкиром. Ако га кртани или ко од сватова сустигне и дође пре, дар припада прводошлом.³²⁴

У неким банатским местима свадбена поворка је, до сутона, ишла на чашћавање од рођака до рођака.³²⁵ У Срему је нешто другачије. Ближа родбина и комшије износиле су клупице са послужењем и пићем и тако наздрављале сватовима.

Улазак у двориште и код момкове куће, на исти начин као и код младине, препречаван је постављањем корита у које се убацује новац. Сватове дочекују свадбари у колу. Обичај је да у кућу прво улазе младожења и стари сват, затим кум са невестом, а онда остали гости. По доласку кум тражи „откуп“ за младу од свекра, и док се не нагоде кум не дозвољава младој излазак из кола. Кроз шалу, окреће кола и излази из дворишта, да „врати“ младу. Често кум извођева са откупом пре него дозволи да млада сиђе са кола. Понекад тражи кајсије у време кад их нема, а домишљате куварице, окаче на грану кувана жуманца.³²⁶ У Банату кола са кумом и невестом три пута опкољавају кућу. Када се договоре и свекар плати тражени износ за снају (обично 2 дуката), тада кум тражи *роваша*, односно неку животињу да је *роваше*. Најчешће то буде теле, прасе, овца, понегде петао или голуб. Кум или млада засеку животињи уво само толико да потече крв, а ровашена животиња је од тог момента постајала младино власништво.³²⁷ *Ровашење* указује на жртву посвећену младожењиним прецима.

324 Марковић, Д., Прилог проучавању ..., *нав. дело*, 209.

325 Milovanov, D., *nav. delo*, 92.

326 Milovanov, D., *nav. delo*, 92.

327 Босић, Мила, Обичаји и веровања Срба у Војводини са освртом на околину Сомбора, *Зборник радова XXXII конгреса Савеза удружења фолклориста Југославије*, I, Сомбор 1985, 26-27; Вукобратовић, С., *нав. дело*, 120-121.

Сл. 131 Даривање накоњчета Виктора Гмизића од стране младе Теодоре Милинковић рођ. Марковић, Пећинци, 2014.

Сл. 132 Млада Вера Коларић прима накоњче, Сомбор, 1955.

Накоњче

Доласком у нови дом једна од првих ритуалних радњи, док је млада још на колима, јесте давање *накоњчења* (*уколче, наколче, накумче, доношче*). Она га целива, подиже увис, трипут окреће и дарује кошуљом. У Срему се даривало и мањом тканом торбом пуном слаткиша, или кошуљицом. У Бачкој накоњче се опасује платном. Некад, када је млада довођена на коњу, накоњче се додавало док млада није сјახала. Отуда и назив накоњче. Обично је то мушко дете, између две и пет година, из најуже младожењине породице. Верује се да је добро да дете заплаче, јер ће у том случају и млада имати деце. Тиме се магијским путем желело утицати на плодност и жељу да ускоро и младенци добију мушко дете.³²⁸ Обичај је познат многим словенским народима.

³²⁸ Шкарић, М., *нав. дело*, 106; Bosić, М., *Tradicionalni elementi ...*, *нав. дело*, 78-79. Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Банату, *нав. дело*, 148.

Сл. 133 Светислава Еремић рођ. Келић диже накоњче, Сомбор, 1973.

Сито

Сито окићено пешкиром или тањир у коме су пшеница, пиринач и јабука свекрва додаје младој још на колима. Невеста пшеницу разбацује на четири стране, засипа кров куће и присутне свадбаре. Сито баца на кров, а јабуку себи иза леђа. Према веровању, уколико се сито задржи на крову то је знак да ће се млада задржати у кући. Негде је млада требала да разбије тањир или сито, ако је пало с крова, или да га свадбари згазе ногама. Понегде је обичај да сватове, нарочито младенце, пиринчем посипа свекрва. Тада свекрва младенцима даје коцке шећера, са жељом да им заједнички живот буде слadak. Затим је младој давала сито да погледа у њега, да би у новој кући била увек сита. Снаја је потом сито бацала преко куће.³²⁹ Жито симболише срећу, радост и плодност, као и напредак у новој породици.

По доласку у кућу, у западном Срему, свекрва је младу даривала ћилимом и јорганом, или јастуком и хаћином. Свекрвиним поклоном у виду српског платна и неколико ћилима била је усхићена Савка Суботић. Дар који је добила у Добринцима 1851. године искористила је за уређење гостинске собе у Новом Саду. *Просијрла сам ћилиме ђо ђосијељама, ђо ђајосу, а једним сам засијрла сито; ђа и на зигове сам ђриковала неколико.*³³⁰ Негде је обичај да, када младу доведу у кућу, свекрви поцепају мaramу.³³¹

329 Шкарић, М., *нав. дело*, 106; Bosić, М., *Tradicionalni elementi ...*, *нав. дело*, 79; Радуловачки, Љиљана, *Жијо и хлеб, од зрна до ђојаче*, Музеј Срема, Сремска Митровица 2011, 61.

330 Суботић, Савка, *О нашим народним тканинама и рукотворинама, Лејојис Мајице српске*, књ. 223-228, св. I-VI, Нови Сад 1904, 3; Марковић, Душанка, *Говор шара – ћилими из збирки Музеја града Новог Сада*, каталог изложбе, Нови Сад 2014, 14.

331 Bosić, М., *Tradicionalni elementi ...*, *нав. дело*, 79.

Сл. 134 Млада баца жито из сита

Сл. 135 Свекрва Спаса Наумова баца пиринач и шећер из сита на младенце, Бегеч, 1956, вл. фото МВ

У Срему је обичај да свекрва дочекује снају *великим* или *свекрвиним* колом. До свекрве се хватају млада и младожења, потом заове и јетрве, кума, старосватица, па остали гости. Док игра, свекрва повремено из решета захвата жито, шећер и бомбоне и баца по младенцима дајући тако благослов, а све ради плодности.³³²

Улазак у кућу – бело платно и прелаз преко прага

Највећи број обредних радњи везан је за невестино улажење у кућу младожење, односно свој будући дом. Од кола до кућног прага младој се простирало бело платно. Платно испред младе шири свекрва, вео јој носе девојчице, свекар је скида са кола, баца новац по белом платну, а млада или обоје младенаца га сакупљају. *Војвода иде за њима, њлајно увија око себе и одсече колико му је њојребно за кошуљу.*³³³ У Банату се користи бело платно донесено из цркве по коме младожења носи младу у кућу.³³⁴ Увођење девојке по платну требало је да заштити невесту, јер се веровало да зле силе вребају не само одозго, него и одоздо.³³⁵ На уласку у кућу млада је требала да проспе канту воде *да их зло заобиђе колико се воде излије.*³³⁶

Важност обреда везаних за улазак младе у кућу везан је за народно веровање по коме је брачна веза озакоњена управо тим чином – преласком преко кућног прага. Увођење у кућу увек обавља свекрва. Она дочекује младу на прагу или у кући, са слатким понудама, медом или шећером и погачом. Тиме изражава своју добродошлицу и жељу да међу младенцима влада слога и љубав, и да једно другом буду „слатки“. Дочекивање младе са хлебом, вином, сољу и свећама везано је за јужну Бачку. Мед и хлеб симболишу слогу и љубав младенаца, а со заштиту од злих сила.

Некада се млада није уводила у кућу преко платна него ју је, на рукама, уносио девер (Бачка), свекар (Банат, Срем) или младожења (Бачка, Срем). Ако није била ношена, требала је обавезно праг прећи прво десном ногом. Није се смело десити да млада ногом стане на праг, да га дотакне венчаницом или да за њега запне. У Каћу је млада на праг стављала новац.³³⁷

332 Костић, Д., *нав. дело*, 81.

333 Шкарић, М., *нав. дело*, 106; Станојловић, А., *нав. дело*, 31-32; Ivkov-Džigurski, A., *нав. дело*, 93; Марковић, Д., Прилог проучавању ..., *нав. дело*, 209.

334 Milovanov, D., *нав. дело*, 92.

335 Милутиновић, В., *нав. дело*, 72.

336 Ковачевић, О., *нав. дело*, 95.

337 Грађа прикупљена за пројекат израде *Етнолошкој аџласа Југославије* ..., *нав. дело*. Казивач Анђа Марјановић, 95 година, Каћ, забележено 23.02.1971. године; Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Банату, *нав. дело*, 148.

Сл. 136 Милан Дворнић, *Увођење невесте преко белої йлаїна*

Ритуални прелаз преко прага чињен је из уверења да је кућни праг светиња и да у њему почивају душе предака. Нова снајка је, преласком преко прага, исказивала своје поштовање према прецима младожење, како би је они што боље прихватили као новог члана породице.

У већини војвођанских места млада обредно прелази кућни праг уносећи хлеб и пиће, најчешће вино, у нови дом. На улазу у кућу дочекује је свекрва са два хлеба, две боце црног вина и шећером. Хлебове јој ставља испод пазуха, а вино у руке. По уласку у кућу, млада се поздравља са свим укућанима, након чега је девер водио у собу где је била даривана.³³⁸ Забележено је у Банату да млада, поред хлеба и вина, уноси и две запаљене свеће које ставља пред кума уз речи: *Свејло вам видело, куме или Ево вам, куме, очи.*³³⁹ У Србобрану је уносила и со. Младино уношење хлебова и вина у кућу симболизује њену плодност и срећу младенаца, а берићет и благостање читаве породице. Улога соли била је заштитна.

Након уласка у кућу млада је, у пратњи свекрве, обилазила огњиште и сто са храном. Свекрва је настојала да се млада мало очеше о пећку како не би оставила ђувегију.³⁴⁰ Из истог разлога,

338 Шкарић, М., *нав. дело*, 106; Ivkov-Džigurski, A., *нав. дело*, 93.

339 Bosić, M., *Svadbeni običaji Srba u Vojvodini ...*, *нав. дело*, 12; Босић, М., *Женидбени обичаји Срба у Банату*, *нав. дело*, 149.

340 Грађа прикупљена за пројекат израде *Етнолошкої аїласа Јуїославије ...*, *нав. дело*. Казивач Лаза Симић рођ. 1911., Футог, забележено 28.01.1970. године.

у појединим деловима Баната, млада је требала да, приликом преласка преко прага, руком или марамицом додирне довратак „како би остала у новом дому“.³⁴¹ Да би била понизна према укућанима, некада је девер младу, након преношења преко прага, постављао иза врата.³⁴² На северу Бачке свекрва је требала да младину главу мало „тресне“ о собну пећ како не би напустила кућу, а у Банату млада је љубила пећ како је не би уrekli.

У Бачкој и Банату, након уношења вина и хлеба, младој су давали крпу да мало обрише прозор „да би била чиста као што је стакло чисто“, или икону, чиме је прихватала породични култ. Постоји објашњење да млада икону брише и љуби како би укућани у њу гледали као „у икону“. У Бачкој се веровало да млада треба да гледа у икону како би јој деца била „лепа као икона“.³⁴³ Поред наведеног, младој су даване машице да на огњишту процара ватру, варјача да промеша јело, и везивана јој је кецеља да би била добра домаћица. Све радње везане за огњиште, које се у свадбеним обичајима сматра светињом, везане су за култ предака.³⁴⁴ У неким сремским селима млада у кућу улази са младожењом, а дочекују је свекрва и кључари. Кључар је обично комшија, старији човек, који за време свадбе води рачуна да на столовима буде довољно јела и пића и да сватови буду угошћени како треба. Овим ритуалима наглашен је обред прелаза невесте из једног социјалног статуса у други. Невеста је ступила у везу са младожењиним прецима и била уведена у култ новог дома.³⁴⁵

341 Јаковљевић, А., *нав. дело*, 10.

342 Kuzmanović, Ž., *нав. дело*, 28.

343 Босић, М., *Обичаји и веровања ...*, *нав. дело*, 26-27; Босић, М., *Женидбени обичаји Срба у Банату*, *нав. дело*, 148. Босић, М., *Женидбени обичаји Срба у Бачкој ...*, *нав. дело*, 152.

344 Шкарић, М., *нав. дело*, 106; Ivkov-Džigurski, A., *нав. дело*, 93; Босић, М., *Женидбени обичаји Срба у Бачкој ...*, *нав. дело*, 152.

345 Bosić, M., *Tradicionalni elementi ...*, *нав. дело*, 79.

Сл. 137 Увођење младе, Љиљане Хауптман, преко белог платна које простира свекрва Десанка Бугарски, младу води младожења Димитрије Бугарски, а платно скупља девер, Драгослав Бугарски, Нови Сад, 1970, вл. фото З. Бугарски

Сл. 138 Млада уноси у кућу два хлеба и две боце вина, 1989, вл. фото МВ

За свадбени чин и младенце везано је више обредних хлебова. Хлеб (погача) неизоставан је елемент просидбе, веридбе, позивања у сватове, свадбе, па и обичаја после венчања.

Прављење свадбеног хлеба одувек је код Словена представљало магијску радњу. Једна од основних улога хлеба, осим исхране, била је заштитничка. Веровало се да хлебови на свадби имају посебну моћ, да штите младу од злих духова и обезбеђују њену плодност. Због тога се њиховој изради, али и ломљењу, посвећивала посебна пажња. Тачно је утврђено ко, како и када сме да припрема обредне хлебове, шта се са њима чини током свадбе, и како се ломе. Хлеб је симбол жене, а посредно означава мир и благостање.

Некада су свадбени колач ломили очеви младенаца, као пример хришћанске љубави. Касније се овај обичај заборавио, па је девојчин брат погачу стављао на младеначки кревет где су је младенци ломили. Сматрало се битним да неудате девојке поједу парче те погаче како би се и оне ускоро удале. Такође, верује се да ће газда у кући бити онај ко, при ломљењу погаче, добије веће парче.³⁴⁶

Сватовска погача или свадбени колач је хлеб који меси и младожењина и младина породица. Да би у браку било деце, треба да га умеси трудна жена. Хлеб умешен у младожењиним дому, што је чинила свекрва, сватови носе са собом и стављају на сто за ручак у младиној кући. Младин отац, кад се млада изведе, захтева да се колач прекрије новчаницама и да се оне

Сл. 139 „Саборник“, реконструкција за изложбу „Хајде, брате, купи свате – српска свадба“, Нови Сад, 2017, рад Невенке Башић

³⁴⁶ Вукобратовић, С., *нав. дело*, 126-127.

сложе онако како се слажу црепови на крову куће. На тај начин се проверава колико је „јако кућно сјеме“ у дому у који девојка иде. Сече га кум или стари сват.³⁴⁷

Саборник је хлеб карактеристичан за Срем, украшен цвећем, биљем и гранчицама на којима су, од теста направљене птичице. На рачвасту грану стављани су *лисџићи* (*мавиши*) и јабуке којих је најчешће било три. Јабуке су, на крају вечери, лицитиране. По правилу су их „откупљивали“ кум, војвода и девер. Добијени новац је ишао младенцима.³⁴⁸

Обавезан део *крваља* одувек је била погача. У Банату су прављене велике погачарске торте које су израђивали *цукрази* (колачар) од ораса, шећера и фила. Остали гости доносили су мање торте, а свекрва је правила ситне колаче.³⁴⁹

Од обредних хлебова треба споменути прстенску погачу која се носила на веридбу. (Сл. 30, 31) Она је прављена у облику ђеврека са унапред одређеним местом за стављање прстена/бурме. Мајчина погача, чија улога се сачувала до данас, некада је била обична погача, а временом се мењала, пре свега по укусу – од првобитно обичне бесквасне, преко погаче премазане медом, до слатке погаче листаче која је надевена орасима, медом и сувим грождем.

Од хлебова који се дају после свадбе, посебно место припада погачи која се доноси у „велике госте“. У Банату је обичај да се младој, дан после свадбе доноси хлеб зван „витица“. Уз хлеб доносио се и дар (чарапе и марама).³⁵⁰ Прве године од удаје родбина је, на задушнице, младој доносила *ускришње њоскурице*.³⁵¹ За прве Младенце (22. март) на северу Бачке и у Срему, младенцима су тетке, ујне, стрине доносиле поклоне и плетене колаче „младенчиће“, који су премазивани медом.³⁵²

Сл. 140 Младенчићи, Музеј хлеба Пећинци

347 Влаховић, П., *нав. дело*, 383; Ivkov-Džigurski A., *нав. дело*, 93.

348 <http://www.muzejhleba.rs/o-hlebu.htm> (10.02.2017.)

349 Milovanov, D., *нав. дело*, 93.

350 Filipović, M., *Različita etnološka građa ...*, *нав. дело*, 83.

351 Марковић, Д., *Прилог проучавању ...*, *нав. дело*, 210.

352 Костић, Д., *нав. дело*, 74-75; Вукобратовић, С., *нав. дело*, 157.

У неким сремским (Беркасово, Илинци) и банатским (Ботош, Јаша Томић) селима, млада је, кад ступи у собу и остави дарове, хватала клинове на зиду или вешалици за одећу и изговарала речи: *дрмам клинове, да родим синове!* или *колико клинова ђолико синова!*³⁵³ На тај начин се желело утицати на плодност, као и да потомство буде мушко. Такође, свекрва је знала ставити младој у џеп клинове или ексере, јер је на тај начин желела да јој син има „чврст“ брак.³⁵⁴

За разлику од Срема и Баната, где се сито додавало невести пре него што уђе у кућу, у Бачкој је то чињено након увођења младе у кућу, односно њеног изласка из куће. Свекрва је припремала мерицу (сито, *шиник*) у коју је стављала жито, шећер и црвену јабуку. Житом је снаја посипала сватове, бацала га на четири стране. Јабуку је, преко главе, бацала међу сватове, а потом и сито на кров, јер се веровало да на крову има духова, односно да ту почивају душе младожењиних предака.³⁵⁵

Многи од обичаја везаних за увођење невесте у нови дом указују на старе родовске односе.

Свадбени ручак или вечера

За свадбу се, зависно од броја свадбара и годишњег доба, сто постављао углавном у предњој соби коју би домаћини претходно испразнили и украсили. У летњим месецима подизана је *шайџра* у дворишту, а некад и на *шору* (улица). *Шайџра* је кићена зеленилом, цвећем, украсним тракама, везеним пешкирима и ћилимима.

На Фрушкој гори обичај је да се, после увођења младе у кућу, сватови разиђу и да дођу тек увече на вечеру. По кума, старог свата и девера одлазили су момци и свирци како би им помогли донети *краваље* (*кравај*). Уколико су то радиле жене, звале су се *краваљуше*. *Краваљ* чине дарови у храни: печена ћурка, прасе или јагње, вино и колачи или торта.³⁵⁶ Када кум долази, пева се песма: *Блајо нама, ево нашеј кума*. Исти је ритуал и за старог свата и девера. Деверу певају: *Вес'о Баша, ђо вољи му снаша*.³⁵⁷

Младенци су седали за софру на којој су били со, хлеб, мед, пиће и неко слатко јело, да би им живот у браку био слатак. Храну су узимали из једне посуде или једним есцајгом да би у браку

353 Bosić, М., Tradicionalni elementi ..., *нав. дело*, 79; Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Банату, *нав. дело*, 149.

354 Разговор са Србицом Крстић рођ. Пауновић из Гргуреваца чијој мајци је свекрва ставила ексере у џеп. Разговор вођен 9. марта 2017. године.

355 Вукобратовић, С., *нав. дело*, 124.

356 Шкарић, М., *нав. дело*, 106-107; Вукобратовић, С., *нав. дело*, 129.

357 Марковић, Д., Прилог проучавању ..., *нав. дело*, 209.

међу њима владали слога и заједништво.³⁵⁸ Распоред седења за време ручка/вечере се разликовао у војвођанским областима. Разлике су постојале и унутар саме области.

Сл. 141 Свадбена трпеза у кући, Лединци, половина 20. века

У равничарском делу Срема младенци су јели одвојено од сватова, у другој просторији, и то јело које је невеста донела од своје куће, а на Фрушкогорју су седели са сватовима, *у њорњем челу, испод иконе*.³⁵⁹ Око њих су били кум са десне и стари сват са леве стране. Девер је седео до кумова. Војвода је, са домаћином и *подрумцијама*, дворио сватове. Њему су упућене бројне шале и он их изводи са сватовима.

У јужној Бачкој (Госпођинци) кум је седао између младенаца којима се стављају тањира, али не и есцајг. Кум им је сипао

супу, и то само резанце, које су јели прстима. Супа се, у Срему и Бачкој, није сипала младенцима да им деца не би била „балава“. За разлику од тих области, у Банату су младенци јели супу, а девојке су настојале да из младиног тањира поједу мало супе, како би и оне што пре нашле младожењу.³⁶⁰

Храна је изношена на сто утврђеним редом. Неписано правило је да се све најпре износило пред кумове. Када је јеловник у питању, свака регија је имала своје специфичности. Поједина јела била су обавезна, попут супе или чорбе, куваног меса са кромпиром, сосом и салатом, печења и колача. После следи сарма. Прво печење било је живинско, често ћуреће. Уз месо сервирана је салата од киселих паприка и краставаца. Друго печење је било овчије или свињско. У поноћ се сервирала кисела парадајз чорба са сецканим месом. У ранијим временима, после наведених јела, служен је паприкаш, а у новије време пита и печење.

Поједина јела била су везана искључиво за одређене регионе. Тако је у Срему била чувена сватовска су-па. Спремана је у сватовским лонцима ојачаним жицом. У Бачкој је чешће кувана говеђа супа, а „материна погача“ се делила сваком свату пре супе. Некада се у Бачкој за вечеру спремао сватовски купус.³⁶¹

358 Влаховић, П., *нав. дело*, 384.

359 Ivkov-Džigurski, A., *нав. дело*, 93; Марковић, Д., Прилог проучавању ..., *нав. дело*, 209.

360 Polovina, M., *нав. дело*, 18; Ivkov-Džigurski, A., *нав. дело*, 93; Станојловић, А., *нав. дело*, 24; Milovanov, D., *нав. дело*, 93.

361 Вукобратовић, С., *нав. дело*, 129.

У Банату је био обичај да се, пре свадбе, кољу свиње, па су, пре главног јела, износили *мајушке* (цигерњача), чварке и крвавице.³⁶² Када се изнесе печење, ташта доноси погачу и печено пиле премазано медом које предаје војводи, а намењено је младенцима за вечеру.³⁶³ Пред зору су изношене на сто велике погачарске торте које су доносили кум, стари сват и девер. Остали гости доносили су мање торте, а свекрва је правила ситне колаче.³⁶⁴

Некада се обавезно остављао један сто за незване госте, такозване *кокањаре*. Веровало се да *кокањаре* доносе срећу и они су гошћени боље него звани гости.

Долазак погачара

Младини рођаци на свадби звали су се *йоџачари*, *йоођани*, *йође*, *йовођани* или *јосџи*. Некада су погачари у прву посету долазили недељу, две после свадбе, али се то изменило, те млађи из младине родбине долазе на сам дан свадбе, али нешто касније. Пред њихов долазак млада је скривана. Они доносе „материну погачу“ коју носи младин брат или ујак. Свекрва их дочекује и погачу носи на кревет где ће младенци спавати. Пре него изведу младу пред погачаре, изводе се, слично као код „лажног извођења младе“, убрађене комшинице, чак и мушкарци и нуде фамилији. Када младу, опасану кецељом доведу, њени је дарују бомбонама, марамицама и фигурицама од порцелана.³⁶⁵ У Срему је млада родбина знала доћи дан након свадбе.³⁶⁶

У Госпођинцима погачари, пре него што крену кући, приложе своје дарове у роби и новцу. Прилог у новцу се зове *најџијак*. Најпре *најџија* рођени брат који даје највише новца. Често је то девојачки мираз договорен на неком од предсвадбених састанака. Млада на тањиру прима дарове. Пред полазак најстарији од *йоџачара* (стриц или ујак) одржи пригодан говор за опроштај.

362 Milovanov, D., *nav. delo*, 93.

363 Radulovački, Lj., *Svadbena jela ...*, *nav. delo*, 44.

364 Milovanov, D., *nav. delo*, 93.

365 Milovanov, D., *nav. delo*, 93.

366 Костић, Д., *нав. дело*, 80.

Сл. 142 „Дочек „погачара“ –
младенци Љиљана Хауптман и
Димитрије Бугарски са две свеће
на кућном прагу дочекују младину
родбину, Нови Сад, 1970, вл. фото
З. Бугарски

Сл. 143 Младини гости, Лугово,
1978, вл. фото С. Вукобратовић

Даривање у свадбеним обичајима – дар и уздарје

Битан део човековог живота, самим тим и свадбених обичаја јесте дар и даривање. Даривање се може сматрати друштвеном институцијом у којој важи принцип узајамности – *ако дарујем, онда и добијам*. Дар је знак успостављања контакта.³⁶⁷ Даривање на свадби постоји у различитим облицима. Осим свадбеног дара званог *крваљ*, који је у храни и у виду поклона, постоје и бројни моменти у којима се младенцима оставља новац. Поред младенаца, на свадби су даривани и најважнији свадбари, нарочито кум, стари сват, војвода и девер. Поклоне за њих припремала је младожењина кућа, а понекад и младаина. У Каћу се, куму на дар, припремао специјално ткан ћилим – *обајлија*. Један такав је Даница Малешев рођ. Исаков откала 1932. године за свадбу сину Јовану.³⁶⁸

Млада је спремала дарове за девера, свекра, свекрву и остале чланове младожењине породице. Младина даривања почињала су још на просидби. У Госпођинцима је био обичај да свекрва, на дан свадбе, обуче преко хаљине кошуљу коју је на поклон добила од младе.

³⁶⁷ Карановић, З., *нав. дело*, 116-117.

³⁶⁸ Подаци са инвентарног картона. Ћилим се чува у Етнолошком одељењу Музеја града Новог Сада, Е-1665.

Сл. 144 Ћилим, део девојачке спреме Велинке Челекетић рођ. Јованов од које је наследила кћерка Јованка Челекетић удато Мајин, а потом снаја Милена Мајин рођ. Исаков, рађен почетком 20. века, Иђош код Кикинде, МГНС Е 1628

Тиме је желела показати своју срећу што је добила нову снајку.³⁶⁹ Поклон од младе добијен на веридби, кошуљу, требао је да обуче и младожења на дан свадбе.

На простору целе Војводине доношење дара у виду хране је било уобичајено и звало се *краваљ* (*кравај*). Три су основне ствари без којих „краваљ није краваљ“: печење (прасе, јагње, ћурка, пиле), буренце са пићем и погача. Поред *краваља*, свадбари су доносили и друге поклоне у виду текстилних предмета, посуђа, постељине... Величина и вредност поклона углавном је одређена степеном сродства. По том правилу кум је доносио највреднији *краваљ*. Дарови су показивани на самој свадби, по кумовом наређењу након ручка или вечере, а пре младине игре. Показивао их је војвода, један од кртана или свирац (Срем), чауш (Банат, Бачка) или *жарач* или *йрикумак* (Банат).³⁷⁰ У Срему се хранљиви део *краваља* састојао од *йеченице* – печено пиле са кљуном и канџама.³⁷¹

Најчешћа даривања, поред незаобилазне јабуке, била су у виду новца и накита, а дарови су давани од првог сусрета, односно од упознавања младенаца или од просидбе. На дан свадбе новцем

369 Polovina, М., *нав. дело*, 17.

370 Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Банату, *нав. дело*, 150.

371 Радуловачки, Љ., *Жићо и хлеб ...*, *нав. дело*, 61.

Сл. 145 Слободан Продановић приказује „краваљ“ на свадби Љиљане и Димитрија Бугарског, Нови Сад, 1970, вл. фото З. Бугарски

Сл. 146 На свадби Љубе и Милета Ракића свекрва Јелена износи кумовски краваљ, Сомбор, 1956, вл. фото Сл. Вукобратовић

је плаћано кићење сватова, прелаз преко корита, куповина младе, откуп ципеле, младин плес, јабука, поливање руку... На северу Бачке младенци су се, након пресвлачења, враћали у сватове и ишли у „љубљење сватова“. Носили су тацну на коју су сватови стављали новац. Најчешће је млада ишла у друштву са девером и деверушом. Девер је сипао ракију у чашице, млада додавала сватовима, а деверуша носила тацну.³⁷² У Срему је некада био обичај да се за време вечере изнад стола стави тиква у коју новчани прилог стављају кум, стари сват, девер и остали сватови.³⁷³

Даривање, као вид међуљудске комуникације, представља израз наклоности, љубави и поштовања према ономе који се дарује. Саставни је део људског живота од најстаријих времена. Давање, али и примање дара, ствара срдачну атмосферу међу људима. Даривања младенаца имала су за циљ помагање породици у подели свадбених трошкова.

³⁷² Вукобратовић, С., *нав. дело*, 133.

³⁷³ Шкарић, М., *нав. дело*, 106-107.

Убрађивање

Један од показатеља брачног стања жене био је начин чешљања косе. По коси се могло одредити да ли се ради о девојци или удатој жени. Променом статуса у удату жену девојка је губила „право“ на ношење распуштене или уплетене косе, и непокривене главе. Удата жена је косу скривала на различите начине. Покривање је почињало на самој свадби. У прошлости, у различитим крајевима, оглавље је имало другачији облик и форму, али му је функција увек била иста – да означи удату жену. Начин и време убрађивања девојке зависио је од локалитета, економске моћи породице, као и припадности сеоској или градској средини. У највећем делу Војводине млада је убрађивана након венчања и увођења у младожењину кућу. Понегде је то чињено дан након свадбе. Изузетак чине делови Баната где је млада убрађивана при изласку из свога дома, а пре венчања.

Коса се сплетала у *йунђу*, *конђу*, *чейац* и покривала марамом, капом или неким другим оглављем. Најчешће је то била џега, пресавијена троугласта марама, украшена златовезом и златном чипком. Златом везена оглавља је поседовао само мали број породица бољег имовинског стања.

Убрађај је млада најчешће добијала од свекрве. Разликују се убрађаји у Срему, Банату и Бачкој, па чак и унутар ових регија. На Фрушкој гори млада је везивала косу на потиљку, али није морала носити мараму још 4-5 година од удаје. Постоји неколико различитих описа сремачког убрађаја. Најстарији је забележила Савка Суботић. *Српско йлайно за убрадаче било је йанко као йаучина, а обично је било извезено злайном, сребром или белом свилом. Убрадаче су носиле само жене и њима йовезивале йлаву а крајеви су се сйушйали као вео низ леђа, шйо им је доликовало врло лейо. Беле убрадаче, са йолувенцем од йрављена цвећа, носиле су млађе жене, само йрве йодине. Ако је йре йоја родила дејте, није више носила цвеће, нејо само убрадач.*³⁷⁴ Сличан опис некадашњег убрађаја у Срему даје Милош Шкарић додајући: *Носиле су их само свечаним даном, кад би ишле у йосйе и о црквеним славама.*³⁷⁵ Љиља Радуловачки убрадач описује као ручно ткан, у току ткања украшен пешкир од веома танке памучне нити, у облику издуженог правоугаоника. Сложене орнаменталне композиције рађене су на ужим крајевима. Уткани орнаменти су истакнути златовезом. Поред пешкира, сремачки убрађај састојао се понекад и од чепца.³⁷⁶ Лончаревићев опис капе је нешто другачији. Он је назива *цеја* и описује као мараму од пола метра чији крајеви се везују тако да праве пљоснату полулопту, али са спуштеним једним крајем низ леђа.³⁷⁷

³⁷⁴ Суботић, С., *нав. дело*, 67.

³⁷⁵ Шкарић, М., *нав. дело*, 72

³⁷⁶ Радуловачки, Љиљана, Збирка покривала за главу удатих жена у Музеју Срема у Сремској Митровици, *Раг војвођанских музеја*, св. 30, Војвођански музеј, Нови Сад 1986–1987, 277–288.

³⁷⁷ Марковић, Д., Прилог проучавању ..., *нав. дело*, 210.

Сл. 147 Капа златара, Вашице, око 1930, Музеј Срема Е 771;
Троугласта марама златара, невестинско оглавље, Лаћарак, прва
половина 20. века, Музеј Срема Е 332; Младина капа – цега и украсна
трака – парта, припадали Љубици Јовичић, Брестач, прва половина
20. века, Музеј Срема Е 435-436.

Сл. 148 Убрађај Стеванке
Настасић, Сомбор – салаши,
почетак 20. века, МВ инв. бр. 13135

Сл. 149 Убрађај женски,
Сомбор, крај 19. века, ЕМ инв.
бр. 33628-33630

Сл. 150 Латинка Танурџић удато
Мијић са убрађајем, Мијића салаши
код Сомбора, 1887.

Око поноћи, а након младине игре, у Банату су свекрва и још нека жена, одводиле невесту у другу одају, скидале јој венчаницу, венац са велом и беле ципеле и облачиле обичну хаћину, а на главу везивале мараму у виду *ђулецеје* (цветна капа). Овако обучена млада се враћала у собу са сватовима.³⁷⁸

Изузетно декоративна млада капа, која се у 19. и првој половини 20. века користила у Банату, јесте капа *златара* (*злаћанка*, *младина кайа*, *велика кайа*). Капа је елипсастиг облика са краћим или дужим паром трака које висе низ леђа. Правило је било да капе са дужим тракама носи млада, а са краћим удата жена. Рађене су од свиле, атласа, или сатена, обично у белој, жутој, светлоружичастој или плавој боји. Цела површина им је украшена златовезом у мотивима срца, лала, љиљана, жира, а у средини је обично био стилизован орнамент љиљана или ока. За украшавање капе златаре коришћено је драго и стаклено камење, шљокице, перлице и златне спирално увијене нити. На предњем делу налазио се букет од вештачког цвећа израђеног од свиле, плиша, воска, хартије, жице. Ове капе су биле скупоцене и имале су их само најбогатије девојке.³⁷⁹

Сл. 151 Капа златара, Меленци, 1894. МВ инв. бр. 1109

У северној Бачкој, околина Сомбора, млада је убраћивана на специфичан начин. Убраћај се ритуално преносио са свекрве на снају. Најпре би убраћај био стављен свекрви на главу, а потом би довели младу и посели је поред свекрве. Убраћај се скидао свекрви са главе и стављао младој. На тај начин се веровало да се преноси и благослов везан за плодност. Свекрва и тако убраћена снаја одлазиле су први пут заједно до цркве. Тада млада носи једну од свећа са венчања и пали је за срећан брак. Другу свећу је носила следеће недеље. Понегде се убраћај носио до рођења првог детета, а неке су носиле

³⁷⁸ Станојловић, А., *нав. дело*, 40-41.

³⁷⁹ Шарац-Момчиловић, Вера, Капе са златовезом у Банату, *Гласник Етнографског музеја у Београду*, бр. 58/59, Београд 1995, 91-109; Малуцков, Мирјана, Једно свечано оглавање Српкиње из Семартона (Румунија из прве половине 19. века, *Рад Музеја Војводине*, бр. 41/42, Нови Сад 1999/2000, 63-68; Тешић, Ј., *нав. дело*, 38-39; Шарац-Момчиловић, Вера, *Чија је ово кайа – златом везена ојавља Српкиња од Сентандреје до Земуна и од Темшваре до Ђакова у XIX и првој половини XX века*, каталог изложбе, Етнографски музеј у Београду, Београд 2006, 58-59.

3-4 године. Најчешће је жена убраћај носила до женидбе сина, када га је ритуално предавала својој снаји.³⁸⁰ На северу Бачке, приликом убраћивања, младој у крило стављано је воће и шећер како би била *йлодна као воће, а слајка као шећер*.³⁸¹ Слично убраћивање носиле су и богатије Српкиње у Барањи, и то искључиво недељом, свецом и на свечарима.

Младина игра

Једна од особености српских свадбених обичаја у Војводини, у односу на друге крајеве где Срби живе, јесте *иџра са младом* или *младина иџра*. Плесала се у пару и по томе је добила име *кейуш* или *кейуша*.³⁸² Обредна пракса, као и сам назив, највероватније су преузети од мађарског становништва. Сем забављачке, ова игра имала је и економску улогу. Наиме, за игру су сватови плаћали новој невести.

По завршетку вечере кум је држао здравицу и наздрављао домаћину. Затим је од свираца тражио песму *Мнојаја леџа*, а потом дозвољавао да се игра.³⁸³ По младу, сада већ убраћену, одлазили су војвода и војводиница. Право првог плеса зависило је од плаћања, али су постојала одређена правила у редоследу плесача.

У Шајкашкој први је са младом играо младожења за кога је мајка плаћала, а потом гости који желе да плате. На северу Бачке младину игру започиње кум. Он је узимао *ванџу* (чинију), изводио младу на средину и одређивао „таксу за играње“. Када младожења примети да је мање оних који плаћају, узимао је младу и сакривао је. У међувремену, кума и свекрва одлазе у засебну собу и пребројавају новац.³⁸⁴

Сл. 152 „Младин плес“, Љиљана Хауптман уд. Бугарски са кумом, Гавром Гавриловићем, Нови Сад, 1970, вл. фото З. Бугарски

380 Вукобратовић, С., *нав. дело*, 147-149.

381 Ковачев, О., *нав. дело*, 95.

382 Реч *kettős* (мађ.) у значењу плес у пару. Представља једну врсту плеса Мађара из Молдавије.

383 Марковић, Д., Прилог проучавању ..., *нав. дело*, 209.

384 Beljanski, M., *нав. дело*, 76-77.

Сл. 153 Млада игра са гостима и седи куми у крилу, Сомбор, вл. фото С. Вукобратовић

Игра са младом постојала је и у Срему, а игру је започињао кум или војвода стављајући новац у тепсију (корпу), сито или чинију, а заповедао је војвода: *За кума, да иџра!* Тако су се смењивали стари сват, девер, и други сватови пропраћени војводином узвикивањем: *за сџрица, да иџра!; за џеџку, да иџра!* Са младом је најпре плесала сва родбина, а потом и младожења. После њега са младом играју кочијаши (кумов, старог свата, девера и војводе), а после њих – ко плати више. Тако је млада знала играти и по неколико сати. Ако би *кеџуша* потрајала дуже, свекар је знао платити да млада мало седне. У току *кеџуше* извођене су разне шале за које се плаћало. Тако се, на пример, у Бољевцима и Голубинцима, знало тражити од младе да повуче некога за нос или да некемо нагарави лице. Новце од *кеџуше* сакуплао је кум и давао младенцима.³⁸⁵

У Банату је игра са невестом започињала уз коло *Неџоџинка*, а играло се *џиџко* и *маџараџ*. Игру плаћањем отварала је свекрва, да би с младом први играо њен син, младожења. Затим је плаћао кум, стари сват, па остали гости. Сви гости су се налазили у колу и играли четири корака напред, четири корака назад. Млада је играла унутар кола са оним ко је последњи платио. Новац је стављан у тањир на столу поред ње. Уколико би свекрва приметила да се снаја уморила, стављала је круну у тањир, узимала снају под руку и шетала са њом у колу један круг, да се одмори.³⁸⁶

Свођење младенаца – прва брачна ноћ

Свођење младенаца у брачну постељу, чиме се завршава званични део свадбеног церемонијала, прати низ магијско-религијских радњи. Оно као централни догађај на свадби следи након игре. Из кола су младенце, у одаје у којима ће провести прву брачну ноћ, најчешће одводили војвода и војводиница или кум и кума (Срем), свекрва, заова, девер, кум и кума, прикумак, или су испраћани гласном, бучном музиком (Бачка, Банат). Најчешће су свођени у помоћне просторије, вајат, на таван, шталу, па чак и у кумову кућу, јер је у кући домаћина и даље трајала свадба. Свођење младенаца испраћано је виком, галамом, лупањем и разбијањем.

385 Шкарић, М., *нав. дело*, 107; Lonić, М., *нав. дело*, 60; Костић, Д., *нав. дело*, 82.

386 Станојловић, А., *нав. дело*, 37-38.

Након младине игре, у Срему је младу, у вајат на „спавање“, где ју је већ чекао младожења, сводила војводиница. Следило је узајамно скидање; младожења је скидао венац младој, а она њему чизме. Обавеза војводинице била је да „освешта“ постељу младенцима тако што је трипут попрска *босиљачом* коју умочи у котлић с водом, и да закључа врата. Војвода је разбијао три чаше о врата вајата или чашу из које су младенци у цркви пили вино.³⁸⁷ Пре свођења младенаца другарице су по постељи посипале разноврсно зрневље. На тај начин су желеле да, путем имитативне магије, поспеше њихову плодност.³⁸⁸ Понегде у Срему, кумови су пратили младенце до собе, успут им дајући по коцку шећера, да би једно другом били слатки. У прошлости је постојала посебна соба намењена младенцима, а звала се *ћелерак* (љубавна соба). Они су је користили до доласка нове снајке у кућу.³⁸⁹ Редуше су веровале да, када мледенце сведу на спавање, пред вратима вајата треба да послушкују, не би ли шта чуле. То су чиниле „како деца младенаца не би била gluва“.³⁹⁰

Одвођење младенаца на сједињавање у Бачкој су обављали кум и кума. Након затварања врата, они су разбијали земљану посуду уз речи: *Колико цицица, толико дечице* (Билић). У Бачкој Паланци младенце је сводио прикумак, а у Мошорину заова. Заова је, након затварања врата, просипала канту воде или разбијала неку посуду. Негде су младенце сводили уз буку створену свирањем, певањем и лупањем у металне предмете. Тиме су истицали обредни прелаз и настојали одагнати зле демоне.³⁹¹ Заова је била задужена да сутрадан прегледа кревет (Каћ).³⁹² У Ковиљу проверу је вршила свекрва, а у Футогу момак. У Сомбору су некада младенци прву брачну ноћ проводили на тавану, у љубави и „сласти“. Касније је њихова постеља пренета у предњу, чисту собу. Обично су испраћани деčјим лупањем у „лабошке“³⁹³ или ћупове уз речи: *колико разбијених ћујова толико деце*.³⁹⁴

У Банату би свекрва и заове, пре свођења младенаца, богојављенском водицом и босиљачом попрскале постељу за њих. (Сл. 48) Веровало се да освећена вода и босиљак, који имају јака апотропејска својства, могу да заштите младенце. У неким местима (Банатско Аранђелово, Сефкерин, Иђош) младенце је сводио девер, а негде је то била дужност кума и његовог прикумка. У Баваништу је у прошлости младу на спавање одводио кум, и то у своју кућу, а другу ноћ је требала провести у кући старог свата.

387 Јанковић, З., *нав. дело*, 54; Шкарић, М., *нав. дело*, 106-107.

388 Радуловачки, Љ., *Жијо и хлеб ...*, 61.

389 Костић, Д., *нав. дело*, 81-82.

390 Bosić, М., *Tradicionalni elementi ...*, *нав. дело*, 80.

391 Босић, М., *Женидбени обичаји Срба у Бачкој ...*, *нав. дело*, 153.

392 Грађа прикупљена за пројекат израде *Етнолошкој аџласа Јујославије ...* *нав. дело*. Казивач Анђа Марјановић, 95 година, Каћ, забележено 23.02.1971. године.

393 Lábas (маћ.) део плеса у коме мушкарци ногама (чизмама) лупају о под у такту музике.

394 Beljanski, М., *нав. дело*, 80.

Након свођења младенаца, обичај је налагао да се на вратима полупа ћуп или чаша уз речи: *Мушко, мушко!* Галама се правила и лупањем поклопцима, а за циљ је имала да одагна зле силе.³⁹⁵

Некада је био обичај да млада увече, када се гости разиђу, опере свекру ноге, а он јој је, за тај посао, стављао дукат у воду. На Ченеју је ноге прала не само свекру, него и баби и деди, ако их има. То је чинила све док не дође млађа снајка у кућу. У другим крајевима Бачке млада је ноге прала другог дана свадбе свекру, куму, стрицу, старом свату. Уобичајено је било да, по позиву, прање ногу обавља седам дана после свадбе. Уз прање ногу, у Банату им је намештала кревет за спавање. Са собом је носила посуду са водом и пешкир. За прање је била новчано награђивана.³⁹⁶

Неки од обичаја који се примењују на дан свадбе, у вечерњим сатима и приликом свођења младенаца, указују на давнашњи обичај „права прве ноћи“. Такви су ослушкивање редуша пред вајатом, одвођење младе на спавање у кумову кућу, невестино чишћење куће прво јутро, поливање гостију, прање ногу свекру.³⁹⁷

Драмске игре

После одласка младенаца на „спавање“, сватови, већ уморни, тражили су забаву. Због тога су, у многим војвођанским насељима, после поноћи извођене драмске игре. Негде су извођене још првог дана, а негде тек трећег. Изводили су их младожењини другови, редуше и редушци, да би забавили, развеселили и насмејали госте, али и зарадили нешто новца. Често су свадбени драмски прикази имали еротичан садржај. Најчешће су се изводиле игре *Оштра љаба*, *Покојник*, *Звезда зорњача*... Постојале су у свим војвођанским регијама и, када су свадбени обичаји у питању, представљају још једну од војвођанских особености.

Драмске обредне игре остатак су старијег фолклорног наслеђа које се временом мењало и чији се првобитни смисао не зна. Познато је да су имале магијски карактер јер се, и на тај начин, настојало утицати на плодност.³⁹⁸ Иако су често извођене, мало је игара забележено текстуално. У наставку су дати сценарији неких од њих.

395 Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Банату ..., *нав. дело*, 150.

396 Врашован, М., *нав. дело*, 56; Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Банату ..., *нав. дело*, 151-152; Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Бачкој ..., *нав. дело*, 154-155.

397 Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Банату ..., *нав. дело*, 150.

398 Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Банату ..., *нав. дело*, 151; Марјановић, Весна, *Маске, маскирање и ритуали у Србији*, Етнографски музеј, Београд 2008, 207-212.

Сл. 154 Свадба Савице Анкајчан, Банатско Ново Село, 1905.

Драмске игре у Банату³⁹⁹

У овом делу Војводине драмски прикази су били омиљен вид забаве, у чијем осмишљавању су учествовали сами свадбари. Неке од њих су *шура*, симболична игра волова, *иџра разбоја* са ласцивним сценама, *добровољни ѝрилој*, *млин*, *кошница*, *убијање бика* и друге.⁴⁰⁰

*

Улоге: Данка, Прока, Ника, Катарина, Никола, кум, Катин брат Жива – дечак, Катин стриц Милош (глувонем), Влада, Душан, Цвеја, Ракила, момци и девојке

³⁹⁹ Станојловић, А., *нав. дело*, 35-36.

⁴⁰⁰ Босић, М., *Женидбени обичаји Срба у Банату .., нав. дело*, 150; Марјановић, В., *нав. дело*, 208.

Данка говори Проки:

- Ти знаш тако лепо да појеш, а знам да си и смислио неку нову песму. Хајд` нареди да нам је отпева Ника. – (она плаћа са два динара)

Ника гледа Данку и говори:

- За два динара не певам. Дајеш дупло – онда зевам. Дај стотину у тањир убади, да би чула мој стихар. -

Даринка сакупља новце и тражи од других девојака. Ника пева и прати га гајдаш или он прати себе на гајдама:

- Пита мене моја Дана
Шта ја радим преко дана?
Ја јој рек`о: `Раним марву,
`Раним прасце и живину,
Појим коње, чувам свиње,
Терам прасце и гушчиће.
Од лисице и курјака
Остала ми једна патка.
Од оваца немам ништа
до једнога овна Мишка.
Ни магарца немам више,
морао је да ми липше.
Имам јоште два пацова,
лево и десно од мог плаца,
они троше више хране
него ли све црне вране.
- Живео, живео наш Ника, живео песник! – довикују момци и девојке. Катарина скреће пажњу кума:
- Драги, куме, мили куме, онај Прока тамо ено, понаша се непристојно, `вата руке, гледа

ноге, па тек затим он уздише. Тражим казну али строгу, на ваљак да мења боју. -

Кум:

- Бедни Проко, чудо с тобом, од кад си ти бећар пост`о, и то овде поред мене, на срамоту твоје жене. Хајд` на ваљак, искупи казну, три минута нек` те мазну.-

Прока, нерасположен:

- Идем на ваљак ја, али да кривац нисам знај, у будуће нећу гледат` натикаче без пенцета.
– (Никола и Ника прате га казну да изврше)

У собу улазе три маскирана лица наоружана штаповима и посматрају девојке као да неку траже. Сватови, уплашени, збили се око кума и старог свата иза стола, и нико да писне. Маскирани прилазе девојкама, хватају Кат у вуку са собом. Она се опири, вришти. Катин брат Жива (мањи дечак) се искрада из скупа и доводи стрица Милоша (глувонем момак). Милош вади нож и хоће га зарити једном од отмичара у врат. Знајући да се са глувонемим не треба шалити, маскирани скида маску са лица, Милошу пада нож из руке и он грли свог сестрића Бату. Смеју се шали јер је Бата лако могао да настрада. Маске скидају и остали и настаје општи смех. Затим Прока наступа:

- Овде се неки измотачи, куме, показују. `Оће пред сватовима вештину да продукују. Дозволи да их пустим овамо, по реду да се измотавају, да видимо шта умеду. – (Кум клима потврдно главом)

Два младића улазе маскирани у бика, насрћу на жене и девојке које вриште и беже око стола.

Прока са секиром прилази бику и удара га у главу (у лонац на глави) и обара га.

– `Оћемо ли куме, да делимо одма` месо бика на кантар сватовски?–

Кум:

– Месо можеш да делиш, ал` поштено да мериш! Дели у другој соби и куварице задовољи. (Прока и Милош вуку бика на поњави у другу собу).

У собу улазе Влада и Душан и имитирају халу (ала) са ужетом око врата, а прати их Цвеја као водитељ са палицом у руци. Ала вуче Цвеју ка столу где је кум. Цвеја:

– Куда ћеш хало? `Оћеш кума да изедеш? – (Хала клима главом одрично).

– `Оћеш хало, у куму да загризеш? – (Хала се баца задњим ногама, копа предњим и клима главом потврдно).

Кум баца у тањир неколико новчића и откупљује куму, халину жртву. Хала иде ка деверу. Цвеја:

– Море, хало, кад те шукнем, главурда ће да ти пукне. – (Хала клима главом одрично). Цвеја:

– `Оћеш старосватицу да загриш? – (хала клима главом одрично). Цвеја:

– `Оћеш старог свата да продрмаш? Или се и ти од њега бојиш? – (Хала клима главом потврдно). Стари сват:

– Ево ти га ова хала, баш се у мене заљубила. Евега воринту дајем и ја, а сад беж`те ми до врата. – Ракила:

– Није л` смешно, ова хала баш се у Бају заљубила. О, Бајо, љуби те твоја Дада, умал`те није појела хала. – (Сви остали да их хала не би нападала журе се да у тањир који крајцер убаце. Цвеја узима паре из тањира и ставља их невести у крило).

Најчешће извођена игра у Банату била је игра „попа“ или целивање мртваца. Један од учесника обуче дугу хаљину, имитацију поповске мантије, а другог уносе на дасци као покојника. Поп чита молитву, а пратиоци наричу за покојником. Покојник у игри саставља „тестament“ у коме наводи ласцивне сцене што увесељава присутне свадбаре.⁴⁰¹

У Банату је извођена игра *Камила из Сибира* у којој двојицу момака вежу у погнутом положају тако да су леђима окренути један ка другом. Ко жели да плати може да их „јаше“. Они, заједно са „јахачем“, представљају камилу која долази из Палестине. Код банатских Хера била је позната игра у којој су учествовале две прерушене особе: мушкарац прерушен у жену са стомаком, и дете. На питање откуд му дете, одговарао је од кума, кум је морао да да новац, а маскирани забављачи су игру настављали идући од свадбара до свадбара.⁴⁰²

401 Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Банату ..., нав. дело, 150.

402 Марјановић, В., нав. дело, 208.

Драмске игре у Срему

*

Слично као у Банату, и Сремци су изводили шаљиву игру са мотивом смрти. Игра почиње тако што један младић легне, прекрију га белим чаршавом као покојника, а око њега сватови обилазе и кукају. Понегде мушки облаче женске хаљине и нагараве се. Затим испитују покојника о разним стварима које су се десиле или ће се десити у селу. Он им одговара гестовима или реквизитима које има испод покривача. Када му досади, младић устаје, ухвати неког играча и игра са њим.⁴⁰³ У Бољевцима су се у жене прерушавали младићи и тако маскирани изводили комичне сцене идући од госта до госта, носећи нокшир у коме је кувана кобасица, нудећи госте да тобож једу и од сваког тражили новац. Прикупљени новац, на крају играча, предавали су младој.⁴⁰⁴

*

Једну од верзија ове игре забележила је Д. Костић. „Мртвацу“ се стављала флаша међу ноге, а потом је прекриван чаршавом. Уцвељена удовица и остали „глумци“ ишли су око њега. Удовица је нарицала: *Јадна ја, остџала сам млада и сама, шџа си ми јадној остџавио?* Као одговор, подизала би се и задрмала флаша испод чаршава.⁴⁰⁵

Сл. 155 Сеоска свадба Миленка Стојаковића, Нерадин, 1935.

403 Lonić, M., *nav. delo*, 60.

404 Марјановић, В., *нав. дело*, 207; Марјановић, Весна, Грађа о свадбеним обичајима из Бољеваца (Срем), 1983. и 1984. године, казивач Милица Рашковић (рођена 1922. године).

405 Костић, Д., *нав. дело*, 82.

Драмске игре у Бачкој

Драмске игре на свадбама у Бачкој биле су праве мале представе, а они који су их желели видети, морали су да плате. Најчешће су их изводили *фифери* и жене које су биле задужене за кување, *редуше*. Неке од најчешће извођених и општепознатих представа по бачким свадбама, биле су *самрџник*, *коњ*, *бик*, *болесник*...⁴⁰⁶

У Ковиљу, на свадби Живојина Недића, 1963. године, драмску игру коју је извела Ђурђинка Мишков рођ. Свиленгаћин забележио је Бошко Брзић. Изводи се након што се деца отпрате на спавање и када почне *крваљ*, то јест, изношење дарова.⁴⁰⁷

Сл. 156 Свадба Вукосаве Ђурђић из Вилова и Саве Паунића, Горњи Ковиљ, октобар 1940, вл. фото Б. Брзић

*

Повраћак из рајна или Диријент

Лица: диригент – женско; говорник – женско или мушко; свирац (или свирци); публика

Диригент једну руку (леву) сакрије под одело тако да један рукав буде празан, а рука протурена у панталоне. У слободној руци држи диригентски штапић, а пред собом (на каквом столу) рашири „ноте“ (књигу или новине). Маскиран је каквим шеширом, наочарима, брковима и слично. Свирац има какав музички инструмент (хармоника, тамбура, виолина или нешто друго)

Говорник: – Музика, молим туш! -

Свирац: (свира туш)

Говорник: – Овај господин је наш Ковиљчанин, Пера Свирац, који је рањен у рату и после дугог лутања по свету срце га је вукло да се врати својој кући.

Публика: – Живео Пера! Добро нам дошао!

⁴⁰⁶ Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Бачкој ..., *нав. дело*, 154.

⁴⁰⁷ Brzić, Boško, Povratak iz rata (narodna gluma u jednoj slici), *Vojvodanski svatovi – Zbornik radova*, Edicija: Istorija poljoprivrede, salaša i sela, KID PČESA, Novi Sad 1990, 88.

Сл. 157 Велимир Михајловић, *Свадба*, 1964,
вл. МНМУ, Јагодина

Сл. 158 Игра са јастуком на појутарју, сватови код
породице Рачић, Билић код Сомбора, 1939.

Говорник: – Пера више не може да свира али ће сада да диригује једну игру.

Диригент: (намешта „ноте“)

Говорник: – Молим валцер.

Свирац: (Свира валцер)

Диригент: (Махањем штапића у такту свирке диригује, потом протура кажипрст скривене руке кроз шлиц да придржи штапић док преврне нову страницу „нота“. Наизменично диригује и преврће странице све док публика не схвати шалу).

Публика: (Схвативши диригентову вештину, смеје се).

Диригент: (Широким покретом прави круг штапићем да се свирка заустави).

У Сомбору и околини позната је игра са јастуком. По одласку младеца на спавање, чауш би узео јастук, а сватови би играли коло. Чауш би ушао унутар круга и играо у супротном смеру. Јастук је стављао испред девојке са којом је желео играти. Девојка је требало да клекне на јастук, пре него што чауш успе да јој га измакне. Тада би од њега добила пољубац. Ако не успе да клекне, онда је чауш добијао пољубац од девојке. На крају игре чауш би цепао јастук и посипао перјем сватове, нарочито девојке, што је изазивало весеље и грају.⁴⁰⁸

⁴⁰⁸ Вукобратовић, С., *нав. дело*, 134-135.

ПОСТСВАДБЕНИ ОБИЧАЈИ

Постсвадбени обичаји почињали су већ ујутро после свадбе, а највећи број обреда из овог дела дешавао се тога дана. За невесту дан је почињао врло рано, најчешће ритуалом „поливања“, при чему она даје „имена“ укућанима, односно надимке, којима ће их убудуће звати. Иако је њена агрегација започела довођењем у дом младожење, ово је дан када се млада први пут суочава са свакодневним обавезама. У овом делу се обављају и узајамне посете две породице, такозвани погачари, односно гости. Наведени су и обичаји везани за младенце, који се углавном дешавају у години након венчања.

Други дан свадбе – први дан у новој породици

Други дан свадбе познат је и под називом „ракија“, „деверовска част“, „башина вечера“, „кумовска част“ (Чента), „мала свадба“ (Црепаја), „велика свадба“, „редушин дан“ (Уља) или „свекрово весеље“. Тог дана, од раног јутра, кува се и пије врућа ракија. Изношен је креветски чаршав на којем су младенци спавали да се види *роваши*, доказ о „чедности“ невесте, позивани су на ручак гости који нису били на свадби, испраћан је кум и остали сватови.

Дан након свадбе за младу је почињао нови живот у новој породици. Она је устајала пре осталих укућана како би имала предност у кући. Једна од првих радњи била је да са девером или момцима и девојкама иде на бунар или извор по воду којом је поливала сватове и укућане на умивању. Прво се умивао кум кога је млада љубила у руку. Свако је плаћао поливање сем свекра, коме је млада даривала пешкир.⁴⁰⁹ На „поливању“ невеста је давала имена (надимке) младожењиној родбини: брате, голубе, злато, срце, лепа, драга, сејо...⁴¹⁰

409 Костић, Д., *нав. дело*, 82-83.

410 Вукобратовић, С., *нав. дело*, 137.

Сл. 159 Пешкир из цркве Св. Јована Крститеља у Бачкој Паланци, тридесете године 20. века, МГНС Е 1835

Сл. 160 „Поливаћи пешкир“ са стиховима, Стара Моравица код Пачира, пешкиром је млада, на дан венчања, брисала ноге свекру. Везла око 1912. године Степанија Жижић рођ. Рацић, рођена у Горњем Милановцу, као девојчица преселила се са родитељима у Суботицу, ЕМ инв.бр. 6439

Своју вредноћу млада је показивала чишћењем куће, дворишта и улице испред куће, уношењем дрва, постављањем доручка укућанима.⁴¹¹

Сватови који су целу ноћ провели код младожење настављали су, од раних јутарњих сати, са различитим видовима забаве. Кум је знао да тражи да се сто са столицама и послужење преместе на „камару сламе“. Пењање на кров куће ради рушења оцака на кући било је уобичајено у северном делу Бачке. Често би порушена била и зидана пећ.⁴¹² На кров или дрво су се, на захтев кума, понекад морали пењати и свирци.

На ручак другог дана, поред сватова који су остали од претходног дана, у госте су позивани старији из родбине (који нису били у свадби) и комшије. Том приликом гости су даривали новцем младу, а она их је послуживала слатком ракијом.⁴¹³ Врло често је на „ракији“ веселије него на дан свадбе.

Један од ритуала забележен на простору Бачке јесте и „орање“, а његова симболика везана је за плодност. Наиме, сватови су у припремљен плут упрезали свекра и свекрву да би „орали“ њиву, а млада је за њима сејала жито, бацајући ситне новце, шећер, жито, бомбоне и остало. Понекад су куму постављали на трагаче, да је сватови возају по дворишту. Свирци су присутни и одговарајућим песмама испраћају овај ритуал.⁴¹⁴ У Бачкој Паланци орање је обављано како би „расла кудеља“.⁴¹⁵

У Сомбору је други дан свадбе млада, након доручка, „чешљала“ госте. Овај ритуал називан је још и „перјање“. Пре чешљања чауш би поцепао јастук и перје просипао по сватовима како би сваком

411 Костић, Д., *нав. дело*, 82-83.

412 Интервју са Дејаном Томићем који је рођен у Стапару 1948. године, разговор забележен 05.04.2016. године.

413 Ivkov-Džigurski, A., *нав. дело*, 94.

414 Вукобратовић, С., *нав. дело*, 142-143.

415 Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Бачкој ..., *нав. дело*, 155.

Сл. 161 „Орање“ и
„перјање“ у сватовима
Данилке Бикар
и Бранка Мијића,
Буковачки салаши код
Сомбора, 1957.

Сл. 162 Свирци на
крову, Банат

Сл. 163 Млада чешља свекрву, Сомбор, 1939,
вл. фото С. Вукобратовић

глава била пуна перја. Млада их је све редом чешљала реквизитима које је кума даровала (чешаљ, огледало). Врло често је кум захтевао да га млада обрије. Чешљање и бријање се плаћало.⁴¹⁶

Нешто другачији ритуал забележен је на северу Баната. Везан је за жене које су се маскирале у „бербере“. Кроз „руке бербера“ морали су да прођу сви, а шишање и бријање се плаћало. Добијени новац „бербери“ су предавали новој младој као „отпремнину“ за бебу.⁴¹⁷

Младожења је кошуљу коју је имао на венчању носио и другог дана, и у њој је требало да буде наредних седам дана. У неким крајевима (Сомбор) верује се да кошуљу са венчања младожења треба да поцепа у првој години брака.⁴¹⁸

⁴¹⁶ Beljanski, M., *nav. delo*, 80; Вукобратовић, С., *нав. дело*, 138-139, 142-143.

⁴¹⁷ Босић, М., *Женидбени обичаји Срба у Банату ...*, *нав. дело*, 151.

⁴¹⁸ Босић, М., *Женидбени обичаји Срба у Бачкој ...*, *нав. дело*, 154.

Праћење гостију

Другог дана свадбе се испраћају гости, опет по устаљеном реду. Прво се прати кум, затим стари сват, девер, па војвода и остали гости. Некада су, да би задржали кума што дуже, замрачивали прозоре и палили стогове кукурузовине на капији. Улога ватре на свадби је апотропејска, односно, требала је да младенце заштити од мистичних сила јер се веровало да демони беже од ватре. Ложење ватре при испраћању сватова, као и код добегавања невесте, имало је за циљ очишћење дома од злих сила и наставак срећног живота нове брачне заједнице.

Кум је до пола пута или до куће испраћан уз музику.⁴¹⁹ Испраћај је, као и долазак кума, знао бити организован са „хоклицама“ које момци (фифери) наизменично померају. Пре поласка кум одржи здравицу младенцима и домаћину и тада се скупљају новци за младенце.⁴²⁰ Обичај је био да се завршно испијање вина обави из тикве. У јужном Банату свадбари су са кумом играли око ватре коло „оро“ или прескакали ватру. После прескакања ватре, свекрва је младенцима доносила јастук на коме су требали да се клечећи пољубе. Након тога, *жарач* је цепао јастук и расипао перје по сватовима.⁴²¹

Слични обреди забележени су и у Срему. У Бачкој је кум организовао доручак или ручак; најчешће је то био паприкаш. Међу последњима су испраћане куварице или редуше, које су, уз гајдаша, певајући обилазиле село.

Када се сви гости разиђу на сокак је, са свирцима излазила свекрва, и певала бећарце. Негде је обичај да тога дана, у поподневним сатима, долазе повођани да виде да ли се млада добро „сместила“.⁴²²

Сл. 164 Испраћање гостију, вл. фото С. Вукобратовић

419 Ivkov-Džigurski, A., *nav. dela*, 94.

420 Milovanov, D., *nav. delo*, 93-94.

421 Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Банату ..., *нав. дело*, 151.

422 Вукобратовић, С., *нав. дело*, 144-145.

Сл. 165 Двострука свадба у кући Тиме Челекетића, Мокрин, 1905, вл. фото Д. Бадрљица

Сл. 166 Јулијана и Ранко Јовановић, Руменка, 1929.

Фотографисање младенаца

Свадба, као један од највеселијих чинова у човековом животу и дан када се не штеди ни на чему, појавом првих фотографа у Војводини, постаје најважнији догађај који се бележи фотоапаратом. Некада фотографисање није било једноставно. Најстарије српске свадбене фотографије настале су половином 19. века у Бечу и Пешти где су младенци, из вишег социјалног staleжа, путовали и са собом носили комплетну свадбену одећу како би се „сликали“.⁴²³

Средином 19. века фотографисање су обављали углавном „путујући фотографи“, а први домаћи фотографски атељеи на војвођанском тлу отварају се шездесетих година истог века, наравно, најпре у градовима (Зрењанин). Већ почетком 20. века постало је уобичајено да се сватови фотографишу. Углавном су фотографисани младенци појединачно, затим млада и младожења са кумовима, родитељима, девером и тако редом. На крају се правио један групни снимак сватова, музичара и младенаца.

Сл. 167 Јулијана и Миливој Бадрљица, Мокрин, око 1878, вл. фото Д. Бадрљица

⁴²³ Најстарије свадбене фотографије у Србији начинио је Анастас Јовановић 1848-1850. године; Душковић, Весна, Свадбена фотографија као извор за тумачење елемената материјалне културе, *Обичаји животног циклуса у ірадској средини*, Етнографски институт САНУ, Посебна издања, књ. 48, Београд 2002, 304.

Сл. 168 Свадба Александре Јовановић и Димитрија Николића са тамбурашким оркестром Васа Јовановића, двадесете године 20. века, Нови Сад, МГНС Е 1838

Сл. 169 Свадба Вукосаве Ђурчић из Вилова и Саве Паунића из Горњег Ковиља, 1940, вл. фото Б. Брзић

Фотографије су постале извор за проучавање свадбених обичаја. На основу њих може се уочити да се прве беле венчанице појављују осамдесетих година 19. века и то најпре код богатијих, грађанских породица. Венчане фотографије прављене су и накнадно, ретуширањем и колорисањем. То су чинили „сликери“ на основу фотографија. „Удешаване“ венчане, брачне или породичне слике касније су чиниле главни декор изнад постеља, на зидовима собе.

Посете после свадбе

Уобичајено је и нормално да девојка након удаје посећује своје родитеље и родбину, као и да се нови пријатељи међусобно посећују. Посебно су значајни први одласци или прво виђење, сада већ удате жене, са својим родитељима. У различитим крајевима постојала је различита обредна пракса. Негде је практиковано да млада родбина најпре долази у госте, у другим да то прво чини младожењина страна. Постоје места где у посету иде само млада, или да младенци уопште не иду на

прво виђење. Долазак погачара младожењиној кући се променио, те погачари у прву посету углавном долазе на сам дан венчања, али нешто касније, у вечерњим сатима.

Најраспрострањенији обичај у Војводини јесте да у прву посету долази младина родбина да виде како се невеста снашла у новом дому. Обично је то било недељу или две након свадбе. Позивао их је младожења, а као симбол позива доносио је ташти јабуку. Погачари су са собом обавезно доносили погачу. Називани су још *йоде* (посета), *йовођани*, *йоође* (околина Вршца), *йохођани* или „млади гости“. У *йовођане* је долазио непаран број гостију, најчешће петоро, углавном млађи из младине родбине, али не и родитељи. У Банату су дочекивани песмом: *Киша йада, орање се бели, / браћа сеји йоіачу донели. / Поіачари, да вам се йойужим, / ја од данас йуђу мајку служим, / йуђу служим, а за својом йужим...*⁴²⁴ Млада је госте дочекивала скривена, а погачари су требали да је траже.

Погачари нису долазили без „материне погаче“. Прављена је од растезаног теста напуњеног орасима и сувим смоквама. Месила ју је младина мати. Ако је била удовица позивала је некога од родбине да то учини. Негде је био обичај да орасе и смокве на тесто посипа девојка.⁴²⁵ Носио ју је и сестри предавао младин брат да би и она родила мушко дете (Банат). У неким местима мајка је слала две или три погаче (Моловин, Бачинци). Уз погачу је обично слала коцке шећера.⁴²⁶ У Банату су „материну погачу“, на којој је био поклон у виду „материјала“ за хаљину, умотавали у чаршав од дамаста. Невестин брат је, донесеном погачом, „ударао“ сестру по леђима онолико пута колико је желео да му сестра има деце.⁴²⁷ У Срему су, уз погачу, ношене све врсте семенки које се нађу у кући или језгра ораха да би млада била „семењака“, или да би јој успевали усеви које те године буде сејала.⁴²⁸ Погача, као симбол изобиља и плодности, се доноси, ломи и обредно једе, да би се

Сл. 170 Породица Келић иде у посету удатој Драгици Сакић рођ. Терзић, вл. фото С. Вукобратовић

424 Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Банату ..., *нав. дело*, 152.

425 Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Банату ..., *нав. дело*, 152.

426 Босић, М., *Из животиа и обичаја Ченејских салаши*, Стари Ченејски салаши, 1237-1945, Ченеј 1984, 110.

427 Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Банату ..., *нав. дело*, 91.

428 Босић, Мила, Женидбени обичаји код Срба у Срему, *Рад Музеја Војводине*, бр. 32, Музеј Војводине, Нови Сад 1990, 276; Босић, М., Главни елементи ..., *нав. дело*, 198.

Сл. 171 Одлазак младожење Рајка Јањатовића из Централe (Сомбор) по „гађе“ о првом Божићу код младине породице Туцаковић у Ранчево, 1950.

младенци, али и цела породица, слагали кроз цео живот.⁴²⁹ Уз погачу невести је доношен дар у виду торте, одевних предмета или новца.

За материну погачу везан је обичај „ломљења погаче“. Невестин брат је погачу остављао на кревет на коме су младенци спавали, а они су

је ломили над постељом и гледали чија је половина већа. Већи комад значио је газдовање у кући. Понекад су погачари котрљали погачу по кревету да би им дете брзо проходило.⁴³⁰ У Србобрану погачу су младенци ломили „преко кућног прага“. У неким банатским местима погачу са младом ломи њен брат (Старчево), а негде брат погачу ломи над младином главом (Вршац, Уља, Црепаја). У Банатском Новом Селу погачу ломи свекрва, а у Иђошу млада сече погачу на делове, по једно парче једу она и младожења, а остало подели гостима.⁴³¹

Погачари су угошћавани на посебан начин. У Банату им је припремано јело од петла кога су говорције „украли“ код младе.⁴³² Гости су остајали три обеда или два дана. При испраћају су младини родитељи остављали јабуку домаћинима, као позив да дођу у узвратну посету.⁴³³ Код банатских Хера испраћали су их са ћилимима разапетим између две мотке.⁴³⁴ Ако су погачари испраћани до куће, обичај је био да младожењу попну на кров и да му ташта додаје платно које досеже до земље.⁴³⁵

У Ковиљу прве недеље у посету стиже младаина родбина, али не и родитељи који долазе у „велике госте“ обично за свечаре (слава). Правило је било да младенци могу ићи младиним родитељима тек после њихове посете. У Банатском Брестовцу „на велике госте“ невестина мати је доносила

429 Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Банату ..., *нав. дело*, 152.

430 Босић, М., Главни елементи ..., *нав. дело*, 198.

431 Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Банату ..., *нав. дело*, 152.

432 Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Банату ..., *нав. дело*, 153.

433 Ivkov-Džigurski, A., *нав. дело*, 94; Марковић, Д., Прилог проучавању ..., *нав. дело*, 210.

434 Димитријевић, Софија, Обичаји у личном и породичном животу, *Банатске Хере*, Посебна издања Војвођанског музеја I, Нови Сад 1958, 245.

435 Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Бачкој ..., *нав. дело*, 155.

колаче мешене квасцем, да би јој кћерка родила сина.⁴³⁶ Велики гости су називани још и „стари гости“.

У узвратну посету, најчешће следеће недеље, ишли су млада, свекар и свекрва и старији из младожењине родбине. Младожења је долазио увече или тек наредне недеље, заједно са млађима из његове родбине. Они су називани „млади гости“.⁴³⁷ Тако се измењају пријатељска весеља. За разлику од Баната, где момак није одлазио у узвратну посету, у Срему је ишао у *јрвиче*, када се невеста први пут враћа као удата жена у родитељски дом. Ова посета називана је „велики гости“. У неким сремским селима ова посета је називана и „по судове“.⁴³⁸ У Бачкој и Банату узвратна посета се називала још и „повратни гости“. За време ове посете, у Банату је велики број обредних радњи везан за младожењу. Њему се пеку јаја за част или му ташта даје јаје које он треба да разбије о собну пећ. Јаје у обреду указује на симбол плодности, нови живот. За неке локалитете везан је обичај даривања зета кошуљом на тањир, с тим да је зет требало да разбије тањир. У Српској Црњи зет је, симболично, требао секиром да разбије собну пећ.⁴³⁹

У Бачкој (Каћ) први у посету иду младенци заједно са свекром и свекрвом, док младини родитељи долазе после. Младенци су у прву посету ишли на позив младине мајке. Она је обично, на први већи светац после сватова, долазила са погачом да позове кћерку, зета и пријатеље у посету. Та посета се зове „први гости“, „нови гости“ или „млади гости“. У повратне госте се обично ишло недељом после литургије. Гошћење је трајало до сутрадан. Након неког времена девојачки родитељи су узвраћали посету.

За Сомбор и околину карактеристично је да прве недеље након свадбе кум позива младенце на ручак, друге стари сват, а треће младенци позивају њих.⁴⁴⁰

Трећег дана свадбе у Банату су одржаване *судоваре*. Биле су то жене из комшилука и родбине које су долазиле по своје, за свадбу позајмљено, посуђе. Домаћини су их чистили храном и пићем.⁴⁴¹

Сл. 172 Торба
из породице Антић,
Краљеви код Руме, почетак
20. века, МГНС Е 1634

436 Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Банату ..., *нав. дело*, 153.

437 Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Бачкој ..., *нав. дело*, 155.

438 Влаховић, П., *нав. дело*, 385; Ivkov-Džigurski, A., *нав. дело*, 95.

439 Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Банату ..., *нав. дело*, 153.

440 Вукобратовић, С., *нав. дело*, 153-154.

441 Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Банату ..., *нав. дело*, 152.

У Шајкашкој су младенци, након свадбе, одлазили на салаш да живе и рађају децу. У село су долазили повремено о крсној слави, Божићу, Ускрсу и сеоској слави.⁴⁴²

Прве недеље након венчања, у Банату младој нису дозвољавали да излази из куће јер се сматрало да је подложна утицајима злих сила. Ако је то чинила, морала је, пре поласка да пољуби собну пећ (фуруна), или да у џепу понесе мало хлеба, соли и бели лук.⁴⁴³

У годишњем циклусу народних обичаја постоје дани битни за младенце. За прве задушнице после свадбе, новој младој родбина је доносила дар, а деверова мајка преслицу, вретено и повесмо кудеље (Банат).⁴⁴⁴ Младенци су, на дан Божића, посећивали кума и носили му плетени колач, јабуку и орахе. На Божићни дан, плетени колач и парче чеснице су, удатој кћери, слали родитељи, што је био знак да је нису заборавили. Обичај је да на Божић момци и девојке са младожењине стране иду по платно за „гаће“ младожењи.

Понекад је „гаће“ добијао и од тетака, стрина и ујни са младине стране. Врло често би зета обмотали тим платном и правили различите шале на његов рачун. На поласку кући платном су знали опасати и коње, кола или саонице.⁴⁴⁵ У Банату је овај обред везан за други дан Божића, а у појединим локалитетима Баната и Бачке за узвратну посету, то јест, „велике госте“.⁴⁴⁶

На Васкрс су младенци, обавезно у ручно тканој торби, носили куму плетени колач и офарбана јаја. Међу јајима често је било једно гушчије.⁴⁴⁷

На материце се даривала млада. Поклоне су јој доносили и младожењина родбина и њена мајка. Најчешће су то били колачи „младенчићи“, погача листача и поклони у виду текстилних предмета или посуђа.

Сл. 173 Веселе на свадби у Лединцима

442 Polovina, M., *nav. delo*, 22.

443 Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Банату ..., *нав. дело*, 154.

444 Филиповић, Миленко, Слава или светац, *Банатске Хере*, Посебна издања Војвођанског музеја I, Нови Сад 1958, 302; Filipović, M., *Različita etnološka građa* ..., *nav. delo*, 83.

445 Вукобратовић, С., *нав. дело*, 155.

446 Босић, М., Женидбени обичаји Срба у Банату ..., *нав. дело*, 153.

447 Вукобратовић, С., *нав. дело*, 156.

Музика

За веселе сватове, колико су значајни младенци и гости, још су значајнији „музиканти“. Без „банде“, свирке и песме, сватови су „глуви“. У самој свадби мало је тренутака који нису праћени одговарајућим музичким садржајем, односно свирком, песмом и игром. Певало се приликом дочека сватова, доласка кума, кићења сватова, спремања младе, уласка у младину кућу, њеног извођења, стављања венца на младину главу, поласка од њене куће и тако редом до испраћања сватова. Музика је често пратила и дешавања пре свадбе, нарочито веридбу, пренос девојачке спреме, окупљања уочи свадбе...

Музичка пратња у Војводини је до половине 19. века била гајдашка, ређе фрулашка. Касније примат преузимају тамбураши, а пред Други светски рат све заступљенији инструмент постаје хармоника. У прошлости, гајде су биле „кумов инструмент“. Кум је доводио гајдаша који га је пратио све време. Колико су на свадби били важни свирачи, исто толико су били важни и певачи. Обично су свирачи били истовремено и певачи. Али, на свадби су знали запевати сви који то умеју или желе. Ипак, постојале су особе, природно надарене лепим гласом, за чије певање се знало „надалеко“. Тако је на Фрушкој гори, почетком 20. века, због лепог гласа била позната Ката Симићева, па када се знало да ће она певати на некој свадби, долазили су људи само њу да слушају.⁴⁴⁸

Свадба је праћена одговарајућим песмама у целом свом току, као неком врстом специфичног сценарија сватовских догађаја.⁴⁴⁹

Сл. 174 Девер Стеван Мудрински са гајдашем у Андријиним сватовима, Србобран 1900, Е 875

448 Катарина Лукић рођ. Марјановић (Бешеново, 1896), по оцу Сими звана Ката Симићева. Rihtman, Cvijetko, Katarina Lukić, *narodni pjevač iz Bešenova kod Iriga, Rad XX kongresa folklorista Jugoslavije*, Novi Sad 1973, 17-18.

449 Записи текстова свадбарских песама налазе се у бројној литератури, међу којом су: Шкарић, Ђ. Милош, *Животи и обичаји „иланинаца“ њод Фрушком јором*, (1939), Bosić, Mila, *Tradicionalni elementi u svadbenim običajima Srba u Zapadnom delu Srema*, (1989), Станојловић, Александар, *Српска свадба у Јужном Банату*, (1999); *Rumena jabuka etno i agro-turizam Vojvodine*, Edicija Kulturno-istorijska baština Vojvodine, XIX, KID PČESA, Novi Sad – Kulpin 2004, и другим књигама.

Сл. 175 Свадба у породици Јеротић са тамбурашима, Нови Сад, двадесетих година 20. века, КИ 3205

Песмом се изражава жеља за дуг и срећан живот младенаца и њиховог будућег потомства. Најпознатије песме, без којих није било и нема војвођанских сватова, јесу *свајшовац* и *бећарац*. У Бачкој (Дероње) обичај је да се сви сватови помоле Богу молитвом *Оче наш*, а потом је, на мелодију *свајшовца*, певана песма *Боже њомози и мајко божја*.⁴⁵⁰

Сватавац као наменска песма није толико стар јер је везан за одређене инструменте, али обичаји које он прати и којима је посвећен, и текстови који се уз њега изводе, изузетно су стари. Одређене песме које припадају типу сватовца извођене су у тачно одређено време, и уз одређене обреде. Сватовске песме се одликују топлином, нежношћу, сентименталношћу, али и реализмом и горчином. Ове песме садрже много симболике која се односи и на будући брачни живот и однос у будућој патријархалној породици. Од невесте се очекује апсолутна послушност у новој породици, и њој је посвећен највећи број песама. Сватавац је карактеристичан за Србе у Војводини, мада су га прихватиле и друге етничке заједнице (Хрвати).⁴⁵¹

Осим сватовца, који је искључиво везан за свадбу и свадбене обичаје и није извођен на другим окупљањима и весељима, неизоставно су на свадби певани и бећарци. Бећарац, деценијама најомиљенија песма у Војводини, се преносио усмено, с колена на колена. Пева се уз инструменталну пратњу, углавном у веселим приликама, а садржи најчешће два, ређе три или четири стиха, који су

450 Големовић, О. Димитрије, Народна музика Бачке, *Народне истре у Србији – ираћа*, свеска 6, Београд 1994, 108-109.

451 Милутиновић, В., *нав. дело*, 63-64.

Сл. 176 Радица Грујић другог дана свадбе пева бећарце са крова куће, Сомбор, 1974, вл. фото С. Вукобратовић

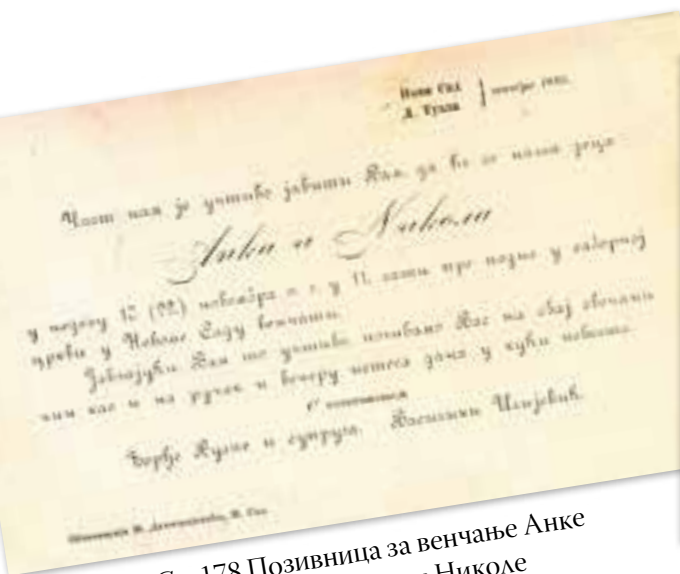

Сл. 177 Младожења са гајдашем, Банат, 1930, вл. фото МВ

испевани у десетерцу. Чешће их певају момци, мада постоје и „женски“ бећарци. На свадби су увек намењени некој особи: ђувегији, куму, куми, старом свату, младој... То је „жива“ песма која се ствара у свим ситуацијама и којом се објашњавају текућа дешавања. Смишљали су их и записивали сви који су имали иоле дара за поезију и музику. Бележени су где се стигло. Тако их је Ђурђевка Терзић рођ. Келић са салаша Ранчево код Сомбора, шездесетих година 20. века записивала по старим рецептима, календару, амбалажи, старим писмима и ковертама...⁴⁵² На свадби се најчешће и највише изводи специфичан тип, сватовски бећарац, углавном на једну мелодију, односно „арију“.

Један од детаља који је искључиво везан за свадбено весеље јесте „подвикивање“ или „подврискивање“ које се изводи приликом најрадоснијих тренутака: када се изађе из дворишта и крене по млади, када се млада изведе, након венчања у цркви, а највише при доласку сватова младожењиној кући.

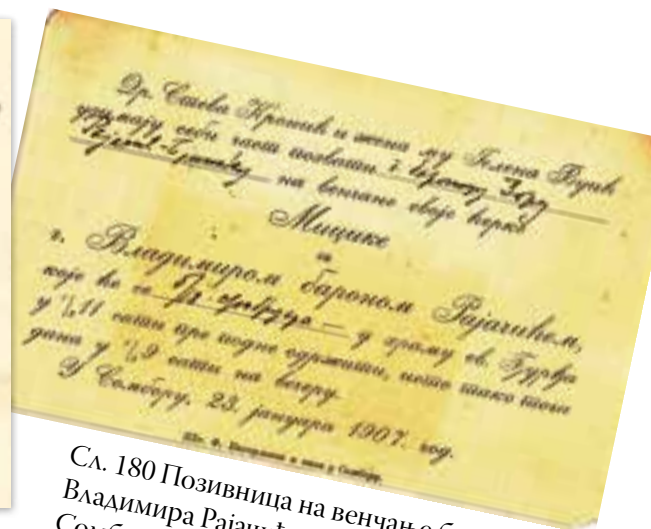
⁴⁵² Големовић, Д., *нав. дело*, 108-109; Вукобратовић, С., *нав. дело*, 172-174.

Сл. 178 Позивница за венчање Анке Вулпе из Новог Сада и Николе Илијевића из Д. Тузле, 1885, КИ 713

Сл. 179 Позивница упућена Љуби Стефановићу на венчање Анке Бугарски и Арсе Пајевића, 1878, КИ 2591

Сл. 180 Позивница на венчање барона Владимира Рајачића и Миџике Кронић, Сомбор, 1907, ЗЗСК И 471

Сл. 181 Позивница за венчање Миле Радић и Милоша Раића, 1879, Архив Војводине Ф. 444 а.ј. 620

Поред песама које су имале текстуалне делове, извођене су свирке за игру и кола. Играње у сватовима почињало је великим колом, а врхунац весела представљала је игра са младом. За Војводину су својствене игре „подвоје“ или „удвоје“. Некада су то биле игре *Тодоре*, *Зурка*, *Сиројица*, *Фицко*, *Ђурђевка*, *Келеруј*, *Џијанчица*, *Ричи*, *Мађарац*, *Кејшуша*, *Срџиња*... са бројним варијатетима.⁴⁵³ Младино коло познато је у целој Војводини, а изводи се по доласку у младожењину кућу. У неким местима младино коло је извођено уз речи песме Ј.Ј.Змаја *Село сунце, пало вече*.⁴⁵⁴

453 Лонић, Милорад, Сачувајмо од заборава српске игре подвоје, *Џијанчица – српске игре подвоје у Војводини*, Пролеће на ченејским салашима – ПЧЕСА – Нови Сад 1994, 87-276; Други аутори, *Џијанчица – српске игре подвоје у Војводини*, Пролеће на ченејским салашима – ПЧЕСА – Нови Сад 1994.

454 Вујчин, Љубомир, Народне игре у Бачкој, *Народне игре у Србији – грађа*, свеска 6, Београд 1994.

САЧУВАНИ ОБИЧАЈИ НА САВРЕМЕНИМ СВАДБАМА

Велике промене у свадбеним обичајима војвођанских Срба десиле су се након Другог светског рата. Постоји неколико разлога за то. Пре свега, за време вишегодишњег ратовања (1941-1945) нису постојали услови за нормалан живот и поштовање традиције и обичаја, јер су простор Војводине окупирале власти Мађарске и НДХ. Њихова владавина била је погубна за српски народ, па су и национална експонирања у виду свадбених обичаја била минимизирана. После рата у држави је успостављена комунистичка власт која је привилеговала грађански брак, а није признавала црквено венчање и традиционални начин склапања брака. Индустијски и технолошки развој довели су до измештања сеоског становништва у градове. Развој школства и образовања довео је до неминовних промена у свести људи, нарочито жена. Млади су, кроз комуникацијску доступност и лакшу могућност упознавања света и другачијег начина живота, схватили да имају право на избор. Ипак, неки од свадбених обичаја сачувани су захваљујући, пре свега, становништву у сеоским срединама.

Упознавање младенаца и одабир брачног друга је измењен у потпуности. Упознају се у школи, на забавама, игранкама, па и преко савремених видова комуникације. Млади сами одлучују са ким желе да ступе у брак.

Просидба се ретко изводи, поготово то више не чине родитељи. Сведена је на просидбу момка, најчешће на неком романтичном месту и у романтичној прилици. Улога проводације је потпуно нестала. Веридба се задржала, али са промењеним саставом свечара који јој присуствују. Данас је то најчешће сам будући младожења, ређе јој присуствују његови родитељи, а изузетно ретко још неко од најуже родбине. Најчешће је то прикладна вечера са даривањем младе вереничким прстеном. На вечери се родитељи и младенци заједно договарају око свадбе.

Позивање у сватове се задржало, али знатно измењено. Најчешће су позивари младенци лично или њихови родитељи. Позивање се обавља и слањем позивница поштом, али и употребом савремених видова комуникације (телефон, интернет). Позивнице које се најпре појављују у „гражданству“ познате су у Војводини још од седамдесетих година 19. века.

Главни гости на свадби су остали исти, али су се изгубиле улоге помагача (проводација, позивар, чауш, редуша, подрумар...). Од свадбених часника држали су се кум и девер, где је куму дата улога сведока на грађанском венчању, а старом кумству се више не придаје посебан значај. Младенци понаособ бирају своје кумове (младожења кума, а млада куму). Нови „сведоци“ пред матичарем су најбољи другови и другарице младе и младожење. Од деведесетих година 20. века приметно је враћање црквеног венчања.

Венчаница се најчешће изнајмљује, а уколико се и купује, то чине младенци о свом трошку. Некадашње кићење сватова свело се на украсе који се стављају на руку или ревер, у виду цветића, наруквица, бецева... Понекад су сватови окићени марамицама и рузмарином.

Сл. 182 Јанко Брашић, *Коло*, 1967, вл. МНМУ, Јагодина

И данас се кићење плаћа, а новац остаје младенцима. Уместо коњске запреге ките се аутомобили, понекад пешкирима, а најчешће вештачким цвећем, машнама и тракама.

Венчања се уместо недељом, углавном одржавају суботом, из више практичних разлога, како би свадби могли присуствовати и запослени, али и гости из удаљенијих крајева. Свадбено весеље је из кућног простора и дворишта измештено у хотеле, сале за венчања или шаторе. Ручак је заједнички и на њему присуствују и младожењини и младини гости.

Обичај извођења младе из куће, понекад из хотела или ресторана, где је „купује“ девер, сачувао се до данас. Променила се сврха његовог извођења. Некада, да би се млада „сачувала од негативних утицаја“, данас ради забаве. Бидермајер од вештачког или свежег цвећа је и даље у оптицају. Понегде се још задржало и очувало бацање сита, подизање *накоњчеџа*, преношење младе преко прага или даривање младе од стране свекрве. Обичај даривања је знатно измењен. Младенци се дарују како би им се олакшао нови почетак, а поклони су сведени на „коврат“ (поклон честитка у којој је новац). Врло често младенци након венчања одлазе на свадбено путовање. Музика и весеље су и даље у центру свадбе са редукованим елементима. Данас су примарни оркестри опремљени најсавременијим електронским инструментима, а ређе тамбураши и хармоникаши. Трубачи су постали слепопоноћна „свадбена атракција“.

Фотографисање с младенцима је неизоставан део савремених свадби, а свака фотографија се плаћа. Уобичајено је постало и снимање комплетног венчања камерама.

ЗАКЉУЧАК

Проучавањем српских свадбених обичаја у Војводини долази се до закључка да је обредно обичајна пракса при склапању брачне заједнице, слична обичајима других словенских народа. Међутим, постоје и бројне разлике. Из наведених примера могуће је наћи подударност са обичајима српског становништва са других простора (Шумадија, Косово, Далмација, Лика, Босна, Херцеговина...) што указује на порекло војвођанског становништва. Неки од обичаја настали су под утицајем других народа који живе у Војводини (Мађари, Немци, Словаци...). Постоје разлике које се могу сагледавати у различитим војвођанским регијама – Банату, Бачкој и Срему, а до Другог светског рата и Барањи. Свака од области има своје специфичности или своје тумачење појединих радњи. Разлике постоје и када су у питању суседна села, а из наведених примера може се тврдити да их има и од фамилије до фамилије.

Бројни сегменти свадбених ритуала јесу преживели архаизми из предхришћанског периода са изразито словенском конотацијом. За само венчање може се рећи да представља један од најважнијих дана у човековом животу, породици, али и широј, нарочито сеоској заједници.

Свадбени ритуали се изводе према традиционално утврђеном редоследу догађаја, и са тачно одређеним главним учесницима – свадбарима. Поред неизоставних младе и младожење, ту су кум, стари сват, свекар и свекрва, девер, таст, ташта, кумовски момак, чауш, војвода, баша. Кум је био најважнији гост и њега су сви слушали, нарочито кумовски момак или прикумак. Другари младе и младожење познати су под различитим називима: у Срему кртани, крцкали, у Бачкој фифери/фиферке, а у Банату говорције. У појединим областима заступљене су и друге улоге попут проводације, редуша, буклијаша, позивара, кључара, али и незвани гости – пустосвати. У различитим војвођанским регијама ови „свадбени часници“ имали су различите називе, а поједине улоге забележене су само у неким деловима. Тако је улога војводе и баше постојала само у Срему.

Сви обичаји везани за склапање брачне заједнице могу се сагледавати кроз три фазе: предсвадбени обичаји, сама свадба или венчање, и обичаји после свадбе.

У предсвадбене обичаје спадају радње од упознавања младенаца, преко просидбе (јабука, прстен), веридбе, загледања куће, до позивања у сватове, куповине *рува*, превоза девојачке спреме и окупљања уочи свадбе. Свадби претходи проналажење одговарајуће девојке/момка. Некада су родитељи бирали момку младу; врло често је за тај посао био ангажован проводација, а „отмице“ девојке постојале су на простору Војводине све до тридесетих година 20. века, а у Срему до осамдесетих. Након упознавања или проводацисања следили су састанци и договори између две породице које треба да се спријатеље (просидба, загледање куће, веридба, уговор...). Обичаји везани за ова окупљања разликују се у појединим војвођанским регијама, а другачији су и њихови називи. Уочи

Сл. 183 Младенци у породици
Новаков, Мокрин, крај 19. века

свадбе уобичајена су окупљања позната као *наврайџарина* и *џерјаница*. Тада се код момка окупљају другови, а код девојке другарице. Позивање сватова обично се врши неколико дана пред свадбу. У прошлости позивари су, са окићеном буклијом (чутура) вина, ишли на коњу или пешке. У неким деловима Војводине то су чинили младожењини родитељи. На посебан начин се позивао кум, и то три пута. Позвани, кићењем буклије пешкиром или марамицом, потврђују свој долазак.

Давнашњи, вишевековни обичај је да са довршавањем бербе грожђа, односно у јесен, отпочну женидбе/уодабе. Свадбено весеље и венчање обично је одржавано недељом, после литургије, у преподневним сатима. Није се венчавало у време постова, средом и петком (посни дани), као ни суботом (задушнице – дан мртвих). На тај дан врше се многе магијске радње, почев од спремања младенаца, где је посебна пажња придавана ритуалном купању девојке и њеном облачењу. Млада је облачила најлепше одело. Некада је то била народна ношња са извезеном белом кошуљом. Међутим, од краја 18. века, у Војводини је постало уобичајено да млада носи свилену хаљину или костим у различитим бојама (црвена, љубичаста, браон, па и црна) што није типично за друге крајеве где Срби живе. Обавезани детаљи невестинске ношње били су венац и вео на глави, чиме је била издвојена од осталих сватова. Они су требали да је штите од различитих урока. По правилу, младину венчаницу су куповали свекар и свекрва, а девер је доносио венац, вео и ципеле.

Окупљање и кићење сватова је код младожењине куће. Сватовску колону предводио је барјактар (стари сват, чауш или војвода) са српском заставом на чијем се коњу налазила

јабука. Пре поласка по младу, домаћин или кум је читао *Оче наш*, родитељи су момку давали благослов, а кум је наређивао покрет. Долазак по младу пропраћен је различитим обичајима, често локалног карактера (гађање јабуке, извођење невесте, стављање млађе сестре на полицу). Када младу изведу некада се, још у њеном дому, обављало народно венчање, *марамисање* или *џрсјеновање*. Овај обичај најдуже се одржао у Банату. Пре одласка на црквено венчање благослов од родитеља добијала је и млада, а потом се опраштала од родбине. Опраштања у овом делу свадбе

нема једино у Срему и јужним деловима Бачке где се сватови, након црквеног венчања, враћају младиној кући на ручак.

Црквено венчање подразумева обручење или прстеновање бурмама, и крунисање или венчање. Приликом венчања младенцима се везују руке пешкиром, а некада су преко њих пребацивани привези (паћело, пешкир). Везивањем десних руку и покривањем настоји се ојачати (учврстити) брачна заједница, обезбедити пород и брачна срећа, и заштитити од лоших утицаја. Након венчања, на изласку из цркве, следе обичаји попут младиног бацања јабуке или цвећа (букет, бидермајер) и кумовог бацања металног новца.

После обреда венчања сватови су ишли младожењиној кући, али не истим путем како би избегли евентуално бачене злочини, а на путу су им постављане запреке у виду корита са водом. Највише обреда који се врше у кући младожење имају за циљ да се невеста уведе у породични култ и да, својим доласком, обезбеди потомство, срећу и богатство новом дому. Зато јој свекрва даје *накоњче*, сито са житом и јабуком, мед и шећер, а до куће је, преко белог платна, доводи свекар. У великом делу Војводине обичај је да млада у кућу уноси два хлеба испод руку и две боце вина у рукама (у Банату и две упаљене свеће), показујући, на тај начин, да својим доласком доноси благостање мужу и породици. У самој кући врше се бројни обреди чији задатак је да покажу младој да треба да буде послушна, вредна и верна.

Карактеристика српске свадбе, па и у Војводини, јесте и узајамно помагање. Наиме, сви позвани у сватове настоје да својим даровима помогну домаћину. Дарови, *краваљи*, били су у виду хране и пића, али и поклона и новца. Приказивани су после вечере. „Највеће“ дарове доносили су главни свадбари, кум, стари сват, девер и војвода. За све регије у Војводини везан је обичај „игре са младом“ која се плаћала. Након плеса младенци су свођени у одају у којој проводе прву брачну ноћ. Најчешће су их одводили војвода и војводиница (Срем) или свекрва, заова, девер, кум и кума (Бачка, Банат), у помоћне просторије, вајат, таван, собу. Свођење је увек било пропраћено усклицима, галамом, буком, лупањем, разбијањем посуђа и музиком.

Сл. 184 Ангелина Мирковић и Славко Весковић, око 1910. године, вл. фото М. Врбашки

Постсвадбени обичаји почињали су већ другог дана свадбе који је младој био и први дан у новој породици. Другог дана се, на различите начине, обавља увођење младе у породични култ. Први пут одлази на бунар по воду, чисти двориште, пере ноге свекру, куму, деверу, полива и даје „имена“ укућанима, односно надимке којим ће их убудуће звати. У госте, „на ракију“, долазе они који нису били на свадби. Уз много весеља испраћају се кум и остали гости. У недељама након свадбе обављају се и прве узајамне посете две породице – *йоіачари*, „велики гости“, „стари гости“ или „повратни гости“.

Обичаји везани за свадбени ритуал имали су магијски карактер, а многи религиозно или полурелигиозно обележје. Изводе се из више разлога. Најчешће је то чињено како би се обезбедило здравље и плодност младенаца и благостање домаћинства (жито, хлеб, вино, наконџе, јабука, новац...). Код многих народа, па и словенског, постојала су веровања да су младенци подложни уроцима који им могу нанети зло (неплодност, смртност породе, болест...). У сврху одбране од злих демона вршени су обреди који су имали заштитну улогу (заклањање и покривање младе, извођење „лажних младе“, простирање белог платна, везивање црвеног конца, враћање поворке другим путем, разбијање чаше). Неки обреди су били посвећени култу предака (прелаз преко прага, љубљење шпорета и кућног прага, бацање сита на кров). Постојали су и обреди којима се настојала обезбедити доминација једног од партнера у брачној заједници (поглед невесте при изласку из куће ка својој родбини, младин поглед кроз прстен, дотицање младожењине ноге приликом верског обреда венчања, ломљење погаче). Неки обреди чињени су како би се обезбедили срећа и здравље (јабука, рузмарин, везивање руку, паљење свећа).

Свадбени обичаји су се временом мењали, нестајали и поново били увођени, сходно општим друштвеним, економским и политичким чиниоцима. До краја Другог светског рата доминантну улогу у регулисању односа између мушкарца и жене имали су народни обичаји и црква, а после рата примат преузима институција „грађанског брака“.⁴⁵⁵ Велики број српских свадбених обичаја се, услед савременог начина живота, изгубио. Млади се упознају сами и самостално одлучују о браку без утицаја родитеља. Померила се и старосна граница младенаца који ступају у брак. Од обичаја сачували су се улога кума, веридба, момачко и девојачко вече, те позивање у сватове, али знатно промењени. И поред тога, обредна свадбена пракса у многим сегментима бива очувана. Данас се углавном комбинују црквено и грађанско венчање са незаобилазном светковином.

455 Марјановић, Весна, *И Бої и йреци...*, 30.

SUMMARY

Birth, marriage and death are the three most important events in a person's life and its main determinants. Contrary to birth that marks the beginning of life and death that marks its end and that a person, family and society mainly cannot affect, marriage represents the turning point in a person's life where the main participants (bride and groom), as well as family and society play an important role. Marriage has been the act that changed the social status of two people, and their titles. That is when a young man becomes a married man and a girl becomes a married woman (wife). Wedding is a traditional and legal action in establishing of a marriage community between two people of opposite sex for the purpose of providing and offspring and satisfying the economic, social, and psychophysical needs.

The word *svadba* (*wedding*) originates from the Slavic word *svat*, the Indo-European parallel of which is the word *svas*, meaning *one's own*. The old church Slavic word *svat* means a cousin/brother.

The story about the Serbian wedding is the story about the Serbian identity, about the relationship towards tradition, about kinship and family relations, about the transformation of traditional rites, young people, women ... Serbian wedding customs are among the best-preserved life cycle customs. Numerous segments of the wedding ritual are the surviving archaisms from the pre-Christian period with and emphasised Slavic connotation. We can say that the wedding reception itself is a traditional, folk, public advertising of establishing of a new relationship based on marriage.

The Serbs have inhabited the territory of contemporary Vojvodina as the majority population for centuries now. A part of them are the autochthonous Serbian population while the majority of Serbian population in this Pannonian province originates from other parts where the Serbs used to live or still live today. They have inhabited this region during numerous migrations from the 14th to the end of the 20th century. The population that settled brought with it not only the material items but also a rich spiritual culture, customs and habits the symbioses of which with the culture of autochthonous population resulted with a rich variety of diverse wedding customs and rituals. Wedding customs of the Serbs in Vojvodina represent a conglomerate of church rules, moral code of local community and folk customs being established for centuries.

Wedding is one of the most beautiful days in the life of every person, although everyone experiences and marks it in a different way. There are differences that can be found in different Vojvodina regions of Banat, Bačka and Srem, and until the World War II in Baranja as well. Each of these regions has its own specific characteristics or interpretation of certain actions. There are differences when it comes to the neighbouring villages and one can also claim that differences can be found from one family to another. Wedding customs have also depended on the financial status of the main participants. Based on that criterion there are poor, middle class and proprietors' (rich) weddings.

There are customs and rituals that are not to be omitted, that are attributed huge attention in a wedding spectacle and that are the main essence of wedding itself. Some of them have survived for centuries and some have gone through huge transformations.

It was usual for young men to get married from the age of 18 to 25 and the girls used to get married most often after they turned 16. The account used to be taken about the order of things, namely older daughters and sons were supposed to get married first. *Children should get married in the order of their birth*. That is why the parents did not allow younger children to play in a „kolo“ or wear jewellery before the older ones got married. The official introduction or matchmaking was followed by meetings and negotiations between parents (proposing, tour around the estate, engagement, and contract).

Autumn was the most appropriate season for wedding ceremonies due to practical reasons. Weddings were not organised during fasting, on Wednesdays and Fridays (fasting days), nor on Saturdays (memorials to the deceased). Wedding receptions used to last for two to three days. Only a young man's family used to organised wedding receptions in Bačka and in Banat and they invited the guests, while in Srem that used to be the duty of a girl's family.

Some wedding customs have a magic character and many of them have religious and semi-religious symbolism. There are several reasons for certain magic-religious acts to be performed at the wedding ceremony. It was mainly done in order to ensure health and fertility of the newly weds and general welfare of a new household (grain, bread, wine, „nakonjče“⁴⁵⁶, apple, money...). Among many nations, including Slavic people, it is believed that the newly weds are susceptible to spells that may hurt them (infertility, death of their offspring, diseases...). In order to defend against the demons the rituals are performed with a protective role (hiding and covering the bride, bringing of a „pretended“ bride, spreading of a white cloth, tied red fabric, wedding procession returning along a different path, glass breaking). Some rituals are dedicated to the ancestors' cult (crossing the doorstep, kissing the stove and the doorstep). There are also the rituals that should provide for domination of one of the partners in a marriage community (a bride looking at her relatives while getting out of the house, a glance through the ring, touching a groom's leg during the religious ceremony).

Wedding customs have been changing, disappearing and introduced again through time in accordance with general social and political factors. Until the World War II the dominant role in regulating the relationships between a man and a woman belonged to the church, and after the war the supremacy was taken over by the institutions of the „civil marriage“. Despite that fact, the ritual wedding practice has been preserved in many segments. Today, we mainly witness the combination of the church and civil marriage with unavoidable wedding reception. Many Serbian wedding customs have been lost due to a modern lifestyle. Young people meet on their own and they decide independently on marriage, without the influence of their parents. The age limit of the newlyweds has also moved. The customs relating to the role of a best man, engagement, bachelor and bachelorette parties, and inviting to the wedding have been preserved although they have been significantly modified.

456 It is believed that a couple will have a lot of healthy children if a bride takes the youngest child from a groom's family in her arms and turns around with it three times before entering the house.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

- Aleksić**, Boško, Buklija, *Vojvođanski svatovi – Zbornik radova*, Edicija: Istorija poljoprivrede, salaša i sela, KID PČESA, Novi Sad 1990.
- Banjeglav**, Predrag, Rumeni pozdrav, Jabuka, *Rumena jabuka etno i agro-turizam Vojvodine*, Edicija Kulturno-istorijska baština Vojvodine, XIX, KID PČESA, Novi Sad – Kulpin 2004.
- Беговић**, Никола *Живой Срба іраничара*, Просвета, Београд 1986.
- Белча**, Душан, Усмена традиција у селу Парта код Вршца, *Усмена ітрадиција Банайске војне іранице*, зборник радова, Матица српска, Нови Сад 2015.
- Beljanski**, Milenko, Svirci o svatovima u Somboru, *Vojvođanski svatovi – Zbornik radova*, Edicija: Istorija poljoprivrede, salaša i sela, KID PČESA, Novi Sad 1990.
- Beljanski**, Mlenko, *Letopis Sombora od 1877. do 1906. godine*, Prosveta, Sombor 1982.
- Bjelajac**, Dobrila, Svadba i svadbeni običaji u Banatu. *Rumena jabuka etno i agro-turizam Vojvodine*, Edicija Kulturno-istorijska baština Vojvodine, XIX, KID PČESA, Novi Sad – Kulpin 2004.
- Богдановић**, Арсеније, Света тајна љубави, *Православни брак и іородица*, Зборник радова, Светигора, Цетиње 1995.
- Бојанин**, Станоје, *Забаве и свейковине у средњовековној Србији од краја XII до краја XV века*, Историјски институт, посебна издања књига 49, Београд 2005.
- Босић**, Мила, *Из живойа и обичаја Ченејских салаша*, Стари Ченејски салаши, 1237-1945, Ченеј 1984.
- Босић**, Мила, Обичаји и веровања Срба у Војводини са освртом на околину Сомбора, *Зборник радова XXXII коніреса Савеза удружења фолклориста Јуіославије*, Удружење фолклориста САП Војводине, Сомбор 1985.
- Bosić**, Mila, Tradicionalni elementi u svadbenim običajima Srba u Zapadnom delu Srema, *Folklor u Vojvodini / Vajdaság folklórja / Folclór vo Vojvodine / Folclor din Voivodina / Фолклор у Војвогини*, sveska 3, Удружење folklorista SAP Vojvodine, Novi Sad 1989.
- Босић**, Мила, Женидбени обичаји код Срба у Срему, *Раг војвођанских музеја*, бр. 32, Војвођански музеј, Нови Сад 1990.
- Bosić**, Mila, Svadbeni običaji Srba u Vojvodini (kratak pregled), *Vojvođanski svatovi – Zbornik radova*, Edicija: Istorija poljoprivrede, salaša i sela, KID PČESA, Novi Sad 1990.
- Босић**, Мила, Главни елементи свадбених обичаја Срба у Војводини, *Гласник Еіноірафскоі музеја*, 54-55, Етнографски музеј, Београд 1991.
- Босић**, Мила, Женидбени обичаји Срба у Банату, *Раг војвођанских музеја*, бр. 33, Војвођански музеј, Нови Сад 1991.
- Босић**, Мила, Женидбени обичаји Срба у Бачкој, *Раг војвођанских музеја*, бр. 34, Војвођански музеј, Нови Сад 1992.
- Bosić**, Mila, Jabuka u običajima i verovanjima Srba u Vojvodini, *Rumena jabuka etno i agro-turizam Vojvodine*, Zbornik radova, KID PČESA, Novi Sad-Kulpin 2004.
- Брашован**, Миодраг, Сватови, *Са бачких равница*, Нови Сад 1941. и *Proleće na čenejskim salašima*, Zbornik radova, knjiga I, KID PČESA, Novi Sad 1985.
- Brzić**, Boško, Povratak iz rata (narodna gluma u jednoj slici), *Vojvođanski svatovi – Zbornik radova*, Edicija: Istorija poljoprivrede, salaša i sela, KID PČESA, Novi Sad 1990.
- Владимир**, Реља, Српски народно-црквени сабори у Карловачкој митрополији – из Фонда Завичајне збирке у Сремским Карловцима, *Годишњак Музеја ірада Новоі Сага*, бр. 9, Музеј града Новог Сада, Нови Сад 2013.

- Влаховић**, Петар, Свадбени и погребни обичаји, *Народна култура Срба у XIX и XX веку*, Београд 2003.
- Вртипрашки-Кувизић**, Радојка, *Говор Мокринчана – Мокрински речник*, Нови Сад 2013.
- Врчевић**, С. Вук, Ришљанин, *Три главне народне свечаности: Божић, крсно име и свадба – сабрао њо Боки-Койторској, Црној-јори и Ерцејовини*, Наклада књижаре браће Јовановић, Панчево 1883.
- Вујчин**, Љубомир, Народне игре у Бачкој, *Народне игре у Србији – праћа*, свеска 6, Београд 1994.
- Vukmanović**, Jasmina, Svadbeni običaji u sremskim selima, *Rumena jabuka etno i agro-turizam Vojvodine*, Edicija Kulturno-istorijska baština Vojvodine, XIX, KID PČESA, Novi Sad – Kulpin 2004.
- Вукобраатовић**, Слободан, *Свајшовски обичаји сомборских и салашарских Срба староседелца*, Градска библиотека „Карло Бијелички“, Сомбор 2016.
- Gavrilović**, S, Ženidbeni i svatovski običaji u Sremu u XVIII stoleću – Prilog istorijskoj etnografiji Vojvodine, *Годишњак Филозофској факултету у Новом Саду*, књ. VII, Нови Сад 1962-1963.
- Големовић**, О. Димитрије, Народна музика Бачке, *Народне игре у Србији – праћа*, свеска 6, Београд 1994.
- Гроздановић**, Милош, *Срби јесу народ најстарији*, Ниш 2004.
- Дворнић**, Милан, *Ој Видово, Видово – Народни обичаји барањских Срба до средине 20. вијека*, Вијеће Српске националне мањине у Граду Белом Манастиру, Бели Манастир 2008.
- Девеџић**, Мирјана, Значај брачности за ниво фертилитета, *Демографија*, књига 1, Институт за демографију Географског факултета, Београд 2004.
- Деретић**, Јован, *Срби : народ и раса : нова вулаша*, Чикаго 1996.
- Димитријевић**, Софија, Обичаји у личном и породичном животу, *Банатске Хере*, Посебна издања Војвођанског музеја I, Нови Сад 1958.
- Дражић**, Јованка, *Марџинци – етнолошка монографија*, Музеј Срема, Сремска Митровица 2012.
- Duranci**, Bela, Jabuka, *Rumena jabuka etno i agro-turizam Vojvodine*, Edicija Kulturno-istorijska baština Vojvodine, XIX, KID PČESA, Novi Sad – Kulpin 2004.
- Душанов законик (1349-1354)**, превод, предговор и увод Никола Радојчић, Матица српска, научно издање, књ.3, Нови Сад 1950.
- Душковић**, Весна, Свадбена фотографија као извор за тумачење елемената материјалне културе, *Обичаји животног циклуса у крајској средини*, Етнографски институт САНУ, Посебна издања, књ. 48, Београд 2002, 303-319.
- Ђорђевић**, Р. Тихомир, *Животни круг – рођење, свадба и смрт у веровањима и обичајима нашег народа*, Просвета, Ниш 2002.
- Женидба Максима и Ђурђа Црнојевића – српска народна ђеванија**, Натошевић, Нови Сад 1926.
- Ivkanec**, Ivanka, *Bi – ne bi – spolnost u narodnoj praksi i zaštiti*, katalog izložbe, Etnografski muzej, Zagreb 1990.
- Ivkov-Džigurski** Anđelija, Jovan **Romelić**, Lazar **Lazić**, Aleksandra **Dragin Ivanović**, Ljubica **Bibić**, *Folklorno nasleđe u turizmu Srema*, Prirodno-matematički fakultet u Novom Sadu, Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo, Novi Sad 2012.
- Jagić**, Vatroslav, Sitna građa za crkveno pravo, *Starine*, knj. VI, Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1874.
- Јаковљевић**, Александра, *Банатски свайови – водич кроз банатске свайове*, Народни музеј Панчево, Панчево 2012.
- Јаковљевић**, Тијана, Колекција пешкира Одељења за етнологију Музеја града Новог Сада, *Годишњак Музеја града Новог Сада*, бр.1 / 2005, Музеј града Новог Сада, Нови Сад 2006.
- Јанковић**, Зорка, Народни живот – Етнографско-етичка студија, *Рад – српски народни велики календар са савременим сликама за 1911*, Рума–Нови Сад 1910.
- Јанковић**, Оливера, *Пешкир у традиционалној култури*, каталог изложбе, Народни музеј Панчево, Панчево 1980.

- Јевђевић**, Доброслав, *Од Индије до Србије : њрасијари њочейици српске исијорије : хиљаде њодина сеоба српској народа кроз Азију и Евроју њрема сѡисима и циѡиѡиѡима највећих свеѡиских исијоричара*, Београд 2005.
- Јиречек**, Константин, *Исијорија Срба (до 1537)*, свеска II, Г. Кон, Београд 1923.
- Карановић**, Зоја, Свадба и дар, или дијалог који траје, *Домейи – часоѡис за кулѡуру*, пролеће-лето 1992, година 19, бр. 68-69, Народна библиотека „Карло Бијелицки“ у Сомбору, Сомбор 1992.
- Караѡић**, Вук Стефановић, *Српске народне ѡјесме из необјављених рукоѡиса Вука Сѡефановића Караѡића – Особѡиѡе ѡјесме и ѡоскоѡице*, књига V, Српска академија наука и уметности, Београд 1974.
- Karadžić**, Milan, Svadbene zgode i nezgode, *Rumena jabuka etno i agro-turizam Vojvodine*, Edicija Kulturno-istorijska baština Vojvodine, XIX, KID PČESA, Novi Sad – Kulpin 2004.
- Kovačev**, Olga, Težak hleb, sladak med, *Vojvodanski svatovi – Zbornik radova*, Edicija: Istorija poljoprivrede, salaša i sela, KID PČESA, Novi Sad 1990.
- Ковачевић**, Светозар, Српски сватови, Земун 1933, *Гајје и весела Србаѡија*, алманах, Нови Сад 2014.
- Kolundžija**, K. *Svadbени обѡчаји етѡићких група и опшѡини Ruma*, diplomski rad, Prirodno-matematički fakultet, Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo, Novi Sad 2009.
- Костић**, Дајана, *Шѡио је Срема и околo Срема – Мој Срем – обѡчаји, ѡесме и ѡѡре*, Савез аматера општине Стара Пазова, Стара Пазова 2009.
- Костић**, Петар, *Кулѡини и мађѡјски ѡредмеѡи*, каталог изложбе, Етнографски музеј у Београду, Београд 1980.
- Kuzmanović**, Živko, Čenejski, i to pravi, paorski svatovi, *Vojvodanski svatovi – Zbornik radova*, Edicija: Istorija poljoprivrede, salaša i sela, KID PČESA, Novi Sad 1990.
- Lazić**, Milisav, Svatovski običaji u Sremu i Bačkoj, *Vojvodanski svatovi – Zbornik radova*, Edicija: Istorija poljoprivrede, salaša i sela, KID PČESA, Novi Sad 1990.
- Лалић**, Средоје, Велимир **Михајловић**, *Црквена архивска ѡрађа у Војводини – Водич*, Ада/Дужине, Сремски Карловци 1970.
- Ласкарис**, Михаило, *Визанѡијске ѡринѡезе у средњo-вековној Србији*, Пешић и синови, Подгорица 1997.
- Lonić**, Milorad, Šta se sjaji u Jovinom dvoru – pesme, igre i svatovski običaji Srba u Sremu, *Vojvodanski svatovi – Zbornik radova*, Edicija: Istorija poljoprivrede, salaša i sela, KID PČESA, Novi Sad 1990.
- Лонић**, Милорад, Сачувајмо од заборава српске игре подвоје, *Цѡиѡнѡиѡица – српске ѡѡре ѡодвоје у Војводини*, Пролеће на ченејским салашима – ПЧЕСА – Нови Сад 1994.
- Малуцков**, Мирјана, Једно свечано оглавлје Српкиње из Семартон (Румунија из прве половине 19. века, *Рад Музеја Војводине*, бр. 41/42, Музеј Војводине, Нови Сад 1999/2000.
- Марјановић**, Весна, Прилог проучавању промена у циклусу свадбених обѡчаја Срема на примеру села: Јаково, Бољевци, Стари Сланкамен, Нови Карловци, Стари Бановци, *Рад војвођанских музеја*, Војвођански музеј, бр. 31, Војвођански музеј, Нови Сад 1988-1989.
- Марјановић**, Весна, Обредна пракса у неким селима на Фрушкој гори, *Природне, духовне и кулѡурне вредносѡи Фрушке ѡре / The natural, sp[i]ritual and cultural values of the Fruška gora*, зборник радова, Еколошки центар града Новог Сада и Плави змај – Независни истраживачки центар, Сремски Карловци – Нови Сад 1996.
- Марјановић**, Весна, *Традиѡионалне гечје ѡѡре у Војводини*, Матица српска, Нови Сад 2005.
- Марјановић**, Весна, *Маске, маскирање и рѡѡѡуали у Србији*, Етнографски музеј, Београд 2008.
- Марјановић**, Весна, *И Бој и ѡреѡи – ѡравославље и народна релиѡија*, каталог изложбе, Етнографски музеј у Београду, Београд 2013.
- Марковић**, Душанка, *Још лиѡѡар један – виноѡрадарсѡѡво и винарсѡѡво Фрушке ѡре*, Музеј града Новог Сада, Нови Сад 2011.

- Марковић**, Душанка, Прилог проучавању народних обичаја – рукописни запис Јефте Лончаревића „Живот и обичаји у Фрушкој гори“ I део, *Годишњак Музеја града Новог Сада*, бр. 5-6, Музеј града Новог Сада, Нови Сад 2012.
- Марковић**, Душанка, Говор шара – ћилими из збирки Музеја града Новог Сада, каталог изложбе, Нови Сад 2014.
- Milovanov**, Dušica, Svadba u Kikindi, *Rumena jabuka etno i agro-turizam Vojvodine*, Edicija Kulturno-istorijska baština Vojvodine, XIX, KID PČESA, Novi Sad – Kulpin 2004.
- Милошевић**, А., Петао у хтонском култу, *Гласник Етнографског музеја*, књ. XVII, Етнографски музеј у Београду, Београд 1954.
- Милутиновић**, Вера, Сватовац у Војводини, *Rad XX kongresa folklorista Jugoslavije*, Савез удружења фолклориста Југославије, Нови Сад 1973.
- У. М. (**Урош Милутиновић**), Обычай сватовский у Срему, *Сербский лѣтописец за год. 1845*, књига 70, Будим 1845.
- Minčić**, Miroljub, Prije i prijatelji, *Rumena jabuka etno i agro-turizam Vojvodine*, Edicija Kulturno-istorijska baština Vojvodine, XIX, KID PČESA, Novi Sad – Kulpin 2004.
- Одабране српске народне ђесме свадбове – из свију крајева српских**, Српска књижара браће М. Поповића, Нови Сад 1882.
- Павићевић**, Александар, *Народни и црквени брак у српском сеоском друштву*, Српска академија наука и уметности – Етнографски институт, Посебна издања, књ. 46, Београд 2000.
- Polovina**, Miloš, Svadbe kod Srba, paora, u Gospodjincima (Šajkaška), *Vojvođanski svatovi – Zbornik radova*, Edicija: Istorija poljoprivrede, salaša i sela, KID PČESA, Novi Sad 1990.
- Ропов**, Раša, Kako je blato dospelo u svatovske pesme, *Vojvođanski svatovi – Zbornik radova*, Edicija: Istorija poljoprivrede, salaša i sela, KID PČESA, Novi Sad 1990.
- Поповић**, Дака, Новосадске бостанције, *Гласник Историјског друштва у Новом Саду*, књ. VI, Нови Сад 1933.
- Радуловачки**, Љиљана, Збирка покривала за главу удатих жена у Музеју Срема у Сремској Митровици, *Rad војвођанских музеја*, св. 30, Војвођански музеј, Нови Сад 1986–1987.
- Radulovački**, Ljiljana, Svadbena jela (ishrana oko ženidbenih običaja Srba u Sremu), *Vojvođanski svatovi – Zbornik radova*, Edicija: Istorija poljoprivrede, salaša i sela, KID PČESA, Novi Sad 1990.
- Радуловачки**, Љиљана, *Жићо и хлеб, од зрна до ђојаче*, Музеј Срема, Сремска Митровица 2011.
- Rihtman**, Cvijetko, Katarina Lukić, narodni pjevač iz Bešenova kod Iriga, *Rad XX kongresa folklorista Jugoslavije*, Savez udruženja folklorista Jugoslavije, Novi Sad 1973.
- Ромелић**, Живка, Зорица **Симић**, *Обичај даривања*, каталог изложбе, Народни музеј Крушевац, Крушевац 2001.
- Симоновић**, Радивој, *Етнографски ђрељег Војводине*, Нови Сад 1924.
- Сремац**, Радован, *Гражданство шидско*, Културно образовни центар ШИД, ШИД 2016.
- Стајић**, Васа, Живот имућне наше грађанске деце у 18 веку, *Гласник Историјског друштва*, књ. XIII, свеска 39-42, Нови Сад 1940.
- Станојловић**, Александар, *Српска свадба у Јужном Банату*, Архив Војводине, Нови Сад 1999.
- Суботић**, Савка, О нашим народним тканинама и рукотворинама, *Летопис Машице српске*, књ. 223-228, св. I-VI, Нови Сад 1904.
- Тешић**, Јелена, *Невестински накић код Срба у XIX веку и првој ђоловини XX века – из збирке Етнографског музеја у Београду*, каталог изложбе, Етнографски музеј у Београду, Београд 2003.
- Томић**, Дејан, *Гајде и весела Србадија*, алманах, Тиски цвет, Нови Сад 2014.
- Филиповић**, Миленко, Слава или светац, *Банатске Хере*, Посебна издања Војвођанског музеја I, Нови Сад 1958.

Filipović, Milenko, *Različita etnološka građa iz Vojvodine, Prilozi i građa*, Vojvođanski muzej, Novi Sad 1962.

Forry, Mark, *Saglasje tradicije i kulture u tamburaškoj muzici Vojvodine*, Прометей, Novi Sad 2011.

Цијанчица – српске ијре њодвоје у Војводини, Пролеће на ченејским салашима – ПЧЕСА – Нови Сад 1994.

Чобанов, Урош, **Марко Теодоровић**, Миодраг **Брашован**, *Са бачких равница*, Нови Сад 1941.

Шарац-Момчиловић, Вера, Капе са златовезом у Банату, *Гласник Етнографског музеја у Београду*, бр. 58/59, Етнографски музеј у Београду, Београд 1995.

Шарац-Момчиловић, Вера, *Чија је ово кайа – златиом везена ојлавља Српкиња од Сенијандреје до Земуна и од Темишвара до Ђакова у XIX и њрвој њоловини XX века*, каталог изложбе, Етнографски музеј у Београду, Београд 2006.

Šekarić, Bogdan, *Posude za alkoholna pića u etnološkoj zbirci Muzeja Vojvodine*, habilitacioni rad (neobjavljen), Novi Sad 2002.

Škaljić, Abdulah, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo 1979.

Шкарић, Ђ. Милош, *Животи и обичаји „ѡланинаца“ ѡод Фрушком ѡором*, Српска Краљевска академија, Српски етнографски зборник, књига LIV, Живот и обичаји народни, књига 24, Београд 1939.

Шурјан, Љубица, Девојачки сандуци Градског музеја Сомбор, *Годишњак Градског музеја Сомбор*, Градски музеј, Сомбор 2007.

Новине и часописи

Браник – Оѡиан Српске народне слободоумне сѡиранке, бр. 30, 146, Нови Сад 1895.

М.А.П. (Поповић), О прстеновању – за све оне који још нису прстеновани, **Јавор – листи за забаву, ѡоуку и књижевност**, број 10, Књижара Луке Јоцића и друга, Нови Сад 1881.

Б.Д., Српски сељачки сватови, **Немања – илустрировани листи за ѡоуку и забаву**, бр. 3, Беч 1887.

М.Н., Женско питање и сексуални односи према мушким – Први облици брака, **Немања – илустрировани листи за ѡоуку и забаву**, бр. 3–4, Беч 1888.

Монтегаза, Паоло (прир. Стеван Влајковић-Риђица), Уметност у склапању брака, **Женски свети – листи Добройворне задрује Српкиња Новосајкиња**, Нови Сад 1898, 1907.

Нова искра, Београд 1905, 1907.

Србобран – листи за ѡолиѡику, народну ѡросвеѡу и ѡривреду, бр. 227, Тискара Ф. Фишера, Загреб 1901.

Милка, Заручни прстен, **Српска везиља – илустрировани листи за ручни рад**, бр. 12, Цртачки везиљачки завод М. П. Павловића, Вршац 1904.

Српски Сион – недељни листи за црквено-ѡросвеѡне и авѡономне ѡоѡребе Српске ѡравославне Миѡро-ѡолије карловачке, бр. 24, Митрополија карловачка, Нови Сад 1892.

Торњански, Светислав, *Биѡмија*, текст, необјављена рукописна грађа, налази се у Музеју града Новог Сада.

Архивска и музејска докуменција и грађа

- Матична књига венчаних (Házassági anyakönyv I kotet 1895-1897)*, Историјски архив града Новог Сада, Државне матичне књиге Нови Сад, књига 28, Фонд 939.
- Матична књига венчаних* из Саборне цркве потиче из 1855. године и чува се у Архиву Војводине, Ф 402, кутија 573.
- Одлука* којом се пару Ђурици Бојановићу и Живки Пилић дозвољава црквено венчање за време Ускршњег поста. Издао у Храму Св. три јерарха (Алмашка црква) у Новом Саду, 1953, МГНС Д 171.
- Грађа* из војвођанских насеља прикупљена у периоду 1964-1977. године на пројекту израде *Етнолошкој атласа Југославије* који је организовало Етнолошко друштво Југославије. Део који се чува у Етнолошком одељењу Музеја града Новог Сада.
- Законик о предбрачном испитиву* Живке Пилић и Ђурице Бојановића, Храм Св. три јерарха (Алмашка црква) у Новом Саду, 1953, МГНС Д 172.
- Уверење – Извод из књиге венчаних* Аврама и Екатарине Трумић из Дероња Пивнице, 28.02.1944, МГНС Е 1731.
- Веридбена крпца* Видосаве Атанацковић из Сланкамена и Светислава Илића из Шида, мај 1920. године, МГНС Е 1794.
- Извод из књиге венчаних* (образац), 1928, Сремски Карловци, Музеј СПЦ инв. бр. 6833.
- Позивница за златну свадбу* грофа М. Л. Пејачевића са јеловником и музиком на немачком језику, Рума, 1907, Музеј Војводине инв. бр. 1076.
- Свајковска усйомена* Добриле и Јосифа Кабрхела и свечани сватовски јеловник хотела „Велика Србија“, Панчево, 1919, Музеј Војводине инв. бр. 1075.
- Објава веридбе* Зорке Димитријевић и Димитрија Стефановића, 1908, Архив Војводине Ф. 444 а.ј. 638 (копија).
- Објава веридбе* Вукице Ђурчић и Мите Алексијевића, 1907, Архив Војводине Ф. 444 а.ј. 8 (копија).
- Позивница на венчање* Миле Радић и Милоша Радића, 1879, Архив Војводине Ф. 444 а.ј. 620 (копија).
- Вереничка крпца* Леле Месаровић и Лазара Марчетића Дмитрова, Сурчин/Ириг, 1904, 33СК И 188а.
- Вереничка крпца* Катарине Геренчевић и Гиге Константиновића, Сремски Карловци, 1904, 33СК И 193.
- Позивница за венчање* барона Владимира Рајачића и Мицике Кронић, Сомбор, 1907, 33СК инв. бр. 33СК И 4718.
- Позивница – венчана крпца* Анке Вулпе из Новог Сада и Николе Илијевића из Д. Тузле, 1885. година, КИ 713.
- Позивница – веридбена крпца* Марије Стефановић из Смедерева и Луке Јоцића из Новог Сада, 1883. године, КИ 714.
- Веридбена крпца* Јелке Сакс и Душана Симића, Нови Сад, Тител, 1902. година, КИ 3303.
- Позивница* упућена Љуби Стефановићу за венчање Анке Бугарски и Арсе Пајевића, 1878. године, КИ 2591.
- Позивница на венчање* Јулке Николић и Владимира Стефановића, Панчево, 1900. година, КИ 5187.

Електронски извори и видео записи:

- Обичај *‘аљинари*, видео запис снимљен 26.09.2004. године. Младенци Слађана Вујковић из Обзира и Горан Келић из Ранчева код Сомбора. На снимању учествовали чланови КУД-а Раванград. Снимак добијен од Слободана Вукобратовића.
- *Посиљављање сомборској убрађаја*, видео запис снимљен августа 2006. године. Градски музеј Сомбор. На снимању учествовали чланови КУД-а Раванград.
- Аудио записи: „Обичаји и песме из Сомбора“ казивала и певала Јованка Јањатовић, снимљено 1985. и 1988.; „Разговори“ са Олгом Плавшић, снимљено 1980. године. Власник касета Ђорђе Јањатовић.

<http://www.klikdovencanja.com/ceremonija-vencanja/obicaji-na-svadbi/>

[svadbeni-obicaji-u-srbiji](http://www.klikdovencanja.com/ceremonija-vencanja/obicaji-na-svadbi/), (27.01.2016.)

<http://www.serbum.rs/tag/aleksandra-matic/>

http://pspasojevic.blogspot.rs/2011/04/blog-post_2768.html

<http://www.muzejhleba.rs/o-hlebu.htm>

Сајоворници (казивачи):

- Јован-Јоца Бакалов, рођен у Сакулама, живи у Зрењанину
- Стеван и Нада Јулинац, Бачка Паланка
- Ружица Радивојевић рођ. Чортановачки, Војка
- Дејан Томић, рођен у Стапару, живи у Сремској Каменици
- Димитрије Бугарски, Нови Сад
- Зоран Бугарски Брица, Нови Сад
- Љиљана Живковић рођ. Марковић, Вишњићево код Шида
- Ђорђе Јањатовић, Стапар код Сомбора
- Србица Крстић рођ. Пауновић, Гргуревци (Срем)
- Драгољуб Бадрљица, Мокрин/Кикинда

САДРЖАЈ

УВОД | 5

БРАК И БРАЧНА ЗАЈЕДНИЦА | 7

СВАДБА И СВАДБЕНИ ОБИЧАЈИ КОД СРБА | 20

Свадба и свадбени обичаји у Војводини | 25

Други видови склапања брака у Војводини | 27

ПРЕДСВАДБЕНИ ОБИЧАЈИ | 31

Избор брачног друга – упознавање младенаца | 31

Просидба (прошевина) | 37

Гледање куће | 44

Веридба и испит | 44

Испит или прстеновање | 48

Уговор или буклија | 50

Куповина младине опреме – *рува* | 51

Позивање у сватове | 53

Девојачки штафир | 59

Превожење младине спреме – *`аљинари* | 62

Момачко и девојачко вече – перјаница и навратарина | 64

Чување невесте | 66

Личности на свадби | 68

СВАДБА – ОБИЧАЈИ НА ДАН ВЕНЧАЊА | 76

Спремање сватова – свадбено јутро у два домаћинства | 76

Окупљање сватова | 81

Кићење сватова | 84

Одлазак по младу | 86

Долазак младиној кући | 88

Извођење невесте | 91

Паћело, паћелање или марамисање | 93

Полазак на венчање | 95

Венчање у цркви	98
Чин венчања	100
Ручак код невесте	105
Довођење невесте у кућу младожење	109
Накоњче	111
Сито	112
Улазак у кућу – бело платно и прелаз преко прага	113
Свадебени ручак или вечера	118
Долазак погачара	120
Даривање у свадбеним обичајима – дар и уздарје	121
Убрађивање	124
Младина игра	127
Свођење младенаца – прва брачна ноћ	128
Драмске игре	130
Драмска игра забележена у Банату	131
Драмска игра забележена у Срему	134
Драмска игра забележена у Бачкој	135

ПОСТСВАДБЕНИ ОБИЧАЈИ | 137

Други дан свадбе – први дан у новој породици	137
Праћење гостију	140
Фотографисање младенаца	141
Посете после свадбе	142
Музика	147

САЧУВАНИ ОБИЧАЈИ НА САВРЕМЕНИМ СВАДБАМА | 151

ЗАКЉУЧАК | 153

SUMMARY | 157

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ | 159

САДРЖАЈ | 167

Издавач:
МУЗЕЈ ГРАДА НОВОГ САДА
Тврђава 4, Петроварадин
muzejgrada.ns@gmail.com

Главни уредник:
MSc. Весна Јовичић

Аутор:
Душанка Марковић

Рецензент:
др Весна Марјановић

Лектор:
Ика Митровић

Фотографија:
Радивој Симоновић, Слободан Вукобратовић, Феђа Киселички, Мила Босић, Душанка Марковић

Конзервација предмета:
Невенка Башић, Саво Гвозденовић, Александар Јаношев, Атила Хорнок, Ђорђе Лазић, Тамина Кесић

Превод:
Агенција Lingua

Техничко уредништво:
Simulta, Нови Сад

Дизајн корица:
Александар Прибићевић

Дизајн, њелом и електронска обрада фотографија:
Мара Торбица Јовановић

Штампа:
ЈП Службени гласник, Београд

Тираж:
300

Штампање публикације омогућила:
Управа за културу Града Новог Сада

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

392.51(=163.41)(497.113)

МАРКОВИЋ, Душанка
Српски свадбени обичаји у Војводини / Душанка Марковић ; [фотографија Радивој
Симоновић ... и др.]. – Нови Сад : Музеј града Новог Сада, 2017
(Београд : Службени гласник). – 165 стр. : илустр. ; 24 cm

Тираж 300. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија.
– Summary.

ISBN 978-86-7637-119-8

а) Срби - Обичаји - Свадбе - Војводина б) Свадбени обичаји

Кажде браће Јуни ево

МУЗЕЈ ГРАДА
НОВОГ САДА

CITY MUSEUM
OF NOVI SAD